

Osmanlı İctimâî Hayatını Aksettiren
Mektup Örnekleri
(Tanzimât'a Kadar)

Abdûlbâkî ARSLAN

Gazî Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yönetmeliğinin

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı için öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

ANKARA

Şubat, 1985

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I-II
KISALTMALAR	III-V
ALFABETİK SIRAYA GÖRE BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI	VI-VIII
BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR	IX-XIV
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XV

GİRİŞ.....: 1.

I. BÖLÜM: PADİŞAHLARLA İLGİLİ MEKTUPLAR

A. Padişahlara Yazılanlar

a. Hariçten Gelenler

1. Demir'den Yıldırım'a Gelen Birinci Mektup: 7.
2. Francesco Donato (Venedik Doju)'nun Kânûnî Sultan Süleyman'a Mektubu.....: 8.
3. Venedik Beylerinden Kânûnî Sultan Süleyman'a Gelen Mektubun Suretidir.....: 10.

b. Dahilden Yazılanlar

1. Molla Fenârî'nin Yıldırım Han'a Mektubu:11.
2. Şehzade Ahmed'in Yıldırım Han'a Mektubu.....:13.
3. Şehzade Süleyman'dan Babası Yıldırım Han'a Mektup.....: 15.
4. Sultan Mustafa'dan Padişah'a Mektup: 15.
5. Eğri Beylerbeyi'nin Osmanlı Sultanına Mektubu.: 17.
6. Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Padişahı Sultan Üçüncü Selim Han'a Mektubu.....: 18.

B. Padişahların Yazdığı Mektuplar

a. Harice Gönderilenler

1. Yıldırım Han'ın Timur'a Cevâbî Mektubu.....: 22.
2. Kânûnî Sultan Süleyman'ın İran Şahı'na Mektubu: 23.
3. Kânûnî Sultan Süleyman'ın Macar Kralına Mektubu:25.

b. Dahile Yazılanlar

1. Ali Bey'e Hüküm: 27.
2. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezîri Azam Nasuh
Paşa'ya Birinci Mektubu.....: 28.
3. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezir-i Azam Nasuh
Paşa'ya İkinci Mektubu.....: 28.
4. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezir-i Azam Nasuh
Paşa'ya Üçüncü Mektubu.....: 29.
5. Hazret-i Mısri'ye Hatt-ı Hümâyûn.....: 31.
6. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamına (Damad İb-
râhîm Paşa) Birinci Hatt-ı Hümâyûnu.....: 32.
7. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamına (Damat İb-
râhîm Paşa) İkinci Hatt-ı Hümâyûnu: 33
8. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamına (Damad İb-
râhîm Paşa) Üçüncü Hatt-ı Hümâyûnu.....: 34.
9. Sultan Üçüncü Selim Han'ın Kapudân-ı Deryâ
Küçük Hüseyin Paşa'ya Cevâbî Hatt-ı Hümâyûnu.: 35.

II. BÖLÜM: BEYLER ARASINDA YAZILAN MEKTUPLAR

1. İbrâhîm Reis'in Venedik Beylerine Mektubu.....: 37.
2. Mora Mirlivası Mustafa Bey'in Zanta Adası Ve-
nedik Beyi'ne Mektubu.....: 38.

3. Kilis Mirlivası Mehmed Bey'in Venedik Doğu ve Beylerine Mektubu.....: 39.
4. Musa Paşa'nın Nikolaus Esterhazy İçin Mektubu: 41.
5. Mustafa ve Hasan Hasbî'nin Kethüdâ Bey'e Mektubu.....: 42.

III. BÖLÜM: OSMANLI MÜNEEVERLERİNİN MEKTUPLARI

1. Bâkî'nin Mektubu.....: 45.
2. Veysi'nin Mektubu.....: 46.
3. Nef'î'nin Mektubu.....: 48.

IV. BÖLÜM: TARİKAT BÜYÜKLERİNİN MEKTUPLARI

1. Hüdâyî Efendi'nin Hâfız Paşa'ya Mektubu.....: 51
2. Niyâzî-i Mısrî'nin Hüseyin Paşa'ya Mektubu.....: 52.
3. Mısrî'nin Vezîr-i Azam'a Mektubu.....: 53.
4. Hz. Sezâî'nin Derviş Yusuf'a Mektubu.....: 55.
5. Hz. Sezâî'nin Ağa-zâde Örfî Mahmûd Ağa'ya Mektubu.....: 56.
6. Hz. Sezâî'nin Derviş Ahmed'e Mektubu.....: 57.

V. BÖLÜM: ÂİLE İÇİ YAZILAN MEKTUPLAR

1. İbrâhîm Paşa'nın Hanımı'na Mektubu.....: 59.
2. Şehzâde Mustafa'nın annesinin İbrâhîm Paşa'nın Hanımına Mektubu.....: 62.
3. Hasan Kalfa'nın Köse Ali'ye Mektubu.....: 63.
4. Hasan Kalfa'nın Kardeşi Selim Kalfa'ya Mektubu: 65.
5. Hz. Sezâî'nin Kızkardeşlerinden Birisine Mektubu.....: 67.

6. Hz. Sezâî'nin Oğlu Sâdık Efendi'ye Mektubu.....:	68.
VI. BÖLÜM: MEKTUPLARIN TOPLUCA DEĞERLENDİRİLMESİ.....:	70.
SONUÇ.....:	76.
İNDEKS.....:	78.
FOTOĞRAFLAR(BELGELER).....:	89.

ÖNSÖZ

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi olarak "Osmanlı İçtimai Hayatını Aksettiren Mektup Örnekleri(Tanzimat'a Kadar)" çalışmasını gerçekleştirmiş bulunuyorum.

Tezin Giriş bölümünde mevzuu tanıtılarak buna dair çalışma sahasının hudutları tayin edilmiştir. Altı bölümden ibaret asıl kısımda kırk bir adet mektup belirli bir plan altında ve tarih sırasına göre transkribe edilerek gerekli izahların sona ilavesiyle verilmiştir. Mektupların topluca değerlendirilmesi, bu asıl kısmın nihayetini işgal etmektedir. Sonuçta, tez çalışmasıyla, sahaya dair gelinen yer, varılan hedef izah kılınmıştır. Mektupların okunması ve transkribe edilmesi sırasında kullanılan malzemeler; indeksten sonra, en iyi teknik imkanlar kullanılarak başlıbaşına bir müstakil bölüm halinde verilmek istenmiştir.

Mektuplar tek bir kaynaktan nakledilmemiş; birçok kaynağın taranmasından sonra tesbit edilebilmiştir. Tarama ve tesbit çalışmasının uzun bir zaman ve mühimsenecek derecede kesif bir emek mukabili olduğu; ilgili izahların da ikinci dereceden hayli müracaat eserine ihtiyaç mecburiyeti getirdiği hakikatlerini ifadeyle bu tez çalışmasının hakkını teslim gayret ve niyetlerine yardımcı olunmak kastedilmektedir.

Tez, sahasında daha önce yapılan ilmi bir çalışmanın mevcut olmaması sebebiyle; bir nümune arzetmiş bulunmak bakımından da mühimsenmeye, kıymetlendirilmeye; hatta hakkı teslim edilmeye muhtaçtır. Baştaki bibliyografya ile de aynı sahaya yönelecek sonraki çalışmalar için ayrıca hizmet verebilecek seviyede bulunmaktadır.

Tezin hazırlanması sırasında bana rehberlik eden Yrd. Doç.Dr. Abülkerim Abdülkadiroğlu'ya; zahmetlere sevinerek katılan, isteklerimi anında karşılayan Ankara Milli Kütphane Yazma ve Eski Eserler kısmı vazifelilerine; şifahi izahlarından da büyük ölçüde istifade ettiğim Fevziye Abdullah Tansel'e; daktilo safhasında emek ve yardımlarını esirgemeyen Dr. Nejat Sefercioğlu'ya; cilt ve kapak gibi teknik mevzularda yardımcı olan Kamil Akarsu'ya ve kahrımı sabırla sineye çeken ailem efradına, harcamalar safhasında bütün masraflarımı karşılayan babam Mehmed Arslan'a yardım, anlayış ve sabırlarından dolayı teşekkür etmeyi büyük bir borç bilmekteyim.

Abdülbaki ARSLAN

KISALTMALAR

Ank.	Ankara.
A.Ü.	Ankara Üniversitesi.
Arş.	Arşiv, Arşivi.
bkz.	Bakınız.
Bsl.	Basılış.
Böl.	Bölüm, Bölümü.
c.	Cilt.
cm.	Santimetre.
D.İ.B.	Diyânet İşleri Başkanlığı.
Doç.	Doçent.
doğ.	Doğum.
Dr.	Doktor.
D.T .C.F.	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
Ed. Fak.	Edebiyat Fakültesi.
Ef.	Efendi.
Ens.	Enstitü, Enstitüsü.
Fak.	Fakülte, Fakültesi.
Ferîdun B.	Ferîdun Beg.
H.	Hicrî.
Haz.	Hazırlayan.
Hz.	Hazret, Hazret-i
İs.	İstinsah.
İst.	İstanbul.
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi.
İ.Ü.E.F.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Imp.	İmparator, İmparatorluğu.
krş.	Karşılaştırınız.
Kıl.	Kılavuz, Kılavuzu.
Ktb.	Kitaplık, Kütüphane.
Ltd.	Limited.
M.	Mîlâdî.
Mad.	Madde.
Md.	Müdür, Müdürlüğü.
Mec.	Mecmua, Mecmuası.
Müz.	Müze, Müzesi.
Matb.	Matbaa, Matbaa-i, Matbaası.
Müst.	Müstensih, Müstensihi.
Mez. Tez.	Mezûniyet Tezi.
Mill. Ktb.	Millî Kütüphane.
M.Ö.S.	Mektup Özel Sayısı.
M.E.B.	Millî Eğitim Bakanlığı.
Nu.	Numara.
Ord.	Ordinaryüs.
Ord. Prof.	Ordinaryüs Profesör.
ölm.	Ölümü.
Prof.	Profesör.
Pş.	Paşa.
sh.	Sahife.
sat.	Satır.
Şti.	Şirketi.

Tar.	Tarih, Tarihi.
T.D.	Tarih Dergisi.
T.D .D.	Türk Dili Dergisi.
T.D.K.	Türk Dil Kurumu.
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu.
T er. D.	Tercüme Dergisi.
Top. Sry.	T opkapı Sarayı.
T.D.E.D .	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.
Üni.	Üniversite, Üniversitesi.
vb.	ve bunun gibi.
vd.	ve devamı.
vs.	ve sâire.
Yrd.	Yardımcı.
Yay.	Yayınları.
Yaz. Es.	Yazma Eserler.

ALFABET İK SIRAYA GÖRE BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI

Ahterî	Ahterî-i Kebîr.
Armağan	Fuad Köprülü Armağanı.
A. Rasim	Hazine-i Mektûbât yahud Mükemmel Münşeât.
B.A.K.	Bilimsel Araştırma El Kitabı.
B.T.T.D.	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
Ed.A	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
Ed. Fak.T .D.E.D.	Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.
Ed. İ.S.	Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.
Ed. Lugati	Edebiyat Lugati.
Ed. Ta.	B. Türk Edebiyatı Tarihi.
Esterhazy	Turkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterhazy.
F.D.M.M.	Fatih Devrine Âid Münşeât Mecmuası.
F.T.S.	Farsça-Türkçe Sözlük.
Ferheng	Ferheng-i Fârisî.
Ferîdun B.	Mecmû'a-i Münşe'ât-i Ferîdun Beg.
H.M.	Hazine-i Mekâtib.
H.M.Kıl.	Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihlere Çevirme Kılavuzu.
İ.A.	İslâm Ansiklopedisi.
İlm. S.	İlmiyye Sâl-nâmesi.
İ.T .Ed.	İslâmî Türk Edebiyatı.
İ.Ü.E.F.T.D.	İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi.

K.A.	Kâmûsü'l-Alâm.
K.Ar.	Kânûnî Armağanı.
K.T.	Kâmûs-ı T ürki.
K.S.S. Ailesi	Kânûnî Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar.
M.E.R.	Mecmû'a-i Eş'âr ve Resâ'il.
M.H.S.	Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî.
M.N.E.	Münşe'ât-i Nâbî Efendi.
M. Azîziye	Münşe'ât-i Aziziye fî Âsâr-ı Osmâniye.
Meydan L.	Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi.
Mufassal	Hazîne-i Mektûbât yahud Mükemmel ve Mufassal Münşe'ât.
O.G.	Osmanlıca Grameri.
O.P.	Osmanlı Padişahları.
O.T.D .	Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.
O.S.A.M.	Osmanlı Sultanlarının Aşk Mektupları.
O.T.E.M.	Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmû'ası.
O.Ta.	Osmanlı Tarihi.
Okuma A.	Eski Yazıları Okuma Anahtarı.
Os. İmlâ L.	Osmanlıca İmlâ Lugati.
Os.T. Ans. L.	Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat.
S.O.	Sicill-i Osmânî,
T.A.	Türk Ansiklopedisi.
T.İ.	Tam İlmihal.
T.D.B.	Türk Dil Bilgisi.

T.D.D. (M.Ö.S.)	Türk Dili Dergisi (Mektup Özel Sayısı).
T.C.Y.K.	İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmalarını Katalođ u.
T.İ.T.E.	Tarih İçinde Türk Edebiyatı.
T.T .Bel.	T.T.K. Belgeler (Türk Tarih Belgeleri Dergisi.).
T.Ed.T.	Büyük Türk Edebiyatı T arihi.
T er D. (M.Ö.S.)	Tercüme Dergisi (Mektup Özel Sayısı).
T op.Sry.	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalođ u.
Tür. Ta.	Türkiye Tarihi.
Ü.Ç.T.Ed.	Ümmet Çağı Türk Edebiyatı.
Y.T.D.	Yeni Türk Dergisi.
Y.Kıl.	Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu.

BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR

- A. Rasim A. RASİM, Hazine-i Mektûbat yahud Mükemmel Münseât (7. bsl.) İstanbul, Meşrûtiyet Kütüphânesi Neşri, 1331.
- O.T.E.M Ali EMİRİ, Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası, c. I-II-III, İstanbul, ?, 1336.
- O.P. ATAGÜN S. İrfan, Osmanlı Padişahları, c. I-II-III, İstanbul, Hizmet Ltd. Şti. Yay., ? .
- B.A.K. ATAÖV Doç. Dr. Türkkaya, Bilimsel Araştırma El Kitabı, Ankara, Balkanoğlu Matbaası, 1973.
- M. Aziziye AZİZ Ef., Münseât-ı Azîziye fî Âsâr-ı Osmâniye, (Top: El-Hâc Nûri) İst., Şeyh Yahya Ef. Matb., 1292.
- Os. İmlâ L. : BELVİRANLI Dr. Ali Kemal, Osmanlıca İmlâ Lügati, İstanbul, Nedve Yayınevi, 1980.
- Ed. A. DERGAH YAYINEVİ, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, Dergâh Yayınevi, 1976.
- M.E.R. DERVİŞ Ali, Mecmû'a-i Es'âr ve Resâil, Vidin (Ankara Millî Ktb. Yaz. Es.: 06 Mil 392), 1255 H.
- Os. T. Ans. L. DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, 1970.
- Armağan D.T.C.F., Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1953.
- T.D.B. ERGİN, Prof. Dr. Muharrem, Türk Dil Bilgisi,

2. Bsl., İstanbul, İ.Ü.E.F. Yay., 1962.

Ferheng

ETİK Arif, Ferheng-i Fârisî: Farsça-Türkçe Lu-
gat, İstanbul, Atillâ Ofset Basımevi, 1968.

Esterházy

FEKETE Ludwig, Türkische Schriften aus dem Arc-
hive des Palatins Nicolaus Esterházy, Budapest, ?,
1932.

Feridun B.

FERİDUN BEG, Mecmû'a-i Münşeât-i Ferîdun Beg,
(Münşeât-i Selâtin) , c.II, 2. bsl., İstanbul,
Takvimhane Matbaası, 1275.

M.H.S.

HASAN SEZÂÎ, Mektûbât-i Hazret-i Sezâî, İstan-
bul, ?, 1283.

T .İ.

İŞİK Hüseyin Hilmi, Tam İlmihâl, İstanbul, İhlâs
Vakfı Yay, 1980.

İlm. S.

İlmiyye Sal-nâmesi, İstanbul, Matbaa-i Amire,
1334.

İ.Ü.E.F.T.D

İ.Ü.E.F., İst.Üni. Ed. Fak. Tarih Dergisi, c.II.
İstanbul, İ.Ü.E.F. Yay., 1952.

E.T.E.N

İZ Prof Fâhir, Eski Türk Edebiyatında Nesir I.,
İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1964.

Top. Sry.

KARATAY Fehmi Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Kü-
tüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, c.I-II,
İstanbul, 1961-1962.

M.N.E.

KILIÇSOY Halim, Münşeât-ı Nâbî Efendi, İstanbul,
Türkiyat Ens.(Mez. Tez. nu: 1601), 1975.

T .Ed. T.

KOCATÜRK Vasfi Mahir, Büyük Türk Edebiyatı Ta-
rihi, Ankara, Edebiyat Yayınevi, 1964.

- Ed. Tar. LEVEND Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, c.I
T.T .K. Yay., 1973.
- Ü.Ç.T.Ed. LEVEND Agah Sırrı, Ümmet Çağı Türk Edebiyatı,
Ankara, D.İ.B. Yay., 1973.
- Mufassal M.H.: Naci, Hazîne-i Mektûbât-yahud- Mükemmel
ve Mufassal Münşeât, Dersaâdet (İst.), Cemal
Ef. Matbaası, 1318.
- T.C.Y.K MAARİF VEKÂLETİ, İstanbul Kütüphâneleri Tarih
Coğrafya Yazmaları Kataloğu, İstanbul, Maarif
Matbaası, 1943.
- S.O. MEHMED SÜREYYA, Sicill-i Osmânî yâhud Tezkire-i
Meşâhir-i Osmâniyye, c.II, Matbaa-i Amire, 1308.
- B.T .T.D. MENTEŞ Ktb. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, c.I-
II-III-IV , Menteş Yay., 1967.
- Meydan I. MEYD AN NES., Meydan Larousse Büyük Lugat ve
Ansiklopedi, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1969-1971.
- İ.A. M.E.B., İslâm Ansiklopedisi, Ankara, M.E.B. Yay,
1940.
- Ter.D.(M.Ö.S) M.E.B., Tercüme D ergisi (Mektup Özel Sayısı)
c. VI, nu: 77-80, Ankara, M.E.B. Yay, 1964.
- Ahterî Mustafa b. Şemseddin, Ahterî-i Kebîr, İstan-
bul, Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1324.
- Naci MUALLİM NACÎ, Lugat-i Nacî, İstanbul, Asr Matb.
1932.
- Ed. İ.S. NECATİGİL Behçet, Edebiyatımızda İsimler Söz-

- lûğü, Varlık Yay., İstanbul, 1970.
- F.T.S. OLGUN İbrahim, Drahşan Cemşid, Farsça-Türkçe Sözlük, Ankara, A.Ü.Basımevi, 1967.
- Tür. T. ÖZT UNA Yılmaz, Türkiye Tarihi, c.I....VIII, Hayat Yay., İstanbul, 1963-1967.
- O.T.D. PAKALIN Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. I-II-III, M.E.B. Yay, İstanbul, 1971-1972.
- İ.T.Ed. PEKOLCAY Dr. Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı, c. I-II, İstanbul, Fatih Matb., 1967-1968.
- K.A ŞEMSEDDİN SAMİ, Kâmûsü'l-Alâm, c. II., İstanbul,?,1304.
- K.T. ŞEMSEDDİN SÂMÎ, Kâmûs-i Türki, İstanbul, İkinci Matb., 1317.
- F.D.MM. TÂCİBEY, Fâtiğ Devrine Âit Münşeât Mecmuası, (Adı ile neşredenler: LUGAL Prof. Dr. Necati-ERZİ Doç. Dr. Adnan) İstanbul Matb., İstanbul, 1956.
- Ed. Lugati TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, Edebiyat Lugati, (Haz. KÜRK-ÇÜOĞLU K. Edib) Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1973.
- O.G. TİMURTAŞ Prof. Dr. Faruk Kadri, Osmanlıca Grameri, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul, 1964.

- T.İ.T.E. TİMURTAŞ Prof Dr. Faruk Kadri, Tarih içinde Türk Edebiyatı, Vilâyet Yay., İstanbul, 1981.
- TDD. (M.Ö.S) T.D.K., Türk Dili Dergisi (Mektup Özel Sayısı) c. XXX, sh.274, T.D.K. Yay., Ankara, 1974.
- Y.Kıl. T.D.K., Yeni Yazım (İmlâ) Kılavuzu, 7. bsl., Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1973.
- K.Ar. T.T.K., Kânûnî Armağanı, Ankara, T.T.K. Yay., 1970.
- T.T .Bel. T.T .K., T.T.K. Belgeler (Türk Tarih Belge-leri Dergisi), c.I; c. V-VIII, T.T.K. Yay., Ankara, 1971.
- K.S.S. Ailesi ULUÇAY Çağatay, Kanûnî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar, (Kânûnî Armağanı 1970'ten ayrı basım), T.T.K. Yay, Ankara, 1970.
- O.S.A.M. ULUÇAY Çağatay, Osmanlı Sultanlarının Aşk Mektupları, Tarih D ünyası Mec. Yay, İstanbul, 1950.
- O.Ta. UZUNÇARŞILI Ord. Prof. İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, c. I-II-III-IV, T.T.K. Yay., Ankara, 1949-1956.
- H.M.Kıl. UNAT Faik Reş id, Hicrî Tarihleri Milâdî Târihe Çevirme Kılavuzu, 4. Bsl., T.T.K. Yay., İstanbul, 1974.

- Okuma A. YAZIR Mahmut, Eski Yazıları Okuma Anahtarı,
2. bsl., Ed. Fak. Matb., İstanbul, 1974.
- Y.T.D. YENİ TARİH D ERGİSİ, İstanbul,?,1957.
Not:"Armağan"dan sonra,"T?D.B."den önce,
Ed.Fak. T.D.E.D. :İ.Ü.E.F.,Edebiyat Fkül-
tesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,İst.,
İ.Ü.E.F. Yay.,1948,sehven yazılamamıştır.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a : ا
 ai : ائ
 u : اء
 | : اء
 b : ب
 p : پ
 s : س
 c : س
 ç : ش
 h : ه
 h : ه
 d : د
 z : ذ
 r : ر
 z : ز
 j : ج
 s : س
 s : س
 s : س
 z-d : ض

t : ط
 z : ظ
 c : ع
 g : غ
 f : ف
 k : ك
 k : ك
 g : گ
 n : ن
 l : ل
 m : م
 n : ن
 v : و
 o,ö : و
 u,ü : و
 h : ح
 y : ي
 i, i : ي
 i, i : ي
 u, ü : و

GİRİŞ

İnsan düşünen, tasarlayan; duyan ve hayal eden sosyal bir varlıktır. Bu hal, insanda haberleşme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Dil, bir anlatma vasıtası olarak bu ihtiyacın karşılanması için vardır. Çeşitli şekillerde bazı sebeplerle birbirinden ayrı düşen insanlar, haberleşmek imkânını yazı ile bulabilmişlerdir.

Yazma yoluyla haberleşmeyi te'min eden insan, mektup denilen bir türün anlaşma sahasında tezâhür etmesini, gelişmesini, çeşitlenmesini yaşamak üstünlüğüne sahip olmuştur. O halde mektup; düşünce, tasarı, duygu ve hayalleri karşıya tam ve kuresuz bir şekilde yazı ile aktarmaya, anlatmaya yarayan bir haberleşme vasıtası olmaktadır.

Yazının icadı ile ortaya çıktığı kabul edilen mektup; bugünkü gazete, dergi; telefon, telgraf; radyo, televizyon gibi haberleşme vasıtaları henüz mevcut değilken çok yaygın bir şekilde, bütün dünya tarafından haberleşmeyi temin gayesiyle müracaat edilen asıl ve tek vasıta olmuştur.

Türk hayatında da yegâne anlaşma vasıtası olarak aynı ahvalde değerlendirilen mektup; kısa zaman sonra, nesir (inşâ) sahasında mühim bir yer işgâl eden bir ifade türü haline gelmiştir.

Osmanlılar mektubu bir ilim bir ihtisas dalı halinde mütâlaa etmişlerdir. Mektup yazma ve muharrerât usüllerini, kaidelerini tesbit kılıp gösteren, bunları nümune mektuplara tatbik eden "münşeât", "mecmua" gibi isimler verdikleri böylece de kurallarını vazettikleri birçok müracaat eserleri vücuda getirmişlerdir. Bugünün Batı dünyası memleketlerinde de bunun

gibi sayısız el kitapları yayımlanmaktadır.⁽¹⁾

Konunun tarihi gelişimi mukayeseli bir şekilde incelendiğinde bizim toplumumuzun asırlar öncesinde Avrupa'ya ışık tutacak seviyede mektuplaşma usullerini sistemleştirdiği görülmektedir.

Medrese ve kalemler muharrerât ilmini edinmiş mütehassıslar yetiştirmeye başlamıştır. "Münşî" diye nitelenen nesir (düzyazı) ustası bu şahıslar, yüksek dereceli memuriyetlere getirilmiş; şehzadelerin maiyetinde vazife yapmışlardır. Mese-lâ, ikinci Sultan Bayezid'in şehzadelik devrinde (XV. asır), onun yanında Tâcî Bey münşî sıfatıyla çalışmıştır. Feridun Bey (XVI. asır), Sokullu Mehmed Paşa'ya kâtiplik yapmış (1552), daha sonra da Divan kâtipliğine getirilmiştir.

Münşîlerin çoğu vazife yaptıkları sırada vukû bulan res-mî, gayriresmî muharrerâta dair vesikaların suretini "münşeât", "mecmua", "münşeât mecmuası" ismini verdikleri eserlerinde bir-araya getirmişlerdir. Nitekim, bilinen ilk münşeât, Yahyâ b. Mehmed Kâtib'e (XV. asır) aittir ve İkinci Murad ile Fâti-h devirlerindeki resmî muharrerât (mektup) suretlerinden meydana gelmiştir: Menâhicü'l İnşâ.⁽²⁾ Ayrıca, Tâcî Bey, Fâti-h zamanı-na ait 74 kıymetli vesikayı ihtiva eden "Münşeât Mecmuası"nın derleyicisidir.⁽³⁾ Feridun Bey'in, "Mecmua-i Münşeât-î Feridun

(1) K. Graham Thomsen an D.S. Bland, A Guide To Letter Writing, London, Pan Information, 1980, 212 sh.-Yeniden gözden geçirilerek on birinci basım. İlki 1961'de, onuncusu ise 1978'de gerçekleştirilmiştir.

(2) A. Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, c 1, Ankara, T.T.K. Yayını, 1973, sh. 113-116.

(3) Tek yazma nüshası Viyana'da, Millî Kütüphane (National-bibliothek) dedir. "H.O.161" remz.; kayıtlıdır. Bu nüshayı "Fâti-h Devrine Ait Münşeât Mecmuası" ismiyle Prof. Necati Lugal, Doç.Dr. Adnan Erzi, eski harflerle neşretmişlerdir: İstanbul, İstanbul Matbaası, 1956.

Bey" ismiyle iki defa eski harflerle (1818 ve 1857) de basılmış olan iki ciltlik mühim eserinde de 600 vesika (mektup) sureti mevcuttur. Ayrıca, Feridun Bey bu eserin "Miftâh-ı Cennet" başlıklı önsözünü takip eden ve "Asr-ı Saâdet" mektuplarından teşekkül eden ilk kısmından hemen sonraki kısmında; padişah, vezir ve diğer devlet adamlarına takdim kılınacak mektup ve yazılarda uyulacak kaideleri de göstermek ihtiyacını duymuştur.

Elbette, başta padişahlar olmak üzere Osmanlı devlet adamlarının, saraya mensup şahsiyetlerin ve hatta diğer zevatın bütün resmî, hususî mektupları münşîler tarafından münşeât kitaplarında biraraya getirilmiş değildir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde; hükümdarlara, valide sultanlara, şehzadelere ve diğer devlet erkânı ile ordu, ilim sahalarından yüksek rütbe, mevki, makam sahibi şahsiyetlere ait muharrerât ürünü sayısız mektuplar mevcuttur ve muhafaza edilmektedir. Başka memleketlerden ve komşu ülkelerden siyasî, gayri siyasî, çeşitli vesilelerle gönderilen mektuplar ve tercümelere de bu yekûna dahildir.⁽⁴⁾

Yine, Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü arşiv evrakının hepsi, Osmanlı imparatorluğunun merkezî teşkilâtına ait kıymetli vesikalardır. " Gerçekten Osmanlı Türkleri, devlete ait belgelerin gerektiği gibi saklanması düşüncesinde olduklarından, bunları önemli olsun olmasın sandık ya da torbalarda titizlikle muhafaza etmişlerdir." ⁽⁵⁾ Bunlar arasında muharrerâta dair birçok vesika da bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı şöylece isim almıştır: "Hatt-ı Hümayûn: Padişahın kendi el yazısıyla yazdığı emirdir. Mektub: Resmî ya da özel kişiler arasında olan resmî

(4) bkz. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Eski Mektuplar, Tercüme Dergisi (Mektup Özel Sayısı), c XVI, nu: 77-80; Ankara, MEB Basımevi, 1964, sh. 414-416.

(5) Cevdet Türkay, Osmanlı Devlet Teşkilatında Arşivler, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Haziran 1971, sayı: 47, İstanbul, Menteş Yayını, 1971, sh. 20-23.

veya özel nitelikte yazışmalardır. Nâme-i Hümâyûn: Padişah veya Sadr-ı âzam tarafından yabancı devlet veya hükûmet başkanlarıyla İmparatorluğa bağlı Prenslıklere ve imtiyazlı yönetimlere sahip eyaletlerin başındakilere yazılan resmî mektuptur."⁽⁶⁾ Böylece, Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğünde muhafaza edilen vesikaların mühim bir kısmının da tıpkı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde bulunanlar gibi resmî, hususî muharrerâta ait vesikalar olduğu görülmektedir.

Sâdât, meşâyih, ulemâ, şuarâ, üdebâ gibi Osmanlı münevverleri zümresine mensub şahsiyetler de resmî, hususî muharrerâtın neticesi vesikalarını kitap haline getirmişlerdir. Bu çeşitten eserler daha çok mektubât, mekâtîb şeklinde isimlenmiştir: Mektûbât-ı Şeyh Azîz Hüdâyî, Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî, Mekâtîb-i Hazret-i Mısrî... gibi. Bununla beraber Münşeât-ı Nâbî⁽⁷⁾ misali isimlenenler de mevcuttur.

Osmanlı münevverlerinin diğer türden eserlerinin yazma nüshaları nihayetinde de kendi mektuplarına rastlanmaktadır. Meselâ, Marifet-nâme'nin Ankara Millî Kütüphane yazmalar kısmındaki; yazarın bir talebesi tarafından 1177 H. tarihinde istinsah edilen birinci nüshası⁽⁸⁾ nihayetinde İ. Hakkı Erzurûmî'nin arapça, ihvana mektubu yer almıştır. İkinci ve 1236 H. tarihinde istinsah edileninde⁽⁹⁾ yine yazara ait mektup mevcuttur.

Şiir ve inşâ yolları ile meydana getirilmiş verimlerin

(6) bkz. 5 numaralı dipnot.

(7) Münşeât-ı Nâbî'nin kütüphanelerimizde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Müellif hattıyla olanı İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi kısmında 3324 numara ile kayıtlıdır.

(8) O6 Mil B 289 kayıt numaralı bu yazmanın 464a-466a sayfalarında.

(9) O6 Mil Yz. B 14 kayıt numaralı bu yazma, Millî Kütüphane'nin daimî kitap müzesinde teşhir edildiğinden; mektup incelenmemiştir.

başkaları tarafından bugünkü manâda tıpkı bir antoloji hazırlar gibi seçilerek derlenmesinden ibaret çeşitli "mecmua", "münşeât", "münşeât mecmuası" yazmalarında da sâdâta, mürşidlere, âlimlere, şâir ve yazarlara ait mektuplara tesadüf edilebilmektedir. Nitekim Fuzûlî'nin Abdülkadir Karahan tarafından tesbiti gerçekleştirilen Kadı Alâüddîn'e yazdığı mektubun sureti böyle bir eserde, "Mecmua-i Resâil" dedir.⁽¹⁰⁾ Nedim'e dair arapça bir mektup da Kemal Edib Kürkçüoğlu tarafından bir "Mecmua"⁽¹¹⁾ da bulunmuştur.

Bir de Osmanlı şâir ve ediblerinin, münşîlerin sanat endişesiyle yazdıkları, haberleşme vasıtası olarak kullanıldıkları şüpheli; bugünkü manada sohbet, deneme yazı türlerine; mizah sahası ürünlerine yakın mensur (ayrıca manzum) mektuplar vardır: "... Yaradılışı itibariyle zekî, dolayısıyla nüktedan ve hicve meyyal Kânî'nin, sayısı yüz yirmiyi bulan mektupları arasında pek değişik mevzulara rastlarız; tertib cihetinden de kendine has vasıflar gösterir. Uykuya düşkün yalnız uyku mefhumuyle alâkalı kelimeler kullanarak yazdığı mektuptan başka, baş'a dair mazmunlar ve atasözleri ile, hediye olunan bir at dolayısıyla, bilhassa bir kedi ağzından efendisine hitaben tertip ettiği ve Hirre-nâme adını taşıyan mektupları çok şöhret kazanmış, Kânî'den sonra bu tarz mektup yazmak âdetâ moda halini almıştır. Şeyh Galib'e isnad olunan bir mektupta baştan sona kadar arapça kitap adları, Seyyid Vehbî ve Senih tarafından Kur'an kıraeti ve çiçeklerle alâkalı istilahlara, Sümbülzade Vehbî'nin bir mektubunda da nahv istilahları kullanılmıştır..."⁽¹²⁾

(10) bkz. Abdülkadir Karahan, Fuzûlî'nin Mektupları II, İ.Ü.E.F. TDE Dergisi, c III, sayı: 1-2, İstanbul, Ed.Fak.Yay., 1948, sh. 48-86.

(11) bkz. K. Edib Kürkçüoğlu, Şâir Nedim'in Bir Arz-ı Hâli, Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, A.Ü.D.T.C.F. Neş., 1953, sh. 317-324.

(12) F. Abdullah Tansel, Türk Edebiyatında Mektup, Ter D.(M.Ö.S), sh., 386-415.

Görüldüğü gibi, bunlar haberleşme gayesiyle kaleme alındığı çok şüpheli inşâ numuneleridir. Hakikî mektuplar olarak mü-tâlaa edilme imkanları da mevcut değildir. Onun için bu çalışma sahamızın dışında kalmaktadır.

Demek ki, sadece bir haberleşme vasıtası olmak kaydıyla mektuplar, beş asırdan fazla süren uzunca bir devreye ait Türk İslâm medeniyeti tesirindeki Osmanlı sosyal hayatında; çok yaygın, çeşitlenmiş ve geliştirilmiş bir vaziyette bulunmaktadır. Büyük bir kısmı arşivlerde olan haberleşme vasıtası mektupların mühim bir bölümü de münşeât ismini almış yazma eserlerdedir. Bunlar "mecmua, mektûbât, mekâtib" şeklinde ismen çeşitlenmiş haldedir.

Düşünce, tasarı, duygu ve hayalleri karşıya tam ve kusursuz bir şekilde yazı ile aktarmaya, anlatmaya yarayan bir haberleşme vasıtası olarak mektuplar, bir noktada tarih, edebiyat, folklor, beşerî ve ailevî münasebetler gibi her biri Türk kültürünün birer alt yapı kıymetleri olan sahalarda açıklık getirici, ışık tutucu kaynaklardır. Bunların tam tesbiti, derlenmesi ve okunarak neşredilmesi bâkir kalmış birçok mevzuyu ortaya koyacak, birçok meseleye açıklık kazandıracak araştırmacılara; Tanzimat Devrine Kadarki Osmanlı sosyal bünyesi için vesikalar verecektir.

Bu fikir ve inanış ölçüleri altında; Tanzimat Devrine Kadarki Osmanlı Sosyal Hayatından Hakikî Mektuplar'a dair belirli bir imkânı ve yekûnu; tarama, tesbit, transkribe ve birarada değerlendirme çalışması yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. PADİŞAHLARLA İLGİLİ MEKTUPLAR

A. Padişahlara Yazılanlar

a. Hariçten Gelenler

1. "Demir'den Yıldırım'a Gelen Birinci Mektüb

Tañrı'ya şükür Peyğamber'e şalavâtdan soñra. Ey, Rûm diyârında pâdişâh olan Yıldırım Bâyezîd! Bilesin ki biz Tañrı'nıñ buyruğıyla çok cenkler itdik ve halkıñ hepsi bize köle oldular. Bilesin ki Kara Yûsuf ile Sultân Ahmed Celâyir bizim keskin kılıcımızıñ korkusundan saña şıgındılar. Saña da gizli kalmasın ki, bu adamlar fitne düzüb yurd yıkarlar. Bunlar Fir'avn-ı ve hāmân gibi kafirlerdir. Eger kendini korumağ dilerseñ onları koğ. Bunlar seniñ yurduna gelmişler, eyi bilesin ki bunlar uğursuzdur, gitdikleri yerlere uğursuzluk götürürler. Bunlar Rûm diyârı pâdişâhınıñ âmânında olmamalıdır. Onlardan şakininiz ve nerede bulursañız yakalayıp kafalarını kesiniz. Şakin buyrumuzdan aykırı iş yapmayın, soñra kahrımızı size de yöneldiriz. Bize karşı duranlarıñ başlarına gelenleri elbet duymuşsunuzdur. Aramızda uygunsuzluk çıkmassın. Hele cengi hiç göze aldirmayın, düşünün ki, biz demînden beri size örnekler şaydık dökdük. Bu sözleriñ altında gözünüzi yıldıracağ her şey şaklı olduğuna da inanınız. Selâm, Allah'ın emrini tutanlara olsun." (13)

(13) Abdülkadir, Bursa Tarihi Kılavuzu (I. Kitap), Bursa, Matbaa-i Vilâyet-i Hüdâvendigâr, 1327, sh. 107

İzahat: Türk-Moğol İmparatorluğunun kurucusu olan Timur, Anadolu'ya yaptığı sefer ile 1400 M. baharında Erzincan, Sivas ve Malatya'yı almıştır.

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid ile arapça mektuplar yazarak haberleşen Timur (1336-1405); 1402 senesinde Ankara'ya doğru harekete geçmiştir. Yıldırım ordusuyla Çubuk ovasında karşılaşmış, Ankara Meydan Muharebesi ismiyle tarihe geçen çarpışmada galip gelen taraf olmuştur.

Timur'un Yıldırım'a arapça yazdığı bu ilk mektubun; dil, ifade ve imlâ hususiyetlerinden anlaşıldığı gibi, son devirde ve muhtemelen B.T.K. muharriri Abdülkadir Bey tarafından Türkçeye çevrilerek bu eserinde neşredildiği sanılmaktadır.

2. Francesco Donato (Venedik Doju)'nun Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu

"Yüce Pâdişâh Hazretlerine Venedik Beglerinden Gelen Mektubuñ Tercemesidür.

Nürlü ve kuvvetlü ve sa'âdetlü sultânüm Sultân Süleymân Şâh! Rûm ilinüñ ve Anaçolı'nuñ ve 'Arab ve 'Acem'üñ ve Mekke ve Medîne'nüñ ve nice nihâyetsüz memlekätlerüñ ulu pâdişâhı! Françeşko Donato ki, Allah'uß 'inâyeti ile Venedik Dojuñ tavaşşuflar ve 'izzetlerle sa'âdetlü Hazretüñüze devâm-ı devlet du'âları edâ olınduğdan sonra yüceliğüñüzüñ ma'lûm-ı şerîfi ola ki irsâl buyurılan nâme-i şerîfünüz Ferhâd Çavuş bendeñüzle gelüb vâşıl oldı. Mefhûm-ı münîfinde ne ki fermân olınmış ise külliyyen ma'lûmumuz oldı. Tevażzu'lar ve hürmetler ile başumuz üzre kabûl itdük. Nice ki tâ evvelden yüce Pâdişâh hazretlerinüñ

emr-i şerîfleri başumuz üstündedir ve Çavuş bendeñüzün ânide maşlahatın görüb cevâb virdük. Evvel itdügümüz 'âdet üzre ve kâğıtlar yazub irsâl eyledük. Şibenik'de olan kapudānumuza ki Velin nām kastlı mektūbumuz varduğı gibi te'hîr itmeyüb Kılıs begine teslîm eyleye. Nice ki emr-i şerîfünüzde fermān olunmış idi. Allahü Te'âlā yüce Pādîşāh hażretlerinin 'ömr-i devletin ve fırsat ü nuşretin yevmen fe yevmen ziyade eyleye. Āmin, yā Rabbe'l 'ālemîn." (14)

İzahat: Venedik Doju Francesco Donato'nun Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı mektubun tercümesi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde E-2501 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.

Donato bu mektubunda Osmanlı padişahı Kanunî'ye, Ferhad Çavuş ile gönderilen hatt-ı hümâyûnu aldığı ve icabının derhal yerine getirildiğini; hürmet dolu bir ifade ile beyan etmektedir.

Mektup tercümesinde tarih mevcut değildir. Fakat, F. Donato zamanı kesin bellidir: 1545-1553 M. Şu halde mektup, bu tarihler arasında bir zamana aittir.

(14) M. Tayyib Gökbilgin, Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler, T.T.K. Belgeler (Türk Tarih Belgeleri Dergisi), c V-VIII, sayı: 9-12, Ankara, T.T.K. Yay., 1971, sh. 142

3. Venedik Beylerinden Kanunî Sultan Süleyman'a Gelen
Mektubun Sureti

"Atebe-i A'lāya Venedik Beglerinden Gelen Mektubuñ Şüre-
tidür.

Yücelerden yüce Devletlū ve Muḳābilsüz Pādişāh Ḥazret-i
Sultān Süleymān, Şāh-ı Şāhenşāh-ı İslām. Anaḫolı'nuñ ve Rūm
ilinūñ ve 'Arab'uñ ve 'Acem'ūñ ve nice memleketlerūñ pādişāhı-
dur. Andreas Ğritti ki, Allah'uñ 'ināyetiyle Venedik'ūñ doḫı.
Du'ālar ve ḡenālar ki, yüceligine lāyık olan. Bundan aḫdem
emr-i şerīf gelüb Naredva ve Maḫarsḫa nām iskelelerūñ emīni
olan Muhammed Emīn'e sa'ı ü mu'āvenet edüz diyü buyurulmuş.
Allah ma'lımdur ki, biz Devletlū Pādişāh Ḥazretlerine sa'ı ol-
duḫın isterüz. Zīrā ol dostlık ve maḫabbet ki, mā-beynümüzde-
dür. Mümkün olanı bizüm cānibümüzde sa'ı ü istikāmet itmek maḫ-
şūd edindük. Troḫur nām ḫale ve İspilat nām ḫiḫār begine bu
zıkr olan ḫiḫārılaruñ beglerine yazub sipāriş olınmışdur ki,
mezbūr emīne ve iskelelere ve re'āyālara mümkün olduğca mu'ā-
venet ideler. Anlar daḫi mezbūr emīnūñ maḫşūdı üzre sa'ı ü mu-
'āvenet olmaḫıçün defa'ātle tenbīh olındı. Zīrā bizüm maḫşūdu-
muz budur ki, dāyimā Pādişāh-ı 'Alī-Cenāb'ūñ maḫşūdı üzre ola-
vuz. Allah Subḫānehü ve Te'ālā'dan dilerüz ki, Devletlū ve
'Azīm Pādişāh'ūñ 'ömr-i devletini ve salḫanat ü şevketini yev-
men ḫe yevmen müterāḫḫı eyleye."⁽¹⁵⁾

(15) T.T. Bel., sh. 141-142

İzahat: Venedik Doju Andrea Gritti'nin Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı bu mektubun sureti Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde E.7210 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.

Kanunî Sultan Süleyman, Venedik Doju'na "Naredva ve Markarska isimli iskelelerin emini, Mehmed Emin Bey'e müzâheret gösterilmesi" hususunda bir emr-i şerîf göndermiştir. Bunun üzerine Gritti, hemen harekete geçerek Trogur ve Spaloto komutanlarına "mezbur emine ve iskelelere ve reayâlara mümkün oldukça yardım etmeleri" için emirler göndermiştir. Mektup, bu ahvali dualar, dostluk ve muhabbet izharlarıyla Osmanlı padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a aksettirmek vazifesini görmektedir.

Mektup sureti tarihsizdir.

b. Dahilden Yazılanlar

İ. Molla Fenârî'nin Yıldırım Han'a Mektubu

"(Hâzret-i Molla Fenârî Hâzret-i Emîr Kudûse Sırrehü'l-
Azîz İçün Yıldırım Hân'a Gönderdiği 'Arzuñ Şüretidür, deyü Bu
Mahalle Der-kenâr Olındı.)

Innehu min Süleymâne ve innehu bismillaḥi'rrahmani'rrahim.
Ve's şalâtü ve's selâmu 'alâ Muhammedi'r habîbi'l kerîmi'r rahîm
emmâ ba'di min ez'afi'l 'ibâd ilâ ḥâfizi'l bilâd e's Sultân
ibni's Sultân meḥari Âl-i 'Osmân Ebu'l mücâhidîn nâşirü'l İslâm
ve Müslimîn meddallahü Te'âlâ tûle hayâtike ve keşûra ev-
lâdike müselselen ilâ yevmi'didîn ma'lûm ola kı, Pâdişâh-i 'âlem-
penâh bizüm resûlümüz Muhammedü'l Muştafâ 'aleyhi's salâtü
ve's selâm muḳaddem 'isî 'aleyhi's selâm aşḫâbindan üç peygâm-

beri Antakya kavmi tekzib idub katl itdükleri ve yine ezā ve cefādan sonra yedinci gün ve ba'zilar rivāyetinde üçüncü gün ol nebīleri nakl idub sevinesi sevinesi evlerine gelirken ol saat Cebrā'īl 'Aleyhi's selām bir şayha birle helāk kıldı. Cem'īsini fenā eyledi. Mağbūn ve maḥrūm, ne dünyā ve ahiret ḥāşıl oldu. Ne'uzu bi-llah min zalik imdi bu emr-i 'azīm için Padişāh-ı 'ālem-penāh'dan bizüm daḥi ricāmuz ve temennīmüz ol-
dur ki, şimdiki ḥālde ol katline emr eyddüğünüz ('itdiginiz' demek olacak) kimse Evlād-ı Resūl'den bir şālih 'azīzdür ki, ehl-i velāyet ve ehl-i kerāmetdür ki, ma'lūm. Degüldür ki, Rūm iklīmine bir buncılayın Āl-i Resūl'den 'azīz kadem başmış ola. El-ān rāyegān güyegünüz olmuşlardır. 'Acem iklīminde isteye idimüz ve nice nice tuhfeler ve armağanlar ve mülüğ (vavūñ biri, meblağ olması 'aqla yakın gelen mülüğ gibi yazılmış olan yazıdan sonra olsa gerek) biş-keşler gönderüb Buḥāra'dan (Buḥārā olsa gerek) sa'y idub getüre idüñüz. Ḥazret-i Resūl 'Aleyhi's selām ve ekmelü't tesellüm sulṭānla düşer ola idüñüz. Zihī sa'ādet-i İlahī ki, zāhiren ve bāṭinen siz musaḥḥar olmuşdur. Dünyā ger ve 'ahiretüñüz ma'mūrdur. Ziyāde ola yevmen fe yevmen. Ve andan sonra bu güyegünüz (köylünüz olacak) olan Emir Sulṭān, 'ulemā-i ümmeti k'enbiyā-i Benī İsrā'īl maḳūlesinden 'add olunanlardandır. Bi-iştibāh ümmetligi cihetinden ḥuşūşan ki, bu Nesl-i Resūl 'Aleyhi's selām daḥi ola ve hem biz bundan gördüğümüz işāri (işāreti olacak) Ḥazret-i Resūl'den sonra bunlardan zāhir olan gibi rivāyet olunur ki, zīrā dünūñ (dünki olacak)

gün güyegünüz şayha-i vâhîde ile ya'ni kırâ'et in kânet illâ şayhaten vâhideten fe izâhim hâmidûn demek birle kırk nefer kuluñuz bir nefesde düşüb kapularında cân virdiler. kendümüz varub a'yân-ı şehr ile namâzların kılub cümlesini defn itdük. Şöyle ki bir daği tecâvüz oluna çok korkudur ki, eşhâb-ı kar- yeye olan ma'nâ bizüm şehrumüzde daği vâkı' olur. Ümîddür ki, bu kelâm-ı ricâmuz kabûl ola. Bâkî umûr-ı re'yy Pâdişâh-i 'Âlem- penâhuñdur.

Temmet

Mine'l muhibbü'l fakîr Muhammed

Hamzatü'l-Fenârî el-kâzî

Brûsa

el-mahrûsa"(16)

İzahat: Mektup, Bursa kadısı Molla Fenârî (1350-1430 M.) tarafından; Emir Sultan'ın katlini emreden Sultan Yıldırım Han'a (1360-1403), bu buyruğun kaldırılması rica ve temennisi için yazılmış ve gönderilmiştir.

2. Şehzâde Ahmed'in Yıldırım Han'a Mektubu

"Mektûb ez Hâzret-i Sultân Ahmed Çelebi be dergâh-ı a'lâ berâ-yi tenbîh-i resîden be Gelibolı

Ârâ-yı cihân-ârâyları üzre mahfî olmaya ki, bundan evvel hüsn-i tedbîrleri ile dergâh-ı felek-i istibâhdan fermân-ı vâ- cibü'l iz'ân vârid olub maẓmûn-ı meymûnında 'gelesin mülâkât-ı

şeref-i bahş ile müstes'ad olasin' emr olindığı sebebdan imti-
sâlen li'l emri'l- 'âli

Beyt:

Cân-ı kemer-vâr ber-miyân beste

Kemerî ber-miyân cân beste

Ol kıble-i ikbâl ü ka'be-i âmâlûñ harem-i muhteremi tavâ-
fina müteveccih olub 'avn-i 'inâyet-i İlahî ve yümn-i himmet-i
pâdişâhi ile mübârek muharremü'l harâm ayınıñ yigirmi dördüncü
gününde Gelibolu ma'berinden geçmek müyesser oldu, öyle olsa
mevşıl-i şahîfe-i maḥabbet iftiḥâr-i erbâbü'l ihtişâş Muştafâ
Çelebi bendeleri rizkât-i selâmete şeref-i ḥıdmete irsâl olın-
dı, İnşâ' Allahü'l 'azîz sa'âdet-i mülâkâtları ile müstes'ad
olduḡda mercûdur ki, 'âdet-i qadîmeleri üzre oda huşûşında na-
zar-i 'inâyet ve himmet-i 'âliyeleri dirîğ buyurılmaya, çün
ğaraz 'arż-i ḥillet ve mecârî-i aḥvâldür. Bu miqdâra iktişâr olın-
olındı, zıll-i vücûd memdûd-bâd bi-Rabbi'l 'ibâd."(17)

İzahat: Şehzade Ahmed (1465-1513), İkinci Bayezid'in oğul-
larındandır. Babası padişah olunca Amasya sancak beyliğine ge-
tirilmiştir.

Sultan Ahmed Çelebi tarafından "dergâh-ı alâ" için kale-
me alınan bu sanatkârâne mektup, hitap edenin Gelibolu'ya va-
sıl olduğuna dairdir.

(17) F.D.M.M., sh. 102-103

3. Şehzade Süleyman'dan Babası Yıldırım Han'a Mektup
" Şehzāde Hāzretlerinüñ Tarafından Fermān-ı Hümāyūna

Cevāb

Dergāh-ı sa'ādet-ķarīn ve bār-gāh-i devlet-mekīn şavbına
'arz-ı bende-i kemterīn budur ki, hāliyā 'umdetü'l e'āzım ve'l
efāhim Lalam Hasan Çavuş Zeyd-i ķadre ile vārid olan hūkm-i
şerīf-i cihān-meṭā' üzreheman tedārük görüb bilā-te'hir ordu-
yı hümāyūna mülhāk olmağa sa'y olunur. Bi-'ināyetillahi Te'ālā
bāķī fermān dergāh-i hilāfet-'ünvānuñdur.

(Kemterīn-i bendegān

Süleymān) (18)

İzahat: Şehzade Süleyman Şah, Sultan Yıldırım Han'ın oğ-
ludur. Babasının kendisine yazdığı ve Lalası Hasan Çavuş ile
gönderdiği fermān-ı hümāyuna bu mektubuyla cevap vermektedir.

Mektuba göre, Süleyman Şah, babasının arzusu üzerine he-
men hazırlanacak ve orduya dahil olmak için harekete geçecek-
tir.

4. Sultān Muştafā'dan Pādişāh'a Mektüb

"Ba'd ez taķbīl dergāh-i gerdün iķtidār ve tebcīl bār-
gāh-ı zıll-ullahi 'ālem medār ki, ķible-gāh-ı selāṭīn-i nām-
dār ü secde-gāh-i havākīn-i rüzgārdur. Ma'rüz-ı bī-miķdār ü

(18) Aziz Efendi, Münşeāt-i Aziziye fi Asar-i Osmaniye (cem'
ve tertib: el-Hâc Nûri), İstanbul, Şeyh Yahya Efendi Matbaası,
1292; sh. 45

zerre-i bî-kadr hâk-sâr oldur ki, hâliyâ bu bendeleri Pâdişâh-i 'Âlem-penâh hazretlerinin zamîr-i münîr-i 'âlem-ârâlarına hafî degüldür. Sultânımuñ hâk-pâylerinden dūr olalı iftirāk-ı hec-rile mehcūr ve nâr-ı iştiyâk ile mahrūr olan kullarından bir mukteżâ-yı hark-ı mihr-i şefkat ve kaṭre-i baḥr-i 'âṭıfet mü-teressih buyurılur ise Sultân-ı felek irtifâ'ıñ eyyâm-ı sa'âdetlerinde tahsîl-i 'ulûm-i Rabbâni ve tekmîl-i mevâdd-i devlet-i Sübhâniye müdâvim olub Cenâb-ı Hâk 'izzet-i berekâtından müsted'âdur ki Pâdişâh-i sa'âdet-encâm Hazretlerinin riżâ-yı şerîfleri üzre farazî olan bendeleri silk-i münselik olmak müyesser olmuş ola ve ṭâife-i melâhidenuñ ilhâdından diyâr-ı şarkda tebdîl olan âyini İslâm ve teḡayyür-i sünen-i siyerü'l enâm ihyâ olmak ehemmi vâcibâtdan olduğı sebebeden çün 'inâyetü'l meliki'l mennân ilâ âhiri'd duhûri ve'l ezmân ibkâ buyurulan mesâre'a-i mesâfe-i ba'ideden vâki' olan âlâm gird gi-yâr-ı tâbistân-i el-ḥamdülillah ve'l minneh iktimâl-i çeşm-i bendegân oldu. El-hamdülillahi 'alâ âlâyihi ve's şükürü 'alâ ni'amâyihi ve bu yanda sultânımuñ âstân-i felek-fersâlelerinden mesyen 'ale'l vech varub hâk-i 'azîrine 'izârum sürüb edâ-i 'ögr-i tehniye itmek farz-i 'ayn vü 'ayn-i farz idi. Lakin bu zerre bî-mikdâr nev'an icâzet buyurılmadığı ecilden varaka-i rikḫıyyet birle i'tizâr olındı."(19)

(19) Çağatay Uluçay, Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar, Kanuni Armağanı (1970'den ayrısım), Ankara, T.T.K. Yay., 1970, sh. 255-256.

İzahat: Manisa Mahkeme-i Şer'iyeye sicillerinde sancak beyi Şehzade Mustafa ile alâkalı üç mektup mevcuttur. Bu mektuplardan ilki ve bir numara ile Siciller'de kayıtlı olanı; Şehzade'nin, babası Kanunî Sultan Süleyman'a yazıp gönderdiği bu mektuptur.

Padişah, Irakeyn seferinden dönmüştür. Oğlu Şehzade Mustafa kendisini görmek arzusundadır, izin istemiştir. Kanunî Sultan Süleyman, oğlu ve Manisa Sancak Beyi Mustafa'nın İstanbul'a gelmesine ve elini öpmesine izin vermemiştir. Şehzade, bu mektubunda; kendisine izin verilmediği için nihayetsiz üzüldüğünü ifade etmektedir.

5. Eğri Beylerbeyinin Osmanlı Sultanına Mektubu

(Eger Beylerbeyi İbrahim'in Mektubu)

"Hû

Dergâh-i felek-medâr ve bâr-gâh-i gerdûn iktidâr türâbına 'arz-i bende(-i) bî-mikdâr ve zerre-i hâk-sâr oldur ki, dergâh-i 'âlî müteferrihâlarından olup bu kullarınıñ şulbî oğlu olan râfi' -i 'arz-i 'ubüdiyet Hüseyin kulları yarar ve serhad-i manşûra neşv ü nemâ bulmuş emekdâr bendeleri olduğundan mâ'adâ kullarile vâkı' olan seferlerde ve hizmet-i muhâfazalarda mevcûd olup hizmet-i keşiresi vücûda gelmiş mahall-i merhamet ve müsteḥak-i 'âṭıfet bendeleri olmağın bu ana dek vücûda gelen hidemât-ı keşiresi mukâbelesinde merâḥim-i kâmile-i Şehriyârî'den ḥâline münâşib sancak ile behremend buyurılmak ricâsına 'arz olındı. Bâkî fermân der- 'Adl'ündür.

Bende-i İbrāhīm Mirmirān-ı Egre hālā"(20)

İzahat: Egre (Eger-Erlau) mirmirānı İbrahim; bu mektubunda, oğlu Hüseyin'e, hizmetleri karşılığı olarak bir sancak hediyesi talebinde bulunmaktadır.

Mektupta, önce "Hüseyin kulları" yaptığı hizmetler dile getirilerek tanıtılmakta, sonra da talep hürmetle arz kılınmaktadır.

Mektup tarihsizdir. Fakat, mektubun alındığı eser⁽²¹⁾ 1606-1645 tarihleri arasında yazılmış mektupları ihtiva ettiği için, bu tarihler arası bir zamanda kaleme alınıp Sultan Birinci Mustafa (1604-1622), Dördüncü Murad (1612-1640), Sultan İbrahim (1615-1648) isimli Osmanlı padişahlarından birisine takdim edilmiş olduğu kesindir.

6. Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa'nın Padişahı Sultan Üçüncü Selim Han'a Mektubu

" Cenâb-ı Mevlâ-yi müte'âl münezzehi 'ani'n nazîri ve'l mişâl

Şevketlû, kerâmetlû, kudretlû 'aza, metlû velî-ni'et-i bî-minnetüm, merhametkânî efendüm Pâdişâhum hazretlerinüñ mübârek-vücüd-i mes'ûd-ı mülükânelerin cemî'-i âlâm ü ekdârdan emîn ve sâlim ve devletümüz 'ömrler ihsâniyle serîr-i salânatlarında ilâ-yevmi'l kıyâm kâ'im eyleye! Âmîn!

(20) Ludwig Fekete, Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterhazy, Budapest,?, 1932

(21) bkz. 20 nolu dipnot.

Bi'n-nebiyyi'l-emîn şevketlû efendüm, bu kuluñuz ne mertebe mübtelâ-yı 'illet oldıgum ma'lum-i şâhâneleridir. Bi-ḥasbi'l-beşeriyye günâha müstağrağ oldıgumdan başka kati vâfir deynüm daḥi terâküm itmekle sâ'ir günâhlarum cenâb-ı Erḥamu'r-râḥimînüñ 'afv vü mağfiretüne menûṭ olub ancak kul borcından kurtılmak be her ḥâl şâhiblerine edâ eylemege muhtâc oldıgumdan 'ömr-i muḳadderüm temâm olduḳdan deynümi edâ ve ḥuşûşât-ı sâ'iremi tanzîm Mekke-i mükerreme pâyesiyle mükerrem sâbıkâ Ğalata kazîsı el-Ḥâc Ḥalîl Efendi kullarını vaşı-i muhtâr-i naşîb ve bir kıt'â vaşıyyet-nâme daḥi tahrîr eyledüm. Ancak mecmû'-ı emvâlüm deynüme taḥşîş olinsa da vefâ itmeyüb yine medyün kalacağım ḥasebiyle muḳâta'âtımuñ daḥi iki senelik fâ-yiẓi iḥsân-ı Hümâyün buyurılur ise deynimüñ edâsına medâr olacağına binâ'en vaşıyyet-nâme-i çâkerânem kemâl-i ḥicâb ile mübârek rikâb-ı hümâyünlarına taḳdîm olındı. Şimdiye dek ḥakkım olan 'inâyet ü iḥsân-ı hümâyünlarınuñ bir zerresinüñ şükrine kâdir degilüm ve 'ömrüm olduḳca çalışsam ve başımı sâcdeden kaldırmasam yine mükâfâtına ḳudretüm yokdur. Bu bâbda kul borcından ḥalâş olmağlıgum daḥi şevketlû efendimüñ merḥamet ve şefkat-i hümâyünlarına ḳalmışdur. Vallahi'l-'azîm şevketlû efendüme imtinân itmek degül işbu deynüm seferler sebebiyle terâküm idüb edâsına muvaffaḳ olamadum. Baña velî-ni'emetüm efendümden ḡayri kim merḥamet ider. Efendimüñ bir 'âciz ḳuliyum. Amân Efendüm Allah 'aşḳına Resûl-ullah ḥurmetine 'azîz-i şerîf başuñuz için devletlû veliyye'-i ni'emetüm Vâlide Sulṭân Efendümüzüñ

mübârek başıçün olsun ahrete medyûn gitmemi ve hużûr-ı Rabbîl-
 'âlemîn'de borclu elinde zelîl olmağlugımı revâ buyurma. Evvel
 ve âhir efendümden ğayrı kimsem yokdur. 'Ömrüm var ise, cânım
 tende oldukça Efendümün her hıdmetüne yüzim üstüne çalışırım.
 Vakt-i mukadderüm gelmiş ise Allah Efendüme çok 'ömr virsün.
 Şevketlü efendümün merhametüne kalmışumdur. Amân efendüm, ku-
 luñı mahzûm itme. Luţf u ihsānuñızı bu bâbda dağı mebzûl buyu-
 rub vaşıyyet-nâme-i çâkerānem bālāsına mübârek hatt-ı hümâyün-
 larıyla bu kölelerin mesrûr buyurmañuzu ve hall-i ilahi zuhû-
 rında emvâl-i çâkerāneme ferd-i kimesnenün müdâhalesini tecvîz
 buyurmayub hazîne kethudâsı Ağa kullarını ta'yyîn birle mûmâ-
 ileyh Hâcî Halîl Efendi kullariyle berâber tahrîr ü tanzîm-i
 'inâyet-i 'aliyyeñüzi niyâz iderüm. Ba'zı mâddeleri Efendi-i
 mûmâ-ileyh kullarına lisānen ifāde eyledüm. Rikāb-ı hümâyünla-
 rına yüz sürdiginde takrîrinden ma'lum-ı şāhāneleri olur. Al-
 lahü Te'âlā, Efendümün 'ömr-ü ikbālını müzdād ve iki cihānda
 şād ü ber-murād eyleye! Āmîn! Her hâlde luţf u merhamet ü 'inā-
 yet ü şefkat şevketlü, mehābetlü, kerāmetlü, kudretlü, 'azamet-
 lü velî-ni'emetüm, merhamet-kānî Efendüm, Pādişāhum hazretleri-
 nündür.

Bende-i

Ġāzî Hüseyin

Kapudān-ı deryâ"(22)

(22) Nejat Göyünç, Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa, İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, c II, sayı: 3-4, İstanbul, İ.Ü.E.F. Yay., 1952, sh. 34-51

İzahat: Hüseyin Paşa (doğ.: 1759 ?), Osmanlı Sultanı III. Selim Han'ın kapudan-ı deryâsıdır. Tarihte mümtaz bir yer işgal edebilmiş; kendisine "gazi" lakabı verilmiş mühim bir şahsiyettir.

1805 (1218) senesi Receb'i nihayetinde İstanbul'a dönen "Küçük" Hüseyin Paşa, hastalanmış, yatağa düşmüştür. Hastalığı ve ızdırabı artınca, ümitsizlik içerisinde vasiyet-nâmesini hazırlamıştır. Paşa Top.Sry.Müz.Arş.'de6693 numarayla kayıtlı bulunan bu mektubuna mezkûr vasiyet-nâmesini ekleyip Padişah'ına takdim eylemiştir.

Mektup, padişah'a dua ile başlamaktadır. Arz ve istirham ile devam edip dua ile hitam bulmaktadır.

Paşa, hastalığının ehemmiyetinin farkındadır. Ölüm döşegindedir. Kul borcu ile âhirete göç etmekten; Allah huzurunda, borçlandığı şahıslar elinde zelîl olmaktan pek çok korkmaktadır. Çünkü, borç ödenemeyecek kadar fazladır ve seferler sebebiyle birikmiştir. Edâ etmek de bütün mal mülk paraya çevrilirse gene mümkün değildir. Ancak, Padişah hazretlerinin merhame-tine kalmıştır. Vazifesinin ağırlığı sebebi borçlarına eklenince, sağlığında Hacc'a gitme farzını edâdan da mahrum kalmıştır. Padişahın merhamet ve yardımları, ölümünden sonra borçlarının ödenmesi için vâsî tayin ettiği sabıka Galata kadısı Hacı Halil Efendi kullarına vasıl olursa, Paşa bu borçlardan ancak böylece kurtulabilecektir. Zira, diğer günahlar "Allahü Teâlânın afı ve mağfiretine menûd"tur.

Gezi Hüseyin Paşa'nın bu mektubunun üzerinde Sultan III. Selim Hân'ın cevabî hatt-ı hümayûnu mevcuttur (bkz., sh. 35-36).

B. Padişahların Yazdığı Mektuplar

a. Harice Gönderilenler

1. Yıldırım Hân'ın Timur'a Cevabî Mektubu

"Yıldırım'dan Demir'e Karşılık

Şükür o Ulu Tañrı'ya olsun ki, bizi Müselmân yaradup 'Arab ve 'Acem pâdişâhlarından üstün kılmışdır. Şalavât Tañrı'nıñ Peyğamberiyle o Peyğamber'inñ Āl ü evlâdı ve Eşhâb-i Kirâmı üzerine olsun. Ey, 'Demir' adıyla añılan kuduz köpek! Ey, Rüm tekfûrundan kâfir olan Demir! Bil ki; mektûbunı okudum. Ey, uğursuz! Beni böyle maşallarla mı korkudacaqsıñ? Bu yalanlarla mı aldadacaqsın? Yoksa 'askerlerimi Hind'de gördüklerine mi beñzediyorsun? Yoksa Herât, 'Irak 'askerleri gibi mi şanıyorsuñ? Yoksa Haleb ve Şâm'dakiler gibi mi biliyorsuñ? Bunlar da benim kılıcımıñ kuvvetini añlamışlardır...

Seniñ işiñ sözünde durmamaq, 'ırz ve nâmûs yıkmak, kan dökmekden başka bir şey değildir. Bizler ise gün toğusından batıya kadar olan pâdişâhlarıñ ulularındanız. Bizim 'askerlerimiziniñ tutumunu bilirsıñ ve za'îflere yardımcılığımızı da duyduñ. Yol kesüb cân yağanlarla dîn uğrunda cenk idenler elbet birbirinden ayırd idilir. Cenk bizim şan'atımız, dîn uğrunda cenk idenleriñ 'âdeti de 'âdetimizdir. Eger sen dünyâlık için yolumuzda köpekler gibi karşımıza çıkarsañ biz de saña kılıç çekeriz ve o zamân Allah'ın buyurduğı olur. Bizim erlerimiz cânlarını mallarını bu uğurda tükediklerinden âhiretde Cennet

onlar içindir. Bizim işimiz gücümüz dîn düşmanlarıyla cenkleşmekdir.

Bilesin ki, bize söz yollayup da cenk meydânına gelmezsen karıların üç talâkla boş olsun. Eger sen gelirseñ de ben kaçar ve karşıña çıkamazsam benim karılarım da üç talâkla boş olsunlar. Selâm, Müselmânların üstüne olsun. Allah'ın la'neti de saña ve saña uyanların Kıyâmete kadar hepsi üstüne olsun."⁽²³⁾

İzahat: Aksak Timur, Türk-Moğol İmparatoru olarak Anadolu'ya sefer etmiş ve 1400 M. baharında Erzincan, Sivas, Malatya'yı fethetmiştir. Bu arada Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid (1360-1403) ile arapça mektuplar yazarak haberleşmişlerdir.

Timur'un Yıldırım Han'a gönderdiği ilk mektuba,⁽²⁴⁾ Osmanlı Padişahının arapça olarak yazdığı bu cevabî mektubu pek serttir ve hakaretlerle doludur. Muhtemelen, B.T.K. muharriri Abdülkadir Bey tarafından mektup türkçeye tercüme edilmiştir. Tercümenin dili, imlâ hususiyetleri, kompozisyonu bu tahmini kuvvetli kılmaktadır.

2. Kanunî Sultan Süleyman'ın İran Şahına Mektubu

"İran Şāhı Şāh Tahmasb'a Şehzāde Bāyezīd Hakkında İşdār Buyurulan Nāme-i Hümāyūn

Devlet-penāh-ı Tahmāsb Şāh, şöyle ma'lūm ola ki, kendü haṭṭuñ ile mektūb gönderüb südde-i refī' -i mekānum bendelerinin

(23) B.T.K., sh. 108

(24) bkz. Birinci mektup, sh. 7

den Kapucıbaşı Hasan Ağa ile ağız siparişin idüb 'ahd ü yemîn-ler ile dimişsin ki; 'Bāyezīd'i oğulları ile tutub habs itdügüm hâşır-ı şerīf-i pādişāh içündür. Emr ü fermān-ı hümāyūna aşlā muhālefetüm yokdur. Ammā bunuñ gibi hıdmet-i 'azīme muķā-belesinde külli ihsān umarum' dimişsin. Çün cemī'-i edyānda 'ahd ü yemîn mu'teber olub küfr ile İslām arası 'ahd ü yemîn ile fark olanur. Bina'en-'alā zalik 'ināyet-i hüsrevānemden tokuz kerre yüz biñ altun ve es'ad-i ercümend oğlum Selīm Hān dañi üç kerre yüz biñ altun Arz-i Rūm'a göndermek üzereyüz. Gerekdür ki sen dañi mu'temedün 'aleyh adamlar ile Bāyezīd'i oğlanları ile gönderesün. Tā anda in'āmı teslīm ideler ve Karş iltimās olınmış idi, vireler; mādām ki ol tarafından tağyīr vażı' olmaya. Neslen ba'de neslin ve aşlen ba'de aşlin mābeynümüzde muhālefet olmayub dostluğdan ğayrı nesne vāki' olmaya. Er olan- dan hilāf gelmez. Er olanuñ sözi erdür. Ve's selām."(25)

İzahak: Kanunī Sultan Süleyman'ın iki oğlu Selim ve Bayezid, taht mücadelesini savaşa dönüştürmüşler; 30-31. Mayıs. 1559 tarihinde Konya'da çarpışmışlardır. Muharebe Bayezid'in mağlubiyetiyle neticelenmiştir. Gelişmeler, bu şehzadeyi oğullariyle beraber İran'a ilticaya mecbur bırakmıştır.

Mektup, İran Şahı Şah Tahmasb'a Şehzade Bayezid hakkında Kanunī Sultan Süleyman tarafından kaleme alınmıştır: Şehzade Bayezid ve oğullarının kendilerine teslimi karşılığında vere-

(25) Feridun Bey, Mecmua-i Münşeat-i Feridun Beg (Münşeat-ı Selatīn), cild-i sānī, İstanbul, Takvimhāne Matbaası, 1275, sh. 43

ceği in'amı ve şehzadesi Selim Han'ın hediyelerini Osmanlı padişahı, İran Şahı'na ifade etmektedir.

Kanunî, Şah Tahmasb'a dostluk havası içerisinde açık, samimî bir ifadeyle hitap etmektedir. Ahde vefâ ve yeminin İslam açısından önemine temas kılmaktadır. Bu iki haslet, Kanunî'ye göre müslüman ile kâfiri birbirinden ayıran en mühim noktalarındandır.

Dostluk ve karşılıklı itimat havası içinde beşerî münâsebetler arzû eden, nesiller boyu arada muhalefet olmaması temenisinde bulunan bu mektup, muhtevâsının orjinalliği, dilinin saflığı ile hakikaten ilgi çekicidir.

3. Kanunî Sultan Süleyman'ın Macar Kralına Mektubu

"Macar Kralı Tarafına İşdâr Buyurulan Nâme-i Humâyûnuñ Şüretidür

Hâlâ kadîmî dostlarımızdan ve bu def'ca dostlık taleb iden mülük ve krallar dostlarımızdan ve senden mufaşşal ve meşrûh nâmeler gelüb Huzûr-i Humâyûnumuzda min evvelihi ilâ âhirihi kırâ'et olınub mefhûmları ma'clûm-i 'izzetüm olmışdur ve tahrîr ü takrîr olınan ma'nâların cümlesi hayyiz-i kabûlde vâki' olub bundan soñra dostlık üzere olmak murâd iden mülük ve krallar dostlarımızın ilçileri Âstâne-i Sa'âdetüme gelüb mülâkî oldukda sâ'ir mülük ve kralların ilçileri ne minvâl üzere ri'âyet ü himâyet olınub zâd ü zevâdeleri ne tarîkile 'inâyet olına geldiyse anların dañi ilçilerine evvel üslûb üzere ri'âyet olunur ve sen ki Tablen Ğabur'sın hâlâ Budun muhâfazasında olan

destür-i mükerrerem ilh. Vezîrüm Muhammed Pâşâ edâm Allahu iclâ-
 lehü Budun kal'asınun ve ol cāniblerde olan memālik-i maḥrūsa-
 muñ serḥadleri ḥıfz ü ḥırāsetinde olmaḫ üzere 'asākir-i nuṣret-i
 me'āşirüme serdār ta'yiñ olınub Budun ve Bosna ve Tameşvar ve
 Kanije ve Egri eyāletlerinde vāki' sancaḫ begleri ve 'umūmen
 'askeri Budun muḥāfazasında dernek ve cem'iyet idüb ḥāzır ve
 āmāde olmaları bābında Fermān-i 'ālişānum şādır olmışdur. İmdi
 sen daḫi müşārün ileyh serdārüm ile haberleşüb yek-dil ve yek-
 cihet olub iktizā iderse Ḥān'a varup taht-i hükümetinde olan
 'askeri cem'idüb ve bir münāsib yere konub vezîr-i müşārün-ileyh
 ile ittifāk ve ittiḥād üzere olub ḥālā āstāne-i sa'ādetümle
 dostlık üzere olmaḫ murād iden mülük ve krallar itā'at itdük-
 den şoñra anlarla sen daḫi müşāleḫa ve mu'āhede idüb dostlık
 üzere olasın ve anlar ile yek-dil ü yek-cihet olub iktizāsına
 göre 'amel eylesin. Her ahval müşārün ileyh vezîrümeye taḡvîz
 olınmışdur. Ḥüsn-i ittifāk iderek münāsib görildüğü üzere ḥare-
 ket idüb serḥadd-i mañşürümüz muḥāfaza olına ve düşmen zuhūr
 iderse def'inde taḫayyüd eylesiz." (26)

İzahat: Kanunî Sultan Süleyman (1495-1556) Macar kralına yazdığı bu mektupla, kendisinden dostluk talep eden müluk ve krallarla kurulacak münasebetin hudutlarını tayin kılmaktadır.

Budun beylerbeyi Mehmed Paşa (Padişahın halasının oğlu)

ile Macar kralı, dostluk arzu eden eski yani müluk ve krallarla dostluk için, beraberce hareket edeceklerdir. Serhaddin muhafazasında da aynı şekilde işbirliği lâzımdır.

Kanunî sıcak, fakat hükümrân bir eda ile dostu Macar kralına meseleye dâir fikirlerini, görüşlerini isdar buyurmaktadır.

b. Dahile Yazılanlar

1. Ali Bey'e Hüküm

"Mektüb

Halefü'l ümerâ'î'l iczâm Sultân 'Ali Beg Zeyd (?) ma'âliye reh-nümünî-i 'inâyet-i bârî 'azze ismuhu

Beyt:

Kemeri ber-miyân cân beste

Cân-ı kemer-vâr ber-miyân beste

'Atebe-i 'ulyâma ilticâ idüb şeref-i ihtişâş ve 'ubüdiyet hâşıl kılub nâşiye-i sa'âdet-nümâsından âşâr-ı devletmendî ve Hâk genâsı müşâhede olınmağın şimdiki hâlde Sivâs eyâletin şadâka idüb ol cânibe gönderdüm, gerekdür ki mûmâileyhûn umûrında ve mühimmâtında ve harekâtında şol ki vezâif-i mu'âvenet ve imdâd ve müzâheret ve irşâddur mu'eddâ kılasız, sizûn şeref-i iltifâtuñuz ile bi-'inâyetillahi Te'âlâ devlet-i ebed-peyvend rûz-i efzûnıma müte'allık yüz aklığı hâşıl ola." (27)

İzahat: Mektup başlıklı bu hüküm, Ali Bey'in Sivas eyaletine tayininden bahsetmektedir.

Ali Bey'in müracaatı ve liyakatı üzerine bu vazifeye getirildiği; "yüz aklığının hâsıl olması" temennisiyle beraber mektupta ifade olunmaktadır.

2. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezir-i Azam Nasuh Paşa'ya
Birinci Mektubu

"Hatt-ı Hümâyün-ı Ahmed Hân-ı Evvel 'Alâ Rûhihi Rahmeten LiRabbil Ecl Hittâben ile'l Vezîri'l A'zam Naşûh Pâşâ Rahmetullahi Te'âlâ

Selâmdan sonra: İki gün oldu bir haber gelmedi. Bu nice mu-
kayyedikdür. Yoksa hemân ihmâl üzre misün. Bize şehirden ve kul-
dan ve nice 'arzı lâzım olan ahvâlden bildürmeyesin. Yolınca ta-
kayyüd eylemiş olasın. Bu Hatt-ı Şerîfüm varıcak sıkça sıkça ha-
berün bildir. Neden hâlâ yir bulmayasın. Saltanat ahvâliyle ve
fuçarâ ahvâliyle mukayyed olasın. Saña şeker gönderdüm. Sen de
kurd gibi hizmet-i Hümâyünümde kavî olasın. Kerîmem 'Aîşe Sultâ-
na selâm iderüm, nicedür bildiresin." (28)

3. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezir-i Azam Nasuh Paşa'ya
İkinci Mektubu

"Hatt-ı Hümâyün-ı Ahmed Hân-ı Evvel 'Alâ Rûhihi Rahmeten LiRabbil Ecl Hittâben ile'l Vezîri'l A'zam Naşûh Pâşâ Rahmetullahi Te'âlâ

(28) Ali Emiri, Hatt-ı Hümâyünler, Osmanlı Tarih ve Edebiyyat Mecmuası, sayı:29 (31 Temmuz 1336), İstanbul,?, sh. 812-813

Seher tersāneden geçdüm. Hîç kimesne muḳayyed degüldür. Bu nice taḳayyüddür. Her zemān tenbîh eylerüm. Nevrüzda (donanmayı) çıkar diyü. Ve sen 'hâzırdur çıkarurım (dersin) ne Nevrüzda ve ne Hızırda çıkdı.

Saḅa düşer mi kizb eylesin. Benüm saḅa i'timādum olduğı-
çün her söziñe i'timād itdüm. Şimden soñra kaḅı sözine i'timād
ideyüm. Bilürüm şimdi gāh kış 'özrine, dünyā te'vîline yapışsan
gerek. Vallah i'tikād eylemem. Mādāmki Emr-i Şerîfüm yerin bu-
lub çıkarmayınca. Göz açub muḳayyed olasın." (29)

4. Sultan Ahmed Han-ı Evvel'in Vezir-i Azam Nasuh Paşa'ya Üçüncü Mektubu

"Haḅḅ-ı Hümāyün-ı Ahmed Hān-ı Evvel 'Alā Rūhihi Raḅmeten
LiRabbi'l Ecl Hıḅāben ile'l Vezîri'l A'zām Naşüh Pāşā Raḅmetul-
lahi Te'ālā

Hū

Bu ḳadar tenbîh-i Hümāyünüm oldı donanmaya taḳayyüd ile. Bugün ol yaḳadan geçdüm. Hîç hareket yokdur. Nedür aşı. Bu ḳadar didüm hemān söyleşilüb ḳalmasun. Didigüm żuhūra geldi, 'iderüm iderüm' didün; hemān benden gitdiğın gibi unutdın. Buña bir vec-hile rızā-yi Hümāyünüm yokdur. Muḳayyed olasın. Soñra 'ināyete maḅhar olasın. Bu tenbîhümden soñra ihmāl oldığın ma'ḅlüm-i sa'ā-detüm olmasun.

Hemân hevâ ile takayyüd idüb aşığı yukarı gezmegi bilirsin. Şimdi bu hatt-ı Şerîfüm vardığı gibi dünyâ 'öznini ve dünyâ te'vîlini eylesen gerekdür. Gözlerüñ açub muqayyed ol. 'Özrlerüñ ve nezrlerüñ bir vechile müfîd olmaz, bilesin." (30)

İzahat: Ali Emîrî Efendi (1857-1923) tarafından, İstanbul'da Es'ad Efendi Kütüphanesindeki nadir kitap ve vesika arasında bulunup neşredilen bu hatt-ı humayunlar; on dördüncü Osmanlı Padişahı Sultan Birinci Ahmed Han'a (1590-1617) aittir ve Sadrazam Nasuh Paşa'ya hitab etmektedir.

Birinci hatt-ı hümâyûnda başvezir ve damad Nasuh Paşa; saltanat (şehir) ve fukara (kul) ahvâliyle meşgul olup meseleleri Padişaha iki gündür arz etmediği için tenkid ve ikaz edilmekte; yumuşak bir üslub ile vazifeye davet kılınmaktadır.

İkinci ve üçüncü Hatlar donanma mevzuu ile alâkalıdır. Nasuh Paşa'nın dananmayla ilgilenmemesi mektupların yazılış sebebidir. Donanmayı zamanında hazırlamayan, tersanede kesif bir faaliyeti başlatamayan Vezir-i azam, Padişah tarafından sert bir üslub ile yerilmektedir. Yergi, yalancılık; boş şeylerle meşgul olup gezip tozmadan dolayı mesuliyet ve vazifelerini ihmal ithamlarına kadar vardırılmaktadır. Özür beyanının sonra bir faydası olmayacağı hakikatı, korkutucu bir tarz ile belki de son defa olmak üzere hatırlatılmaktadır.

Üçüncü mektupta, Paşidah'ın kendi hatlarına bizzat "tenbih-i Hümâyûn" ismini vermiş olması enteresandır. Nasuh Paşa'nın bunca tenbihe rağmen hâlini düzeltememesi, Sultan'ı hakikaten üzmüş ve üzüntü kısa bir zaman sonra yerini nefrete bı-

rakmıştır.

Hatlar, Osmanlı Sultanı'nın devlete ve halkına bağlılık derecesindeki hudutsuzluğu göstermek bakımından da son derece kıymetli vesikalardır.

Sultan Birinci Ahmed Han, Bahtî mahlasıyla şiirler de yazmış bir büyük Osmanlı padişahıdır. Üç mektubunda görülen dile hâkimiyet, ifadede arınmışlık ve kıvraklık hususiyetini; O'nun bu sanatçı hüviyetiyle izah etmek mümkündür.

5. Hazret-i Mısrî'ye Hatt-ı Hümâyûn

"Hazret-i Mısrî Efendiye Gönderilen Hatt-ı Hümâyûn Şuretidür

Mısrî Efendi'ye selâmdan sonra. Sefere kaşd-i 'azîmetünüz mesmûc-ı hümâyûnum olmışdur. Sefere teveccühünüzden halvetünüzde du'âya meşgûl olmañız dañi münâsibdür. Mağallünüzden harekete rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Huzûr-i hâtır ile zâviyeñüzde muķim ve 'asâkir-i İslâm ve ğuzât-ı muvaħhidinün teveccüh-i tāmî ile manşûr ve muzaffer olmaları du'âsında olmañız me'mûldür, ve's selâm."⁽³¹⁾

İzahat: Niyazî-i Mısrî (1618-1694)'ye gönderilen bir hatt-ı hümâyûna dair bu suret mühür, imza, tarih taşımamaktadır.

Mısrî'nin mektuplarından birisi de vezir-i azama, İstanbul kaymakamı Hüseyin Paşa için yazılmıştır.⁽³²⁾ Huseyin Paşa,

(31) Derviş Ali, Mekâtib-i Hazret-i Mısrî, Mecmûa-i Eş'ar ve Resâil, Vidin, 1225 H., sh. 93a

(32) bkz. Mısrî'nin Vezir-i Azam'a mektubu, sh. 53-54

İstanbul kaymakamlığına 1690 tarihinde getirilmiştir. Bu sırada tahtta ikinci Süleyman Han (1642-1691) bulunmaktadır. Şu halde, meşhur mutasavvıf, şâir Niyazî-i Mısrî'ye bu mektubun mezkur Osmanlı padişahı tarafından gönderildiği kuvvetle muhtemeldir.

Bu suret, Ankara Millî Kütüphane yazmaları arasında 06 Mil. 392 kaydıyla yer alan "Mecmua-i Eş'âr ve Resâil" isimli yazma nüshanın "Mekâtib-i Hazret-i Mısrî" kısmından transkribe edilmiştir.

6. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamına (Damad İbrahim Paşa) Birinci Hatt-ı Hümâyûnu

"Sen ki Vezîrüm, hâlâ köşkün altında çakçâl ve bakçâl tebevül etmeden fâriğ olmadılar. Tenbîh olmak ile zabt olmaz. Bir ikisini aḥz idüb ta'rize muhtâcdur ve taḥîr olmağa muhtâcdur." (33)

İzahat: Yirmi-üçüncü Osmanlı padişahı Üçüncü Sultan Ahmed (1673-1736), arzu ve isteklerini bildiren mektuplarını bizzat yazar ve Sadrazamı Damad İbrahim Paşa'ya göndertirdi.

Padişahın bu tür mektuplarından birisi, Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğünde 21674 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Padişah, bu hatt-ı hümâyûnunda Köşk'ün altına abdest bozulması gibi çevre sakinlerinin çirkin bir hareketinden şikayetçi olmaktadır. Sultan Ahmed, bu durumun tenbih ile düzelmeyeceği kanaatindedir. Suçluların birkaçı yakalanmalı ve onlara haddleri bildirilmelidir. Köşk altındaki bevl edilen saha da te-

(33) Baha Gürfırat, III. Ahmet'in Hatt-ı Hümâyûn'undan Örnekler, B.T.T.D., c I, sayı: 3 (Aralık 1967), sh.67

mizlenmeye muhtaçtır.

Mektup, sabır ve tahammül sınırları zorlanan bir devlet adamının tâciz edilme psikolojisini gayet açık ve belirgin bir şekilde yansıtmaktadır.

7. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya İkinci Hatt-ı Hümâyûnu

"Benüm Vezîrüm, Cum'a günü Sa'd-Âbâd'e varılır. Ol gice anda kalınur. Gicesi vâfirce fişek meydânda hâzır itdürürsüz ve gündüzi ziyâfetde seyr olınan oyun ve ât koşusu olur ve şeh-rün cemâllerini kayık ve kara ile Sa'd-Abâd'e gelmek üzre ol güneşmarlarsız. Kızum Sultân'ın gözlerinden būs iderüm." (34)

İzahat: Üçüncü Sultan Ahmed (1673-1736) zamanına Osmanlı tarihinde Lâle Devri de denmektedir. Zevk ve safaya ve bilhas-sa Kâğıthâne âlemlerine pek düşkün olan Padişah; Sadrazam Da-mat İbrahim Paşa'ya yazdığı bu mektubunda, Sadâbât'ta yapıl-masını arzu ettiği bir eğlence töreninin programını belirle-mektedir.

Cuma günü Sâdâbâd'a gidilecek, gündüz oyun ve at koşusu seyredilecektir...Gece de orada kalınacak ve Sadrazam'ın hazır ettireceği fişekler bu eğlenceyi renklendirmiş olacaktır. Şeh-rin güzel kadınlarının da kayıkla veya karadan bu şenliğe gel-melerini Sadrazam temin edecektir. Padişah, kızının gözlerin-den öptüğünü ifadeyle . . mektubuna son vermektedir.

Bu hatt-ı Hümâyûn, Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü belgeleri arasında 21888 numara ile kayıtlı bulunmaktadır.

(34) B.T.T.D., sh. 68

8. Üçüncü Sultan Ahmed'in Sadrazamı Damad İbrahim Paşa'ya Hatt-ı Hümâyûnu

"Benüm Vezîrüm, ben hasta olalı bugün on yedi gündür. Benden harâret ayrıldığıın bilmem (?). Şabâhlarda biraz ayrılır. Ol vakt Hekim-başı gelür; harâret ayrılmış der ve gider. Düñki gün vakt-i zuhürda bir harâret vâki' oldı ki el'an eşeri bâkîdür. Ta'âmdan kesildüm. Göñlüm bir şey almaz. Muqaddem 'ilâc lâzım idi. Ta'hîr ile işte bu vakıtlere dek kaldı. Hazîrânda temmüzda 'ilâc olmaz, didiler. Ben de hâli orta kodum. İktizâsı oldıkda 'ilâc olunur diyü şimdi cevâb iderler. Hemân Hâk Te'âlâ lutf-i keremi ile şifâ-yı 'âciller ihsân eyleye. Amin."(35)

İzahat: Üçüncü Ahmed bu hattında hastalığıından ve Hekimbaşı'nın kayıtsızlığıından; sadrazamı Damad İbrahim Paşa'ya şikâyetlerde bulunmaktadır.

Üçüncü Sultan Ahmed, hastalanmış ve Hekimbaşı tarafından tedaviye alınmıştır. Hastalığıının on yedinci günü olmasına rağmen, Padişah'ın ateşi düşmemiş, düşürülememiştir. Üstelik ateşin sabahları biraz hafiflemesine bakıp Hekimbaşı da yanlış tedavi tatbikinde ısrar etmektedir. İlaç tatbiki de tezatlar taşımaktadır. Hem Haziran, Temmuz ayları ilaçla tedaviye münasip ve musait değildir, denilmiş; hem de icab ediyorsa ilaç verilir, şeklinde aksi istikamette tavsiyeden hâlî kalınmamıştır. Mektup, âcil şifâ için Allah'ın lutf u keremine ilticâ beyaniyle nihayet bulmaktadır.

(35) B.T.T.D., sh. 69

Padişah Üçüncü Ahmed'in bu hattı da Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğündedir ve kayıt numarası 21916'dır.

9. Sultan Üçüncü Selim Hân'ın Kapudân-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa'ya Cevâbî Hatt-ı Hümâyûnu

"Kapudân-ı Deryâ Pâşâ Huzûrlarına

Selâm iderüm. Nicesin? Hudâya emânet olasın! Hemân Hâk Teâlâ şifâlar ihsân eyleye! Kâğıdlarını gördüm. Niçün böyle vesveseye zâhib olmuşsın? 'Alim Allah, hekimbaşı yemin ideyor, havf olinacak bir şey yoktur, deyü. Hem ma'âz Allah öyle bir şey olsa ben seni hiç borclu yaturdur mıyum? İnşâAllah sen baña çok hizmet idersin. Böyle kurındıları derûnından çıkarub 'ilâca dikkat. Hekimlerin sözlerine mûmâna'at itmeyesin! Kendini sıcak tutasın. İnşâAllah şihhat bulursın."⁽³⁶⁾

İzahat: Sultan Üçüncü Selim Hân (1761-1808), yirmi sekiz yaşında padişah olmuş; 1807'de Kabakçı İsyanı ile tahttan indirilmiş bir Osmanlı hükümdarıdır.

Üçüncü Selim'in bu hatt-ı hümâyûnu, Kapudân-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa'nın kendisine yazıp vasiyet-nâmesini iliştirerek gönderdiği; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde 6693 numara ile kayıtlı mektubun üzerindedir.⁽³⁷⁾

Cevabî mahiyetteki bu yazısında Padişah, Paşa'nın hâlini, hatırını sorarak ona âcil şifâ, uzun ömürlür dilemektedir. Ölüm döşeğindeki Hüseyin Paşa'ya, Hekimbaşı'nın kendisi için

(36) İ.Ü.E.F. T.D., sh. 34-51

(37) bkz. 6. mektup, 18-20

sarfettiği "korkulacak bir Şey yoktur, Sultanım" sözünü nakletmekte, böylece onu hayata arzulu kılmak istemektedir. Gazi Paşa'nın, mektubu ve vasiyet-nâmesiyle kendisinden istediği kul borcunun ödenmesine yardımları mevzuuna da "yle bir Şey olsa hiç ben seni borçlu yaturdur mıyım?" diye söz vererek temas buyurmaktadır.

Mektup, Padişah'ın Kapudân-ı Deryâsı'na karşı beslediği muhabbeti; kadirbilirliğini ve yakın, sıcak alâkasını gayet açık bir Şekilde yansıtmaktadır. Dil ve üslup bakımından da son derece saf ve sade bir karakter arzetmesiyle oldukça enteresan görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BEYLER ARASINDA YAZILAN MEKTUPLAR

1. İbrahim Reis'in Venedik Beylerine Mektubu

"Venedik Beglerine,

Dergāh-ı ʿāliyeñüz ve bārgāh-i seʿādetüñüz ben ki İbrāhīm Reʿīsī'yüm. ʿArz iderüm ki, bizüm gemimüzüñ içinde baʿzı ehl-i fesād kimesne vardır. Hazretlerüñüze temennā olunur ki, ol kimesneyü tutub habs oluna; soñra gitdügümüz vakıtde gene bize virmesine himmet ve ʿināyet oluna. Bākī fermān hazretüñüzüñdür.

El-fakīr el-ḥakīr İbrāhīm Reʿīs

Ve Kaya ve Himmet ve Süleymān cümle yuācığunuzdur (duʿā-cıñuzdur), maʿlūm ola!"(38)

İzahat: "Venedik Devlet Arşivi (V.D.A.) Türkçe Vesikalar (T.V.) Külliyyatı, Busta IX. (Busta 2, Fasc. 29, Pezzi 3)." şeklinde kaynağı ifade edilen bu mektub,⁽³⁹⁾ İbrahim Reis tarafından Venedik beylerine yazılmıştır.

Mektuptan anlaşıldığına göre İbrahim Reis, tanınmış bir kaptandır ve herhangi bir sebeple Venedik Limanına demir atmıştır. Gemisinde bir fesatçı vardır; onun demir alıncaya kadar kıyıda hapsi icabetmektedir.

Şikâyet ve teklifin dostluğa dayanılarak, samimi bir şekilde arz edildiği; Venedik Beylerinin İbrahim Reis'e tam bir

(38) T.T. Bel., c 1, sayı: 2 (1 Temmuz 1964), sh. 172-173

(39) bkz. 38 nolu dipnot.

teslimiyetle itimat ve muhabbet üzere oldukları görülmektedir.

Tarihsiz olan mektuba sonradan "1546 M." tarihi konulduğu tesbit edilmiştir.

2. Mora Mirlivâsı Mustafa Bey'in Zanta Adası Venedik Beyi'ne Mektubu

(Mühür:) "Muştafâ

(Pençe:) El-fakîr Muştafâ Mirlivâ-i Mora

Cezîre-i Zakine Begi hizmetlerine yüz biñ selâmdan sonra adamlarunuz ve mektûbuñuz gelüb vâşıl oldu. Ammâ ne eyleyelüm lakin sefer tedârûki gelmedüğümüz ecilden olanca esbâbumuzu getürmedüğümüzden ve bu câniblerde adamlarunuza muhâl nesne bulunmadığından ra'ıyyet idemedük. Kapu kethüdâmuz 'an qarîb İslâmbol'dan gelmek üzere olub İnşâAllah her vechile ri'âyet olunub hemân hâtır-ı şerîfe nesne getürmeyüb küstahtlığımızı mağrûr buyurasız ve idüğünüz istikâmeti ve yoldaşlığı ve doğruluğı vukû' üzere Devletlû ve Sa'âdetlû ve Mürüvvetlû Pâdişâh-ı 'Âlem-panâh Hazretlerine adamlarumuz ile 'arz eylememiz mukarrerdür. Hemân Haq Sübhânehû ve Te'âlâ muhabbetünüñüzü ziyâde eyleye ve adamlarunuz bu câniblerde gelüb gitmekden hâlî olmayub elden geldüğce bu huşûşlarına mu'âvenet olunub rencide olunmazlar. İnşâAllah sâ'ir zamândan on kat ziyâd ri'âyet olunurlar ve bu câniblerde her ne hizmetünüñüz var ise işârete muvakkıfdur. Hıdmed eylemege cânumuza minnet 'azîm olduğuna

iştibāh yokdur ve gelüb giden adamlaruñuzı rencide iderlerse bu muhibbūñuze bildürüb muhkem hakkında geline. Bu bābda ziyāde nedimūñ lāzımdur. ve's selām. El fakīr Muştafā Mirlivā-i Mora... Ve hużūruñuza on koç gönderüldi, ma'rūr buyurula ve luţfuñuzdan mercūdur ki doğan ile gelen Angeli kuluñuzı dāim bu cānibe göndermekden hālī olmayasız. İnşāAllah yaylada adamlarumuz gidüb ba'zı tavar getürmege İnşāAllah geldüklerinde münāsib olinandan dirīg degüldür."⁽⁴⁰⁾

İzahat: Kaynağı "V.D.A. (T.V.) Külliyyatı, Buska IX. (Bus-ta 6, Farc. 23, Pezzi 3)" olarak gösterilen bu metin,⁽⁴¹⁾ bir dostluk mektubundan ibarettir.

Mora mirlivası Mustafa Bey'in Zanta (Zakintos) adası Venedik Beyi'ne yazdığı mektubun muhtevası gösterilen dostluktan memnuniyete dairdir. Venedik Beyi'nin gönderdiği mektupları mirliva almıştır. Adamlarına iyilik ve yardımda bulunduğu Mustafa Bey'in ma'lumudur. Fadişaha Venedik Beyi'nin doğruluğu, hizmeti, iyi hālī arzedilecektir. Teşekkür ifadesi olarak şimdilik on koç Zanta adası beyine hediye şeklinde, kabul dileğiyle gönderilmektedir.

Mektupta tarih yoktur; fakat, sonradan üzerine 1552 tarihi kaydedilmiştir.

3. Kilis Mirlivâsı Mehmed Bey'in Venedik Doçu ve Beylerine Mektubu

"İzzet me'âb devlet-i iţtişâf Venedik doji vesâir beg-

(40) T.T. Bel., c 1, sayı:2 (1 Temmuz 1964), sh. 175-176

(41) bkz. 40 nolu dipnot.

leri kāmran-ı fahrü'l ümerā-i el Mesīhiyye ve taheral milletü
 El 'İseviyye şāhibü'd deyr ve'n nākūs eşhābü'l 'izzet-i ve'n
 nāmūs-ı i'clām ü inhā olınan oldur ki, kāfir zemānında Hersek
 Begi olan İstepan'uhn sābık evlādından ve oğullarından anda
 mütemekkin beg-zādeler var imiş, anlar bizüm akrabāmuzdan olub
 fi'l vāki' müşārün ileyh begün evlādından anda mütemekkin kim-
 seler var ise luṭf idüb anlaruhn adların ve kendülerin ismiyle
 ve resmiyle yazub bu cānibe mektūbuñuz ile i'clām idesin ve ane-
 da sākinler ise mezkūrlaruhn üzerlerinden her vechile nazār-ı
 'ināyetlerin dirīg buyurmayasın. Ḥayliden berü anları anda işi-
 dürdük; lakin vāki' midür ğayri vāki' midür. Bu deffa eger
 şahih ise eger sizuhn mektūbuñuz ve eger anlaruhn mektubların ber-
 ber-vech isti'cāl üzre bu cānibe i'clām eylemege sa'y-i luṭfu-
 ñuzı dirīg buyurmayasız. Ğayetle murādumuzdur. Ümīddür ki vāki'
 ise Zadre Kenzine veyā bizüm aġalardan her kañısına mektüb
 gönderürseñüz İnşāAllahü Te'ālā vüṣul bulur. Bu huşuñun taḥkī-
 kin bu cānibe i'clām itmek küllī dostlığa ve meveddete bā'is
 olurdı. Ta'cīl vukū'ın i'clām itmek sa'y idesüz. Bākī ve'l-ke-
 lām. Tahriren fī evāsıṭ-ı şehri muḥarremü'l ḥarām, sene 972.

Mühr: Mehmed Eḍ'afü'l 'ibād Muhammed Mīrlivā-yı Kilīs
 Be-yurd köpri."(42)

İzahat: "V.D.A. (Miscell. di docum. turchi... 1530-1569;

II. Lett. divers. del Sgr. Turca...) No: 161 (evasıt-ı Muharrem 972 : Ağustos 1564)" kaynaklı bu vesika, (43) Kilis mirlivâsı Muhammed imzası ile Venedik doju ve beylerine gönderilen bir hususî mektuptur.

Osmanlı hâkimiyeti öncesi Hersek beylerinden Stefan'ın soyundan hâlâ hayatta kimseler bulunduğunu ve bunların da Venedik'te ikâmet ettiklerini Kilis mirlivâsı Mehmed Bey haber almıştır. Bu kimseler aslında mirlivânın akrabalarıdır. Mehmed Bey, artık akrabalarını bulmuştur ve en azından, şimdilik kaydıyla, onlarla haberleşmek arzusundadır. Venedik Doju ve beylerine bu sebeple, mektubunu yazmış ve göndermiş bulunmaktadır.

4. Musa Paşa'nın Nikolaus Esterhazy İçin Mektubu

"Hü

iftihârü'l ümerâ-il 'İseviyye muhtârü'l küberâ-i fî millâleti'l Mesihîyye muşallah meşâlih-i cemâhir-i tâife en-Naşrâniyye şâhib-i izyâlü'l haşmeti ve'l veķâr bi'l-fi'l Mâcar memleketlerinin Palatinos'ı olan devletlü dostumuz Esterhâz Mikloş hutimet-i 'avâkıbuhu bi'l-hayr kabline dostlığa lâyıķ selâm-ı selâmet encâm ve muhabbete muvâfık peyâm-ı meveddet irtisâm iblâğından soñra inhâ ve i'lâm olunan budur ki hâliyâ adamlarunuz yedile dostlık kağıduñuz gelüb terceme olinub her ne ki yazılmış ise ma'lûmumuz olmışdur. Bu def'a Nemçe imparatorı dostumuz için düşmenlerine gâlib geldüklerini yazmışsınız. Bu kışdan muqaddem seferden dönüb yerlerine gelen Hır-
(43) bkz. 42 nolu dipnot.

vat ve Mācār 'askeri tek tırmayub düşmene gālib geldüklerini bildürmek için alaylar ile Kanije altına seyirtdüklerinden ve Pankali'nüñ dañi atlu ve yaya alaylarile Esterğon kal'asına yakın yere gelüb Esterğon gāzîlerini puşuya çekmek istedüklerinden düşmenlerine gālib olduklarını añlayub ve anlardan alınan diyillerden hep haber almışuz. Bu sene-i mübāreke de Tuna şuyı muqaddemce bozılınmağla siz dostumuzdan giçce haber gelmişür. Bu dostuñuz iñbārı muqaddemce almışuzdur. Hemān iki tarafa lāyık olan şulha ri'āyet üzre olub tek tırmaq istemeyenleri zabt eylemeñdür. Bākī ne dimak lāzımdur. Hemīşe sağlığı la eylüklerde olduğunuzı isterüz. Tahriren fi 7 şehr şevvālü'l mükerrrem. Sene selās ve hamsin ve elf

be-medīne-i Budun el-mahrūse
el-fakīr 'abd-i Mūsā Pāşā"(44)

İzahat: Budun beylerbeyi Musa Paşa'nın "bilfiil Macar memleketlerinin Palatinoş'u olan devletli dost" Mikloş Esterhazy'e bu cevabî mektubunda, bölgenin sükûnetini temin programı ile dostluk mevzuu ele alınmaktadır.

Mektup 7 Şevval 1053 (1643 M.) tarihinde yazılmıştır.

5. Mustafa ve Hasan Hasbî'nin Kethudâ Beg'e Mektubu

"Hü

Sa'âdetlû karındaşum Kethüdâ Beg hazretlerinüñ hużūr-ı

(44) Esterhazy, sh. 132-133

şeriflerine lâyıķ fevķa'n nihāye selāmlar ve du'ālar takdī-
minden sonra inhā-i muhibbāne olınan oldur ki, benüm mürüv-
vetlü sultānum Egre beglerbegisi Koca ve Ğāzī İbrāhīm Pāşā
sancağ murād eylemişlerdür. Öyle olduğda Hasbī Efendi hayr-
hāhıñuz ile ma'ance bizüm daħi murādumuzdur. İbrāhīm Pāşā haż-
retleri ol serhadlerüñ bir emekdār umūr-i dīdesidür ve vāci'ü
bü'r ricāye ve lâzımü'l ħimāye dīn-i devletüñ hayr hāhıdır.
Anlaruñ bir iki murādı şāhib-i devlet efendimüzüñ ve cenāb-ı
şeriflerinüñ hużūrında çok degüldür ve ma'ķulıyle ħıdmetden
daħi yüz çevirmezler. Ol tarafda tālīb oldukları manşıblardan
birin 'arz eylesesiz ve yāhūd müstakıllen tevcīh daħi olınsa
ba'dehu iķtizā itdi deyü 'arz olınsa mūcibince der-i devlet-
den daħi muķarrer olınurdu. İhsān ü mürüvvet idüb huşūs-i mez-
būra derünī taķayyüd buyurub ber-murād eylemege ħüsn-i himmet
buyurıla. Hasbī Efendi dā'ifñüz ile ma'ance ricā ideyoruz. Ü-
mizdür ki redd buyurılmaya. İbrāhīm Pāşā'nuñ evlādları ķurd
oğlı ķurddur. İnşāAllah belki ħıdmetlerinden maħzūz olursız.
Bāķi fermān ve luţf ü ihsān cenāb-ı şeriflerinüñdür.

Mine'l muhibbi'l kadīm Ḥasan Ḥasbī
Aħlasü'l vedād Muştafā Kethüdā m.

(Der-kenār)

Ḥasbī Efendi hayr-ħāhıñuz müstakıllen hāk-i 'izzete se-
lāmlar ve 'arz-ı 'ubūdiyyet iderler. Ķabül-i luţflarına rāci'
olduğdan sonra gönülden ihrāc etmeyesiz. Ve şol huşūşda luţ-
fuñuz ricā iderüz. Elbette benüm sultānum luţf ve himmetünüz

dirîg etmeyesiz.

Ve Re'îs Efendi hâzretleri ile kâtib Fahri Efendi huzûrlarına daî, ikimüzdehî cân-gönûlden derûn-i dilden selâmlar 'arz iderüz. Ve cümle gönül birliği idüb Ğazî İbrâhîm Pâşâ huşûşında ve oğulları huşûşlarında külliyyet ile luţfuñuz temennâ olunur. Bâkî e'd du'â.

(Arka sayfada)

İnşâAllahü Te'âlâ Budun muhafazasında olan vezîr-i zamîr-rüşen hâzretlerinüñ ketşüdâsı huzûrlarına vâşıl ola. Bi'l hayr bî-hakk-ı ma'rûf kerhî rahmetullahi ve esmâ'ihüm."(45)

İzahat: Budun muhafazasında olan vezir hazretlerinin ketşüdâsına; Mustafa ve Hasbi tarafından yazılmış bu mektup; Egrebeylerbeyisi Gazi İbrahim Paşa'nın oğlu Hüseyin Bey için sancak verilmesi murat ve talebine dairdir.

(45) Esterhazy, sh. 159-160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI MÜNEVVERLERİNİN MEKTUPLARI

1. Bâkî'nin Mektubu

" Sultānum ḥazretlerinüñ ḥāk-i cenāb-ı sa'ādet-nişāblarına çehre-i ḥuşū' mevşū' kılinub ed'kiye-i izdiyād-i 'ömr ü devlet-i rüz-efzunları kema-yenbağı edā ve ifā olıdukdan sonra ma'rüz-ı bende-i bī-mikdār oldur ki devletlū ve sa'ādetlū pādişāh ḥazretlerinüñ bu cāniblere iki dāne mümtāz ve müsteg-nā ḡazel-i şerīfleri vārid olub bu bende-i ḥakīr 'aciz ü kuşūr ü üzre bir dānesine iki nazīre dimek müyesser oldı. Ḥak budur ki, ḡazel-i şerīfiñ eger maṭla'ı eger maḡta'ı eger sā'ir eb-yāt-i şerīfesi bī-miṣl ü bī-hemtā vāki' olduğından ḡayri ḥuşū'sā 'Egrilik olsa 'aceb mi kāfiri mihrābda' beyt-i şerīfi Vallahi'l-'azīm bir mertebe serāmed beytdür ki aṣlā nazīre mümkün degildir. Bunca zemāndur ki eger şu'ārā-yı 'Acem, eger şu'ārā-yı Rüm mihrāba müte'allik nice sözler söylemişlerdür, ki kaṭ'ā birisinin ḥatırına bunun gibi taşarruf-ı ḥāş gelmemişdür. Bu kadar devāvīn tefahḡus idüb bunca eş'ār tetebbu' it-düm. Ḥak 'ālim ve dānādur ki bu daḡika-i enīkayı şimdi gördüm. Ḥak sübhānehu ve Te'ālā sa'ādetlū pādişāh ḥazretlerinüñ 'ömr ü devletlerin ziyāde kılub murādāt-i dünyeviye ve uhreviye-sinden ber-āverde-i ḡayr eyleye. Bi-fazlihi ve iḡsānihi, celli le zikruhu.

Bâkî, hemişe zāt-ı şerīf-i melek-ḡişāli maḡrūn-ı behiḡz

u himāyet-i zi'l-celāl bād, innehu ra'ūfun bi'l-'ibād

Min abdi'l-fakīr

Bākī el-hakīr

(Derkenar)

Eger niçün iki nazīre didūñ diyü su'āl buyurılırsa meş-
hūr meşeldür, 'y'iñiñen oyuna doymaz' dirler, bir ma'külce beyt
düşe bulayki diyu bulsam birkaç dāhi söylerdüm, ammā kanda mü-
yesser olur ki benüm gibi hakīr ol tabaka şi'r-i şerīfe nazī-
re dimege kâdir olsa, hemān bir taklīd-i mahzûdur ki olunur." (46)

İzahat: Şâir Bākī (1526-1600) bu mektubunu, Saray'a men-
sup bir zata hitaben yazmıştır.

Baki, bu arızasında Kanunî Sultan Süleyman'ın Muhibbî
mahlası ile yazdığı şiirlerinden "mihrab" a müteallik gazelini
tanzir ettiğini bildirmektedir. Bu mektubuna, yazdığını ifade
kıldığı o iki naziresini eklememiştir.

Tanzir edilen 'mihrab'la alâkalı gazelin de Muhibbî Diva-
nı'nda bulunmadığı öne sürülmektedir. (47)

2. Veysî'nin Mektubu

"Veysî'nüñ Ta'rîz ve Ricâyı Şâmil Bir Tezkeresidür

Cenāb-ı mükerremelerini tarafumuzdan istifisâr emr-i muhāl
ve irsāl-i ihbār rütbe-i istihālede pür-hayāl iken bir def'a

(46) Zarfî Orgun, Şair Baki Efendi Hakkında, Yeni Tarih Dergi-
si, sayı: 1, (Ocak 1957), İstanbul,?, sh. 108 (Top. Sarayı Müz.
Arşivi, Nu. E. 6687)

(47) O. Şaik Gökyay, Tanzimat Dönemine Değin Mektup, Türk Dili
Dergisi Mektup Özel Sayısı, ç XXX, sayı: 274, Ankara, T.D.K,
Yay., 1974, sh. 44

pederleriyle irsâl-i nârenc ve bir def'a dahi Pâşâ'mız Ahmed Efendi ile işâl-i selâm-i bî-renc olunmuşıdi. Taraf-ı şerîflerinden ne kabûlüne ruşsat ve ne reddine işâret buyurdınız. Zihî nisyân ve ferâmûş zihî haqqımızda olan hâmuşı bir hod ka'l evvel du'âda ve kerem-i hâtır-nüvâzîlerini ricâdayız.

Zihî taşavvur bâtıll zihî hayâl muhâl

Ez-în cânib ferâmüşî muhâl est

Ve-zân cânib nemîdânem çe hâl est

Bu esnâda mahalleñüze qarîb ve ol tarafda ğarîb oldık. Ne var peder ziyâretine geldükde cây-i ğurbet mekânımızza säye-endâz-i ziyet buyursanız, dahi 'âlî vecib-i sa'âdetleri da'vât-i sîm ü zer ile mâlî olur idi." (48)

İzahat: Veysî (1561-1628), on yedinci asrın yetiştirdiği meşhur Osmanlı yazarlarındanıdır. (49) Şiirleri de mevcuttur; fakat, nesir sahasında şöhret bulmuştur.

Veysî, bir zata takdim ettiği bu tezkerisinde; alâkasının karşılıksız kalmasından yakınarak duâ ve ikram ricalarında bulunmaktadır. Hitap edilenin Veysî'ye kayıtsızlığı o dereceye vâsıl olmuştur ki, "O yere yakınlık o tarafta gurbet" şeklinde bir tariz icabından sakınılamamıştır.

Mektup, farsça ibarelerle süslenmiştir.

(48) Refik Bey, Letâif-i İnşâ, c I, İstanbul, Tercüman-ı Ahval Matbaası, 1281, sh. 10-11

(49) F. Kadri Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İstanbul, Vilayet Yay., 1981, sh. 234

3. Nef'î'nin Mektubu

"Şâ'ir-i Meşhûr Nef'î'niñ Bir Mektûbı

Ol yegâne-i devrâne 'alâka ve incizâb-ı derûn ol merteden efzündür ki gencide-i hemyân ta'bîr ve sencide-i mizân takrîr olmağa mecâl veyâ mektûb ile iclâm ve tafsîline ihtimâl ola.

Huşûşan şahbâ-yı hubb u vâlâları bir vechle hüş-rübâ-yı muhliş-i bî-riyâ ve tefrika endâz cem'iyet-i sipâh-i havâs ü kuvâ olmışdur ki bir lahza tertîb-i şufûf-i sûtür ü zabt-ı kalem manzûm ve mensûra tevcih hâtır-i emr-i muhâldür.

Duâ-yı rif'atlerine muvâzabatımız tafsîlî ise ba'is-i ilkâ-yı taşdî' olduğından gayrı hoş-âmed-i güyân ile hem-hâl olmağa râci' olmak ihtimâliyle sedd-i bâb-ı tekellüfât ve tayy-i ta'aşşufât-i İscâ' ü fikarât resm-i hulûs ve mevâlâta evfağ mülâhaza olunub muhlişâne inhâ olunur ki rişte-i sûtûra keşide ve derûn-ı kâğıda pîçide kılınub şüret-i mektûbda ihdâ buyurılan cevâhir-i girân-behâ eyemen-i evkâfda vüşül bulub gâh maḥbûb-ı zibâ mânend şadr-ı sîneye nihâde ve gâh gül-i ra'nâ-şifat nesim-i tekrîm ile küşâde kılındıkda her lafzı gevher-i şeb-çerâğ gibi hâne-i derûnı pür-nür ve her edâsı câm-ı muşaffâ-vâr dimâğ-i cânı mest-i şahbâ-yı sürür itdi. Güyâ ki:

Ne nâmedür bu ki ḥüsn-i beyân 'ünvânı

İder küşâde dil ü tab'ı müstemendânı

kaşidesini bu mektûba cevâb olmak için nazm itmişüz diyeceğümüz geliyor. El-ḥaḳ mektûb degil sihr ile maşnûc bir civân-ı maṭbûcdur ki endâm-ı bālâ-yı dil-rübâ gibi mevzûn ve dil-güşâ ve fehvası derûn-ı şu'arâ gibi cevâhir-i ma'anî ile pür-zîb ü behâdur.

Ol sebebden yârân-ı şafâ dâ'imâ dūşına ilbâs-ı perniyân-ı taḥsîn ve gūşına ilḳâ-yı cevâhir-i Bârek-Allah ve âferîn ile teşrîf ve tezyîn üzerelerdür.

Niyâz-mendüz ki min ba'd daḫi bu vech üzere bâb-ı mu'âmele meftûḫ olub ṭab' deryâ girdârlarından sünûḫ iden lâ'alî-i eş'âr-i âb-dârdan ve ol eṭrâf ü aḳtârda olan yârân-ı tâze gūyânun âşârından mümkün olan mertebede irsâline himmet ü ihtimâm buyurıla ki bundan ziyâde iḥsân olmaz. Huşûşâ ki ṭâlib ve şifâî ve şukûhî eş'ârından mümkün oldakça irsâli luṭf-i 'azîm-dür. Yakınlarda vâki' olan iş'ârumuzdan Şeyḫ-i İslâm Ḥâzretlerine ve ḫâlâ müteveccih-i Beytû'l Ḥarâm olan birâderleri 'Abdü'l 'Azîz Efendi Ḥâzretlerine didüğümüz kaşideler Ḥuzûr-ı Şerîf'e irsâl olındı.

Ba'de'l-yevm daḫi sūdûr idenlerün işâlinde ihmâl olunmaz. Bâḳî hemvâre mesned ârâ-yı serîr-i sūrûr olalar.

Mine'l Muḫibbi'l Müştâḳ Nef'î" (50)

(50) Ali Emiri, Şâfir-i Meşhur Nef'î'nin Bir Mektubu, O.T.E.M., sayı: 18 (31 Ağustos 1335), İstanbul, ? , 1335, Şh. 390-391

İzahat: Nef'î (1570-1635), "tantanalı ve musikîli bir dilî meydana getirmeyi başarmış", kasideleriyle meşhur bir Divan edebiyatı şâiridir. (51)

Nef'î'nin bu mektubu kendi el yazısıyla ve Ali Emirî Efendi tarafından Millet Kütüphanesinde bulunmuş, eski harflerle yayınlanmıştır.

Muhtevâdan mektubun Sadrazam Nasuh Paşa için, cevaben yazıldığı anlaşılmaktadır. Paşa'nın mektubu ve ifadesi methedilmekte ve şeyhülislam (Mehmed Efendi) ile hâlen Hac vazifesini ifâ için Beytü'l Haram'da olan kardeşi Abdülaziz Efendi'ye "denilen kasideler" in "huzûr-ı şerîf" e arzedildiği beyan kılınmaktadır. Yeni kasideler olursa onlar da hemen takdim edilecektir.

Zamanında mektuplara tarih konulması âdet olmadığından Nef'î'nin bu mektubunda da tarih yoktur. Arzedilenlerden, mektubun yazılış tarihinin 1026 olabileceği kesin gibidir.

Mektupta zikredilen beyit, Nef'î'nin Nasuh Paşa için 66 beyit hâlinde kaleme aldığı, Divan'ında da mevcut bir kasidesinde geçmektedir.

Sanatlı nesir numûnesi olabilecek derecede bir dil ve üslup hususiyeti taşıması bakımından bu mektup kıymetli bir belge hüviyetindedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİKAT BÜYÜKLERİNİN MEKTUPLARI

1. Hüdâyî Efendi'nin Hâfız Paşa'ya Mektubu

"Kutbü'l 'Ārifīn Hüdâyî Efendi Hazretlerinin Hâfız Pâ-
şâ'ya Tezkere-i Şerîfidür

Tahıyyât-i tayyibât ithâfından sonra; inhâ-yı dâ'î-i fa-
kîr budur ki, mizâc-i şerîfünüz nicedür, hoş mısınız, zahmetlerle
halünüz nedir? Tedbîr-i umûr-i cumhûr cenâb-ı refî'ünüze tef-
vîz olunmuş. Hazret-i Rabbu 'izzet te'yîd ü tesdîd ide. Sun'ul-
lah Efendi muhibbünüz fetvâ üzerine takvâyı ve ihtilâf üzerine
küşe-i inzivâyı tercih cānibinde iken emr-i Sultanî vārid ol-
muş. Hazret-i kâdir-i muṭlak hayrlar takdîr itmiş ola. 'İbâdî-
na enfa'î müyesser ide (İnne'llahe yef'elu mâ-yeşâ').

(Velehu kuddise sirruhu) (el-fakîr Mahmûd)⁽⁵²⁾

İzahat: Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi (1543-1628); aslen Siv-
rihisarlı veya Koçhisarlı bir Osmanlı ilim adamıdır. Bursa'da
kadılık vazifesini ifa ederken, Muhammed Üftâde hazretlerine
intisap ile sūfîlik yolunu seçmiştir. İstanbul'a gelmiş, Üskü-
darda tekke kurarak ömrünü burada ibâdet, ilim ve irşad ile
kıymetlendirmiştir. Celvetî tarikatının en büyük şeyhi sayıl-
maktadır.⁽⁵³⁾

(52) M. Aziziye, sh. 45

(53) V. Mahir Kocatürk, Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara
Ed. Yay., 1964, sh. 468-469

"Âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olarak padişahlardan da büyük saygı gören Aziz Mahmûd Hüdâî'nin hece ve aruzla şiirleri, tasavvufi kitap ve risaleleri"⁽⁵⁴⁾ ile padişahlara mektup - ları ve makaleleri; hasılı, arapça ve türkçe şiir, nesir halinde 23 kadar eseri mevcuttur. Divanı 1921'de basılmıştır.⁽⁵⁵⁾

Aziz Mahmûd Hüdâyî Efendi bu mektubunda, dostluk ve muhabbetini hal ve hatır sorarak, hitap ettiği Hâfız Paşa'ya izhar buyurmakta, onun her işini Allah'a havale etmektedir. Müştereken tanıdıkları Sunullah Efendi'nin fetvâ üzerine takvâya, inzivâyâya yöneldiğini fakat bu sırada padişah emriyle yer değiştirmek mecburiyetinde kaldığını haber vermekte; Allah'ın bunda hayırlar takdir etmiş olmasını dileyerek duâ buyurmaktadır.

2. Niyazî-i Mısrî'nin Hüseyin Paşa'ya Mektubu

"Bu mektûb Dahî Çiftlik Şâhibi Müşârünileyh Hüseyn Pâşâ'ya İrsâl Olinandur

‘İzzetli ve saadetli oğlum Hüseyn Pâşâ hazretlerinin şerîflerine bî-ḥad selâmdan sonra Edirne'ye giderken yolımız çiftliğinize uğramagla el-Hâc Halîl Ağa bendeñiz cemî‘ tevâbi‘ ve levâhıkımızla i‘zâz ve ikrâmda kuşur itmeyüb her vechile ḥüsn-i nazarlaruñuza lâyıḳ imişler. Allah subḥânehu ve Te‘âlâ izzetüñüzi ve şavletüñüzi ziyâde eyleye ve her ḥâlde ḥayr-ḥah ol_dıgımıza ḳalb-i şerîfüñüz ve ba‘de’l yevm üzerimize lâzım

(54) T.İ.T.E., sh. 239

(55) Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, Varlık Yay., 1970, sh. 157

olan hıdmetde kuşūr olunmaz. Ve's selāmu 'alā meni't-tebe'al-Hüdā

el-Fakīr-i Fuķarā Nūrī
Hādīmü'l Fuķarā
Muhammed el Mısrī"(56)

İzahat: Niyazi-i Mısrī (1618-1694)'nin asıl adı Muhammed'tir. Aslen Malatyalıdır. Mısır'da da tahsil gördüğünden "Mısrī" lakâbiyle şöhret bulmuştur. Elmalılı Sinan Ümmī'nin müridi olmuştur. Sonra Bursa'ya gelip yerleşmiştir. Halvetîliğin bir kolu olan Mısrī tarikatını kurmuş ve irşad makamında bulunmuştur. (57)

Hız. Mısrī'nin çiftlik sahibi Hüseyin Paşa'ya bu mektubu, bir teşekkürnâme mahiyetindedir.

Mısrī hazretleri müridleriyle beraber Edirne'ye gidiyorlarken Paşa'nın çiftliğinden geçmek mecburiyetinde kalmıştır. Çiftlikteki vazifeli şahıs Hacı Halil Ağa, Hız. Mısrī'ye ve bütün etba'ına izaz ve ikramda kusur etmemiştir. Bu memnuniyet verici hal karşısında Mısrī hazretleri çok duygulanmışlardır. Vaziyeti mektuplarıyla Paşa'ya izah edip teşekkürlerini, hayır duâleriyle ifâ kılmışlardır.

3. Mısrī'nin Vezir-i Azam'a Mektubu

"Bu Mektüb Dahı Vezir-i A'zam'a Tahrir Olinandur

'İzzetli ve sa'âdetli oğlum Şadr-ı A'zam Hazretlerine. Hezâr i'zâz ü ikrām birle selāmdan sonra. Benüm Sa'âdetli Oğlum,

(56) M.E.R., sh. 92b

(57) Ed. Ta., sh. 472-479

İslâmbol kâ'immakâmı Hüseyin Pâşâ'ya Sa'âdetli Pâdişâh'a hîlâf-i inhâ mağdub itmişler. Hüseyin Pâşâ'nuñ vücûdı dîn ü devlete ve her emrde size nâfi'dür. Benüm Oğlum, bu sözlerden müdâhene yokdur. Kabûl iderseñüz size nâfi'dür, itmezseñüz zarârı mukarrerdür.

el-Fakîrû'l Fuķarâ
Nûrî Hâdimü'l Fuķarâ
Muhammedü'l Mısrî"(58)

İzahat: Niyazi-i Mısrî (1618-1694) on yedi, on sekizinci asır şâir ve mutasavvıflarındandır. Halvetî tarikatının Mısrîye şubesini kurmuş ve 1670 senesinde Bursa'daki bir zâviyenin şeyhi olmuştur. (59)

Mektubunda Niyazi-i Mısrî Hazretleri, devrinin başvezirine hitap etmektedir. İstanbul kaymakamı Hüseyin Paşa hakkında Saadetli Padişah'a kasıtlı olarak yanlış malûmat arzedildiği kanaatındadır. Paşa'nın din, devlet, padişah için faydalı bir şahsiyet bilinmesi gerektiğini; gayet açık ve kesin bir tarzda ifade kılmaktadır.

Bir "Divan"ı bulunan Niyazi-i Mısrî'nin bu mektubu Ankara Millî Kütüphane'de, yazma eserler kısmında 06 Mil 392 numara ile kayıtlı "Mecmu'a-i Eş'ar ve Resâ'il" isimli yazmanın

(58) M.E.R., sh. 92b

(59) Ed. İ. S., sh.230

"Mekâtib-i Hazret-i Mısrî" kesiminde yer almaktadır: Bu kesim ana nüshanın 92b-94b sayfaları arasını işgal etmektedir. 242x152-180x104 mm., bb., st. yazı çeşidi rık'a. Kâğıt, Avrupa fligranlı. Ana yazma müstensihî Dervîş Ali. İstinsah: Vidin, 1225 H.

4. Hz. Sezâî'nin Dervîş Yusuf'a Mektubu

"Bu dağî ol nūr-i hadîkâ-i 'âlem-i velâyetün mûmâileyh cenâblarına dürr-i tahrîrleridür

Oğlum Dervîş Yūsuf, Hâk Subhānehü ve Te'âlā pîrlerün rūhānîyeti ile dâ'imâ terakkîlerde olub şuverî ve ma'nevî feyz-i tarîkatile ber-hürdar olasin. Göreyüm seni. Âdâb-ı tarîkat ile bir hoşca sa'y idüb tahallakü bi-ahlâkı'l-lâh ile mütehâllik olasin ve halka hüsni hulk ile mu'âmele idesin ve herkesi Hâk'a tevassu' idüb hayrlı işe kulavızlıyasın ve pîrlerün hîdmetini 'ayn-ı sa'âdet bilüb cümle vakti kullıklarına şarf idesin ve her kânde olursañ pîrün hîdmetindesin *Seni ta'yîn itdügüm mağalli ma'mûr itmege sa'y idesin ve kendün dağî ma'mûr olursın. Seni her hâlde Cenâb-ı Allah'a emânet ve pîrün rūhānîyetine sipariş eyledüm. Ben senden hoşnûdum Allah ve erenler hoşnûd ola. Her hâlde senünle bileyüm. Elemde olmayasın. Cümle aḥbâba selâm ve du'âmı teblîğ idesiz. Birkaç limon fidanı gönderildi, mağalline važ' idesiz." (60)

(60) Hasan Sezâî, Mektubât-ı Hazret-i Sezâî Kaddese llahü Sır-rehu l Ali, İstanbul, ?, 1283, sh. 43

İzahat: Hasan Sezâî (1664-1735) on sekizinci asır tasavvuf şâirlerindedir. Mora'da doğmuş Edirne'ye yerleşmiştir. İbrahim Gülşenî (ölm. 1533) tarafından Halvetiye'nin bir kolu olarak Mısır'da kurulan, kısa zamanda Anadolu'ya da yayılmış bulunan Gülşenîlik tarikatının bir mürşidi sıfatıyla, buradaki Gülşenî tekkesinde irşâda başlamıştır. (61)

Hasan Sezâî, mektubunu Gördes'te Gülşeniye müridleri için yapılan tekkeye vazifeli gönderdiği dervişlerinden Yusuf Efendi için yazmıştır.

Derviş Yusuf'a tekke ve tarikat âdâbından olan vazifeleriyle ilgili hatırlatmalar ihtivâ eden mektup; duâ ile başlatılmış, selam ile nihâyete erdirilmiştir.

5. Hz. Sezâî'nin Ağazâde Örfî Mahmud Ağa'ya Mektubu

"Bu dahi ol 'azîz-i rüşen-nihâduñ mümâileyhe işâret buyurdukları mektûb-ı şerîfleridür

Benüm başîretmend-i rûh-perverüm oğlum. Bu ta'ayyüngâhda herkes bir kâra mazhar olur. Edâsında istikâmet bulunur ise refte refte ser-menzil-i maqşûda resîde olup Hılâfetullah nisbetin kesb ider. Cenâb-ı Hâk ve Feyyâz-ı Muṭlak şafâ-yı dâ'im ihsâniyle Devlet-i dâreyne mazhar eyleye. Ol tarafda Pâşâ-yı 'Âlicâh Hâzretlerine züyûr-ı destâr-ı veḳâr kılınmak der-hâstür. Nüfûs-ı 'ibâd ki vedî'a-i kübrâ olmalarıñızı nefslerine taḳdîmile ḫayrû'l 'ibâddan olalar." (62)

(61) Ed. Ta., sh. 554-557

(62) M.H.S., sh. 109

İzahat: Hz. Hasan Sezâî, bu mektubunu "erbâb-ı nazm"dan Ağazâde Örfî Mahmud Ağa için kaleme almıştır.

Müridin "Hilafetillah nisbetini edinme" kârı hakkında bir hatırlatma ve duâ, mektubun özünü teşkil etmektedir.

6. Hz. Sezâî'nin Derviş Ahmed'e Mektubu

"Babataşlı Muhtârî-zâde Derviş Ahmed'e İşâret Buyurdukları

Oğlum, cānum. Allah mu'înüñ, pîrüm destgîrûñ olub varlık berzâhından her vechile selâmetde olasın. Dervîşlik, meslek-i Muhammedî'dür. Herkese ol şîfât-ı Celîle feyz olmaz. Dervîşî 'ayb-i pūşî, zehr-i nūşî, sırr-ı pūşîdür. Cenâb-ı Allah, bu ni'met-i 'uzmâyı ehlu'llah'a ihsân ider. Nefse her ne güç gelürse insāna andan hayırlısı olmaz. Mektūbuñ geldi, ma'lūmum oldı. İnşâ'Allah vüs'at-i kalbe nā'il olursın. Her huşūşda Cenâb-ı Bārî'ye emānet itdüm. Dā'imā tarafumuza rabt ve teveccühden hālî olmayasız. Ben unutmam seni gözüm nūrı. Sen de āñ gāh ki bu mehcūrı. El-bākî Huve'llahü." (63)

İzahat: Hasan Sezâî, müridi Babadağlı Ahmet'e yazdığı bu cevabî mektubunda derviş ve dervişlik konusunu ele almaktadır.

"Dervişlik bir meslek-i Muhammedî'dir. Bu sıfat ile herkese ne nasip ne de feyz kaynağı olabilir. Allah, bu nimeti

'ehlullah' ihsan etmektedir." Onun için bu ihsanın kıymetini bilmek lâzımdır.

Kısa ve öz bir şekilde bir dervişte bulunmak gereken vasıf ve hususiyetleri izah vazifesini gören mektup, samimî ve müşfik edasiyle edebî bir kıymet de arz etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AİLE İÇİ YAZILAN MEKTUPLAR

1. İbrahim Paşa'nın Hanımına Mektubu

"Hâzret-i Cānum

ve Sevdigüm

ve Küsgünüm

Mehmed Şāhumñ iki gözlerinden ö-
perin; hem hālcuğazı nedür?

Selām-i bī-pāyān ve taḥāyā-yi bī-girān ki derūn-i dil ü cāndan iblāğ ve revān kılinur. İthāf ve ihdā kılin(duğ)dan soñ-
ra ḥuzūr-i şerīf-i şafā baḥtañuza inhā-yi muhibbāne ve mu'arr-
i müştākāne budur ki eger 'ādet-i kerīmeñüz mücibince bu mu-
hibb-i bī-riyāñuz tarafından zerre istifsār olunursa mübārek
himmetüñüzle şihḥatde ve selāmetde olub gice ve gündüz ḥayr
du'āñuza meşgūl biline.

Şimdiki ḥālde Ḥāleb nām şehrdeyüz. Ḥağ Celle vü 'Alā'nuñ
çavn ü 'ināyeti ve devletlū Pādişāhumuz e'azze Allahü enşārehu
ḥāzretlerinüñ yūmn-i himmetleri berekātıyla her ṭarafdan ḥayr
haberler gelmek üzredür. İnşā'Allahü'l e'azz cem'ci maşlaḥatla-
rumuz ḥayıra tebdīl olmuş ola. Ümīddür ki aḥyānen ihbār-i selā-
metüñüzle bu cānibi ferāmūş etmeyüb luṭf ü mürüvvetüñüz müci-
bince yād idesiz. Bāķī ne dimek lāzımdur? Ve'd du'ā.

el-müştağ

İbrāhīm

(Altta;)

Ammā sevdiceğümden bir āhar kāgıd geldi. Mürād hemān küsmek imiş. Sevdiceğüm Allah bilür, cānumdan artuk severin. Bizüm günāhumuz var iken nice günāhuñuz olur? Ammā iki gözüm ben size yazmazın ne sağlugumı ne hāstālugumı, bī-ħuzūr olmayasız.

Bu cānibe gelen mektüb-i şerīfūñuzde ‘acabā ne günāh etdük ki bu cānibi ferāmūş idüb bunca zamāndan berū mektüb irsāl eylemedūñuz. Eger günāh dāhī eylesek Hāķ Te‘ālā ħullarınūñ günāhın yüzine urmayub yevm-i āhıretde ‘ināyet idüb bağışlar, diyu buyurmuşsınız. İmdi biz sizūñ kat‘ā günāhuñuz bilmeyüb şefkatūñuzden ve luḫfuñuzdan ğayri nesneñuz bilmezüz. Günāh bizüm tarafumuzdan iken kendūñuze isnād eyleyüb ma‘nīde bizüm günāhumuzı yüzümüze urub āhırete saldūñuz. Biz ħod zā‘if bir ħuluz. Aħirete ħalacak ħudretümüz yoğidi. ‘Afv-gir ü kerem-ehillerinūñdür ve hem Hāyre‘ddīn Pāşā getürdüğü ḫavāşī için ḫaşraya aldūkların buyurmuşsınız. Ol degül cem‘isi sizūñ ħullarūñuzdur, ma‘lūm-i şerīfūñuz ola. Mezkūr ḫavāşīyi Mehmed Şāh'a virdüm, alub ħullanasız.

(Sağ boşlukta:)

Ve Yenge ħaduna selām iderin

Ve Hāfsa ħaduna selām iderin

Ve Fāḫī(me) ħaduna selāmlar iderin

Ve vālidemūñ elin öperin." (64)

(64)M. Çağatay Uluçay, Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları, İstanbul, Tarih Dünyası Mecmuası Yayınlarından:2, 1950, sh.95.

İzahat: İbrahim Paşa, bu mektubunu Halep'ten hanımına yazıp göndermiştir.

İbrahim Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın gençliğinde yakından tanıyıp arkadaşlığıyla onurlandırdığı sonra da kendisine sadrazam kıldığı bir devlet adamıdır. Makbul İbrahim Paşa, 22. Ramazan. 1536'da Padişah tarafından verilen emirle, davet edildiği Saray'da katledilmiştir.

İbrahim Paşa'nın hanımı (muhtemelen, Hatice Sultan), beyi gurbetten kendisine yazarak aramadığı için bir mektupla serzenişte bulunmuştur, gücendiğini ihsas etmiştir. İbrahim Paşa da kendi el lazısıyle yazıp gönderdiği bu mektubunda neden yazmadığını hanımına izah buyurmuştur. Kibarca özür beyan etmiştir.

Paşa'nın bu mektubu şeklen iki bölümdür. "el-müştak İbrahim"e kadar birinci, buradan en son satıra kadar ise ikinci bölüm. Bölümler arasında üslup bakımından da bir fark göze çarpmaktadır. İkinci bölümde Paşa daha samimi ve sıcak bir üsluba meyletmiştir. Matt ise her iki bölüm için de sabittir ve İbrahim Paşa'ya aittir. Yalnız ikinci bölümün ortalarından sona doğru biraz seyrekleşmekte ve harfleri itibarile biraz daha büyüme göstermektedir.

Paşa'nın imlası oturmuş bir hususiyet arz etmemektedir. Bazı kelimelerin nedense harekelendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bunların metinde altı çizilmek suretiyle gösterilmesine gayret edilmiştir. On altıncı asır Osmanlı Türkçesi'nde fonetik hususiyetler mevzuulu bir araştırmaya hizmet etme ihtimali gayesi ile. Yine bazı kelimeleri İbrahim Paşa ya eksik veya yanlış imla etmiştir: Kılındukdan sonra, 'kılından sonra' olarak; murad, vavlı, 'mûrad' şeklinde; ahiret kelimesi ise bazen 'ha' bazen 'hı' ile yazılmıştır.

Mektubun aslı Topkapı Sarayı Müz. Arş.'ndedir: Nu: E. I2316.

2.Şehzade Mustafa'nın annesinin İbrahim Paşa'nın
Hanımına Mektubu

"Cenāb-i 'İzzet-me'Jāb Hemşire Hazretleri.Kāmyāb-i Edām
Allahū 'İffetehā ilā Yevmü'l haşr-i ve'l hisāb

İbrāhīm Paşa Hātunına
Sultān Muştafā Vālidēsiniñ
İrsāl itdügi

Be-hazret-i melikü'l mekân hūriyyü's şifāt tādü'l 'ilm-i
ve's sa'ādāt fātihatü'l menāmini ve'l hayrāt el-maḥşūsa ve'l
mevşūfa bi-'ināyeti'l milekü'l 'arżı ve's semāvāt bi-ḥakķı
taḥıyyāt-i şāfiyāt vü ṭaraf-i teslimātı vāfiyāt ki maḥż-i şa-
fā-yi cān ve yenābı'ci cihāndan cārī ve seyelān olur.Ḳavāfil-i
muḥālaşat vü revāḥil-i muşādaķat birle inhā ve ihdā kılındıķ-
dan sonra i'lām-ı taḥıyye-i muḥlise oldur ki,eger ol zāt-i
şerīf vü 'unşur-i laṭifün keremleri deryāsı temevvüc idüb
hemşirlik,ķarındaşlık ve şıdķ-i ihlāsa olan düstlik luṭfı ve
merḥamet şefķati cüş ü ḥurüş idüb bu müştāķa ṭarafından key-
fiyyet-i aḥvāl istifsar buyurılırsa bi-mennihi şıḫhatünüz ile
şahn-i şıḫhatde olub evşāf ḥamīdeñüzi ve aḥlāk-i kerīmeñüz
zıkrine ve devām-i devlet vü 'izzet-şenāsına bi's şıdķ ve'l
ihlāş müdāvim ve müvāḍib bilinüb cemāl-i şerīfe ve kemāl-i
laṭife muşāhedesine eşvāķiyye fevķa'l-ḥad müştāķ-i 'azīm mü-
lāḫaza buyurıla."⁽⁶⁵⁾

(65)K.S.S. Ailesi,sh.257-258.

İzahat:Şehzade Mustafa'nın annesi tarafından İbrahim Paşa'nın Hanımına yazılan bu mektup bir dostluk mektubudur.

Mektupta, İbrahim Paşa'nın Hanımının halinden sual edilmektedir. Uzun ömürlere dileğinde ve iyi temennilerde bulunmaktadır. Bağlılık ve olanca samimiyet ile sıhhat ve afiyetler içerisinde bulunulması arzusu dile getirilmektedir.

Mektupta hitap eden ile edilen isimleri geçmemektedir. Bu, Osmanlılara ait geleneğin mahsulü olarak ortaya çıkmış bir durumdur. Osmanlı hanımefendileri mektuplarında isimlerini kullanmamaktadırlar. Hanımefendilere yazılan mektuplarda da hitap edilen hanımın ismi gizli tutulmaktadır. İbrahim Paşa, kendi hanımına yazdığı mektubunda da bu geleneğe bağlı kalarak eşinin ismini hiç zikretmemiştir. ⁽⁶⁶⁾ Aslında tarih, Şehzade Mustafa'nın annesinin, Kanuni'nin ilk baş kadını Mahidevran Hatun; Makbul ve Maktul İbrahim Paşa'nın hanımının, Kanuni'nin kız kardeşi Hatice Sultan olduğunu tesbit etmiş vaziyettedir. ⁽⁶⁷⁾

3. Hasan Kalfa'nın Köse Ali'ye Mektubu

"Hü

Rûhum ve karındaşum 'Ali Pâşâ hazretlerinin 'izz-i hużûr-i şerîflerine ta'zîm ve ikrâm birle selâmlar ve hayr du'âlar olıduğdan şoñra i'lâm-i muhibbâne olınan oldur ki, cānib-i ahvālümüzden ötürî su'âl olınur ise bi-hamdillahi Te'âlâ ve'l minneh bu def'a vücûdumuz sıhhat üzre bilesiz. Fî mâ ba'd benüm rûhum bundan aқdem Hâcî Hasan yediyle irsâl olınan mektûbları

(66) bkz. İbrahim Paşa'nın Hanımına Mektubu, sh. 59-61.

(67) K.S.S. Ailesi, sh.227-258.

gelüp vüsül buldı ve mefhümü ma'lûmumuz oldu. Akçeden ötüri ricâ eylemişsünüz. İnşâAllahü Te'âlâ 'an qarîb ü zemân İrsâl olunması muqarrerdür. Nihâyet benüm rûhum, cenâbuñuza ricâmuz budur ki, bu muhibbünüze üç bucuk pâre eyüce beyâz kılâbudân irsâl itmege luţf idesiz. Nihâyet benüm rûhum bulay ki bihli olmayaydı. Çaprâze olıcağ kılâbudân ma'lûmuñuzdur. Ne şekile gerekdür imdi benüm rûhum aña göre alup İrsâl eylemege mürüvet idesiz. 'Azîm meynetdür (miñnetdür'?). İnşâAllahü Te'âlâ kılâbudânı gönderdüğüñüzde kılâbudân akçesiyle ma'an Pâşâ hazretlerinden akçeyi alub(?) İrsâl iderüz. Bâkî e'd-du'â. Şahh.

Muhibb-i Hasan Kalfa el-ma'lûm.

(Der-kenar)

Hemân luţf idüb benüm rûhum, ilk düşen yolçılar ile İrsâl etmeyince olmayasız. 'Azîm luţfdur. Berü cânibde kılâbudân bulunurdu. Lâkin ikiyüz seksenden aşğa virmezler. Ol cânibde ise dâhî ma'kûl alınur ve eger kılâbudân ele girmese bir eyüce şâflı kılâbudân çaprâz var ise İrsâl idesiz. Nihâyet şemsesi ve düğmesi şâflı kılâbudân olsun ve çaprâz yassı olmağ gerekdür. ve düğmenüñ kılâbudânı bükülmiş olmağ gerekdür. Benüm rûhum bunıñ gibi çaprâzuñuz var ise gönderesiz ve behâsın dâhî mektüb ile i'lâm idesiz ve behânuñ olurunu yazasız. Çaprâz yine girüye göndürilmesün. Hemân akçasın bulayki gönderidük ve eger bu yazdukumuz gibi çaprâz olmasa üç bucuk pâre kılâbudân göndüresiz. Bâkî e'd-du'â.

(arka sayfada, adres:)

İnşāAllahü Te'âlā Budun'da gāzāzlar arasında gāzāz Köse
 'Al Bāsa'ya vāşıl ola bi'l-hayr."(68)

İzahat:Halil Kalfa bu mektubunu Budun'daki kardeşi Ali Paşa'ya cevaben yazmıştır.

Halil Kalfa, Hacı Hasan eliyle Budun gazileri arasında bulunan biraderi; gazi Köse Ali'den gelen mektubu almıştır. İstenen akçe en kısa zamanda gönderilecektir. Ama, bir rica: Üç buçuk parça, iyice beyaz bir kılabudan, irsali. Mektup bu mevzuyu en ince teferruatına kadar işleyerek hitama ermektedir.

Mektup tarihsizdir. Fakat, 1606-1645 tarihleri arasında yazılan mektupları toplayan bir kitaptan⁽⁶⁹⁾ transkribe edilmiştir. Mecmua ve münşeatlarda örneklerine hemen hiç rastlanılmayan türden; hususi ve ahali, asker mektupları türünden hakiki bir mektuptur. Muhtevası, kompozisyonu, ifadesi ile gerçekten kendine has kıymetler taşıyan bu mektup, Türk-Osmanlı nesri için başlıbaşına bir vak'adır.

4. Hasan Kalfa'nın Kardeşi Selim Kalfa'ya Mektubu

"Hu

Rūhum ve qarındaşum Selīm Kalfa hazretlerinüñ huzūr-i şeriflerine ta'zīm ve ikrām ve tevķir ve ihtirām birle selāmlar ve hayr du'ālar olindukdan sonra i'läm-i muhibbāne olinan ol-
 dur ki, cānib-i ahvālimüzden ötüri su'āl olinursa el-ḥamdülilil-

(68) Esterhazy, sh. 201-202.

(69) bkz. 20 nolu dipnot, sh. 18

lahü Te'âlâ ve'l minneh bu def'a vücûdumuz sıhhat üzre olup ehıbbâ-yi düstânüñ du'â-i hayrlarına müdâvemet üzre idüğümüz reyb ü güman buyurılmaya. Fi ma'ba'd benüm rûhum bundan akdem bizüm Sekban Deli Muştafâ ile mektûb îrsâl eylemiş idük ve ol bizüm Muştafâ Kalfa'da olan dolamadan öturi yazmışsuñuz. Hâlâ Muştafâ Kalfa'nıñ sanduğında durıyormış. İmdi luţf idüp benüm rûhum mektûp vüsûlinde ol dolama'ı Muştafâ Kalfa'dan alup kabz idesiz ve bir hoşca kendü sanduğında alıkoşasız. 'Azîm münnetdür. Bâkî e'd-du'â. Şahh.

Muhibb-i muhlis Hasan Kalfa el-ma'lûm.

(Der-kenar:)

Eger Muştafâ Kalfa'ya bizüm virecegümüz olur ise İnşâ Allahü Te'âlâ ol cânibe varduğumuzda edâ olunur. Bu huşûşdan öturi kendüsine dâhi mektûp îrsâl olınmışdur ve benüm rûhum birâderümüz olan 'Alî Koç huşûrlarına du'âlar olunur, teblîğ idesiz ve anda olan bizüm akcamuzdan öturi ikdâm idesiz. Bizüm 'Ömer Re'is'e teslîm eylesün. Bî-huşûr eylemezduk. Nihâyet ma'lûmuñuzda şılaya varmağa murâdumuz vardır. Hak tenşîb iderse ol ecluden ikdâm idiyoruz. Yoşsa gayri hâl olsa dâhi bir kaç zaman te'hîr olunurdu. Şöyle ma'lûm ola.

Ve benüm rûhum luţf idüp bizüm ednâ hâtırımız için küçük oğlanı görüb gözedesiz ve dükkânda oturdup işe yanaşdırasız. İnşâ Allahü Te'âlâ insân olur. Şoñra eylügüñüzi ferâmüş eylemez ve dâhi birâderümüz Çukonik 'âilesine ve Öziceli Muştafâ'ya ve Hidâyet Kalfa'ya ve Tekir Selmân sibâhi rûşanlıya dâhi

kezâlik selâmlar ve hayr du'âlar 'arz olunur. Kabûl buyurıla.

(Arka sayfada:)

İnşâ Allahü Te'âlâ Budun'da Mahkeme kapusunda birâderüm derzi Selîm Kalfa'ya vâşıl ola. Bi'l-hayr."(70)

İzahat:Budun'daki terzi Selim Kalfa'ya kardeşi Hasan Kalfa'nın bu mektubu tamamen hususi mahiyettedir.

Mektup, şekil itibarıyla da farklıdır:Kenarda yazılanlar, ilk ve asıl kısımda yazılanlara göre daha hacimlidir. Ayrıca, arka sayfada adres mahiyetinde bir temenni cümlesi de yer almış bulunmaktadır.

İki kardeş, farklı dünyalarını birleştiren meselelerini ve kaygılarını birbirlerine açarak hal yolları için müşavere etmektedirler.

5.Hz. Sezâî'nin Kızkardeşlerinden Birisine Mektubu

"Bu dahi Pîr Efendimiz Hâzretlerinün Bacılarından Birine tahrîr eyledigidür

Benüm rûhum. Cenâb-ı Allah her hâlde tecellî-i cemâl ile mesrûr ve tesellî-i visâl ile ma'mûr eyleye. Hakk'ı özinden gayriden isteme. Dâ'imâ bizde mahv olmağa çalış. Âyinesüz cemâl görünmez. Hakk vechine âyine insândur. Didigümüz, her nev' beşer degüldür. Rûh-i izâfî şâhibleridür. Her bir görinen sûrete insân denilür mi? Her haţ ki yazıldı, aña Kur'an denilür mi? Muşdıķınca irtibât-i derûn-i insân-i kâmile gerekdür. Yoħsa

(70)Esterhazy, sh. 200-201.

süret-i insānda olan, hayvānda degül. Katī çok eyyāmdur, mektū-
buñuz gelmedi. Yabānda yazıcı arayacak degülsiz, kızum. İnşā Al-
lah pederüm mektūb yazmağa gücenmez. Belki haṭṭ(?) şakca şıkca
yaz ki mektūb eser-i muḥabbetdür. Sizüñ ise muḥabbetüñünüz ma-
lūmumuzdur. Vaḫṭ-i hāl ma-^clūm. Nev be nev āfākda fitne zuhūr it-
mededür. Şıkca ahvālüñüzi yazarsız, memnūn olurız." (71)

İzahat: Mutasavvıf, şair Hz. Hasan Sezâî (1664-1735), bir kü-
çük kız kardeşine hitaben yazdığı mektubunda; tasavvufi bir mev-
zu olan "Hak cemalinin insanda tecellisi" bahsine temas et-
mektedir.

Mektup, edip ve mutasavvıf bir büyük zatın aile hayatı
hakkında biyografik malumatı da bu arada aksettirmiş bulunmak-
tadır.

Hız. Sezâî, son kısımda mektuplaşmanın beşeri bir ihtiyaç
olduğunu ve bundan uzak kalınmaması lazım geldiğini yalın bir
şekilde ortaya koymaktadır.

6. Hz. Sezâî'nin, Oğlu Sadık Efendi'ye Mektubu

"Bu daḫi maḫdūm-i mūkerremleri kerāmetlū Şādık Efendi
Ḥazretlerine taḫrīr buyurduklarıdır

Benüm başar-i başīretüm, oğlum. Seni her hālde Allah ve e-
renlere emānet itdüm. Ḥaḫ Te-^cālā encāmiñu ḫayr ile aḫşām ide.
Amin. Vaḫtūñi ḡanīmet bilüb nefsuñi bilmege çalışasın. Zīrā be-
denüñde feyz ü iḫsān olinan ḫavī emānetdür. Fırşat elde iken
taḫşīl-i kemāle vaḫtūñi şarf idesin. Dā'imā nefsuñe muḫālefet

(71) M.H.S., sh.134

üzre olasin. Halkuñ cevriñi mücāhede-i nefis ‘add idüb taḥammül ile rühuñ kuvvet bulur. Bāṭınıñda terakķī bulursuñ. Dünyānuñ vakti üç beş gündür. Aldanub fırsatı fevt itmeyüb mücāhededen ḥālī olmayasın ki, mücāhede baḥr-i müşāhededür. Tenbel ve baṭṭāl adamlara uymayasın ve mülhidler ile görışmeyesin. Ehl-i sünnet, şerī‘at ve ṭarīķati muḥkem olanlar ile yār ü karındaş ol. Bu ṭarafa gelmek murād itdükde āḥiret karındaşum (Şeyḥ ‘Ali) Efendi'ye varub görışüb ba‘dehū ṭarafumuza gelesin ve Müslim'i Seyyid ‘Osmān ile şadr-i devlet oğluma gönderdüm. Oranuñ mümkün mertebe umūrına faysal virüb gönderse gerekdür. Ḥaḳ Te‘ālā ḥayr ise iḥsān ide. Benüm oğlum, bir şey ile bağlanmayasın. Babāna uymağa sa‘y idesin. Zīrā dünyāya bağlananlar soñra peşimān olmışlardur. *Tekyede olan Ḥāfız Dede ve küçükler du‘ā iderler. Hemşireñ Zehrā'm geregi gibi du‘ādadur. Büyük hemşirenüñ Ebu'l Vefā Muhammed nām-i laṭifinde bir oğlı olmışdur. Allahü Te‘ālā sizi de ānı da mu‘ammer eyleye. Āmīn. el-Bākī Huvallahü." (72)

İzahat: Hz. Sezâî Efendi, oğlu Sadık Efendi için yazmış olduğu bu mektubunda; vaktin kıymetinin bilme, nefis mücahedesini, arkadaş seçme, dünyaya bağlanıp bağlanmama, şeyhe mütabaat gibi insanın hayatında, istikamet verici büyük kuvvet olma vasfına sahip teferruatı, ehemmiyetine binaen dile getirmektedir. Bu teferruat karşısında evladının tercihi ne olmalıdır? Bunu, açıklıkla ortaya koyarak; oğlunun şahsında (belki de), müridlerine rehberlik etmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

MEKTUPLARI TOPLU DEĞERLENDİRME

Dış yapıları, şekilleri itibariyle mektupların, kağıdın bir yüzüne yazıldığı görülmektedir. Eğer yer kalmamış anlatılacak olanlar da henüz bitmemişse kenardaki boşluklar kullanılmaktadır. İbrahim Paşa'nın kendi el yazısıyla hanımına yazdığı mektupta⁽⁷³⁾ bu vaziyet açıkça müşahade edilebilmektedir. Arka sayfa, mektuplarda umumiyetle boş bırakılmaktadır. Fakat, "Hasan Kalfa'nın Köse Ali'ye mektubu"nda olduğu gibi, bazen adres mahiyetinde bir cümleye burada yer verilebilmektedir.⁽⁷⁴⁾

Cevapların, icabında gönderilen mektubun üst tarafındaki boşluğa yazıldığı da vakidir. Üçüncü Selim, Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'ya cevabî mektubunu; bu şekilde, hitap edenin mektubunun üst boşluğuna, yani aynı kâğıda yazmıştır.⁽⁷⁵⁾

Mektuplar, kompozisyon itibarı ile belirli bir sisteme bağlı kalınarak, planlı bir şekilde kaleme alınmaktadır. Elkab, dibâce, mevzuun ele alınıp işlendiği asıl kısım; duâ mektubun asıl kısımlarıdır.

Elkab, hitap edilenin mevki, makamı, rütbesi ile şekillenmiş sözler dizisidir. Herkesin cemiyet içerisindeki yerini, itibarını, kıymetini belirtmek, göstermek bakımından çok mühimdir. Misal: "Şevketlû, kerâmetlû, kudretlû, azametlû, velî-nimet-i bî-minnetim efendim Padişahım hazretleri!"⁽⁷⁶⁾

Vazgeçilmez temel unsurlardan elkab, hususî mektuplarda

(73) bkz., sh. 59-60

(74) bkz., sh. 63-65

(75) bkz., sh. 35

(76) bkz., sh. 18

bile göze hitabedenzilk kısmı teşkil etmekte ve terkedilememektedir. Elbette, bunda bir nezaket ölçüsü olmanın büyük rolü bulunmaktadır: "İzzetli ve saadetli oğlum Sadrı Azam hazretleri⁽⁷⁷⁾"; "Hazret-i Canım ve ve sevdiğim ve küskünüm⁽⁷⁸⁾"; "Benim basar-ı basîretim oğlum"⁽⁷⁹⁾ misallerindeki gibi... Demek hitap edenin edilenle yakınlık ve münasebet derecesi hususî mektupların elkab kısmındaki manâyı tayin eden başlıca âmil olmaktadır. Buna rağmen hususî mahiyetteki mektupların bile elkab kalıpları, klişeleri münşeatlarda tesbit ve zikredilmiştir.⁽⁸⁰⁾

Elkabı takibeden dibâce kısmı, bir bakıma başlangıç, asıl mevzua geçmek için bir hazırlanış basamağıdır. Bu kısımda hitap edilene; gönderen, duâ etmektedir. Hal hatır sormaktadır. Dibâce o derece mühim, o derece vazgeçilmez bir kısımdır ki; düşmanca, ağır hakaretlerle dolu mektuplarda bile terkedilememektedir. Yıldırım Han'ın Timur'a cevabî; küçültücü ifadeler ve hakaretler taşıyan mektubunun⁽⁸¹⁾ dibâcesi: "Şükür o Ulu Tanrı'ya olsun ki, bizi Müselmân yaradub Arab ve Acem padişahlarından üstün kılmıştır. Salavât , Tanrı'nın peygambe-

(77) bkz., sh. 18

(78) bkz., sh. 53

(79) bkz., sh. 68

(80) Bir fikir vermek kabilinden, M.H. Naci'nin "Hazine-i Mektûbât yahut Mükemmel ve Mufassal Münşeât (Dersa'adet, Cemal Efendi Matb., 1318) isimli eserinin "Elkâb-ı Husûsiye" kısmından bazı iktibaslar şöylece münasib görülmüştür: "Pedere: Bâ is-i Sa adetüm veya Veliyyü'n-ni metim Efendim. Valideye: Vâlîde-i şefkat-küsterim Efendim. Ehibbâya: Muhibb-i vefâ-şîârım veya Refik-i Muhteremim. Kendinden büyüğe: İnayet-perverim Efendim veya Velî-ni metim Efendim Hazretleri..." v.b. (sh. 380-383).

(81) bkz., sh.22

riyle o peygamber'in Âl ü Evlâdı üzerine olsun." şeklindedir. Ayrıca kısacık mektuplarda bile hiç olmazsa özet olarak, dibâce kısmının hakkını verebilme endişesi göze çarpmaktadır: "Tâhiyyat-ı tayyibât ithafından sonra..."⁽⁸²⁾

Dibâceyi asıl mevzuun işlendiği ana kısım izlemektedir. Mektuplar mevzu bakımından çok zengindir, çeşitlidir. Aynı zamanda yaşanan hayatla tam bir mutabakat hâlinindedir. Metinler dostluk, ahde vefâ, arkadaşlık, hurmet ve muhabbet, aşk; yalnızlık, hasret, acz; yakınış ve serzenişler; tasavvufî nasihatlar, istek ve dilekler, şikâyetler, ihbar, tehdit, hakaretler ve düşmanlık... hâsılı, insanın ruh dünyası ve sosyal hayatına dair her hakikat; Tanzimata kadarki Osmanlı sosyal hayatında mektup nev'ine mevzu olmuştur. "Zamanımızda olduğu gibi, Tanzimattan önce de, mektup türünün içine çeşitli konular girmektedir. Tamamı mektup olmamakla birlikte bunları değişik adlar altında görüyoruz: Arıza, şukka, nâme, uhuvetnâme, meveddetnâme, muhabbetnâme, tezkire, varakpâre, kâğıt gibi hemen akla gelen sözcüklerin hemen hepsi de 'mektup' demektir. Ama, yazanın ve gönderilenin kimliğine göre, bunların taşıdıkları anlam değişiktir. 'Arıza' ve 'şukka' daha alt basamakta olandan daha yukardakine yazılana denir. Uhuvvet-name, meveddetname, muhabbetname ise kardeşlik ve sevgi duyguları ile bağlı olan kimselerin birbirlerine yazdıklarıdır. Varakpare, 'kâğıt parçası' anlamına bir alçak gönüllülük anlatır. Kâğıt ise, mektup demektir. Name'nin kimi kez aşk mektupları için

(82) bkz., sh.51

kullanıldığını hatırlıyoruz."(83)

Dua, mektubun son kısmıdır. İsminden de anlaşıldığı gibi gönderilene ve onların yakınlarına Allah'tan hayırlar niyaz edilen yerdir: "Allahü Te'êlê, Efendimin ömr ü ikbâlini müzdâd ve iki cihanda şâd ü bermurâd eyleye! Âmin."(84); "Allahü Te'âlâ sizi de anı da muammer eyleye. Âmin."(85) Dua ile başlayan mektup, böylece dua ile nihayete ermiş olmaktadır. Yalnız saygı, muhabbet ızhârı ve selamın da dua kısmında mütââlaa edildiğini unutmamak lâzımdır.

Mektuplara tarih koyma, âdet hâline getirilmemiştir. Fakat gerekiyorsa hemen bu dua kısmından sonra, tarih bildiren ifadelere sıra gelmektedir. Sol alt boşluk ise gönderenin adı, imzası, mührü için kullanılmaktadır. İmza kısmında da umûmiyetle arapça tamlamalar şeklinde anlatışlara mürücaat edilmektedir: "el-fakîrû'l fukarâ"; "mine'l muhibbi'l müştak" gibi...

Bazı mektupların "Hû" sözü ile başladığı görülmektedir.

(83) T.D.D. (M.Ö.S.), sh. 20; Ayrıca, A. Rasim; "Hazine-i Mektûbât yahut Mükemmel Münşeât (İstanbul, Meşrûtiyet Kitaphanesi neşri, 1331)" isimli eserinde mevzua dair şu tasnifi yapmaktadır: "Mektubât iki kısma ayrılır: Biri resmî, diğeri gayri resmîdir. Muharrerât-ı resmiyye: devâir-i devletin ittihaz eylediği bir nevi tarz-ı tahrîrdir ki, bunda iktisab-ı rûsuh itmek lâzımdır. Muharrerat-ı gayri resmiyye, mesâlih-i hususiyeye müteallik muharrerâttır ki, tebrik, taziye, tezkere, tavsiye gibi enva-ı kesîresi vardır. Bunların kaleme alınmalarında; tabiat ile zevk-i selîm mu'allim-i evveldir (sh. 6-7)".

(84) bkz., sh. 20

(85) bkz., sh. 69

Kelime, O. Şaik Gökyay'a göre⁽⁸⁶⁾ "O, demek olup ism-i âzam, demek ki Allah'ın en büyük adıdır. Çünkü O zamiri, Allah'ın öteki bütün adlarını içine alır."

Bazı mektuplarda, imza kısmından önce ve duadan sonra mektubun en son kelimesi olmak kaydıyla "Sahh" ibaresine de tesadüf edilmektedir.⁽⁸⁷⁾ Doğrudur, demek olan bu ibare "Bu mektup gerçekten onun tarafından yazılmış ve mühürlenmiştir, yerine kullanılan bir söz"dür.⁽⁸⁸⁾ Ya tamamına (metnin) ait bir olur manâsı taşır yahut da kısmî bazı tashihlerin yapıldığını gösterir.

Elkab, dibâce, mevzuun ele alındığı asıl kısım, dua ve imza, mühür boşluğu gibi kısımlardan teşekkül eden mektuplar; dil ve anlatım bakımından üç grupta mütâlaa edilebilmektedir: Serde nesir, orta nesir, sanatlı nesir hususiyetleriyle yazılmış mektuplar...

Mektupların dil ve anlatım hususiyeti gönderenin kendi anlayış ve tercihiyle tayin kılınmaktadır. Bir Osmanlı padişahının vezirine yazdığı hattı, sâde nesrin bütün hususiyetlerini taşıyabildiği gibi; bir valide sultanın bir paşa hanımına yazdığı mektup orta nesir tarzının her unsuruna sahip bulunabilmektedir.⁽⁸⁹⁾ Osmanlı şâir ve yazarlarının umumiyetle sanatlı nesir tarzında mektup yazmayı benimsedikleri görülmektedir. Nef'î'nin mektubu örneğindeki gibi.⁽⁹⁰⁾ Tarikat büyüklerininse mektuplarını sâde nesir anlayışıyla yazdıkları bir gerçektir. Kısacası, mektuplarda dil ve anlatım; mevki, rütbe, tahsil durumuna göre belirlenmemekte; yazarın kendi ih-

(86) T.D.D. (M.Ö.S.), sh. 20

(87) bkz., sh. 63-64

(88) T.D.D. (M.Ö.S.), sh. 54

(89) bkz., Nasuh Paşa'ya hatlar, sh. 28-30; 62-63

(90) bkz., sh. 48-50

tiyârına bağlı olarak teşekkül etmektedir.

Metinleri transkribe edilerek izahlarla verilen mektuplar şekil, kompozisyon, mevzu, dil ve anlatım bakımından topluca değerlendirildiği zaman; onların Tanzimata kadarki Osmanlı ferdi ve ictimai hayatının bütün yaşayan unsurlarını yansıtmak hususiyetine mâlik yazılı ifadeler oldukları neticesi ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı İçtimai Hayatını Aksettiren Mektuplardan yapılmış seçmelerle mektup türünde Divan nesrinin içinde bulunduğu durum açıklığa kavuşturulmuştur: Divan nesrinde mektup, hem haberleşme vasıtası hem de edebiyat türü olarak mühim bir yer işgal etmektedir.

Divan nesrinde haberleşme vasıtası olarak mektup; tarih sahası için vazgeçilmez kaynaklardan biri bilinmiş, hep bu yolda değerlendirilmiştir. Halbuki dil, edebiyat, folklor, sosyoloji sahaları için de mektup en mühim kaynakların başında gelmektedir. Bu tez, böylesi bir hakikati ortaya çıkarmış olmaktadır.

Haberleşebilmek için Divan nesri hudutları içerisinde olmak kaydıyla kaleme alınmış mektuplardan yapılan seçmeler, hemen ilk defa bu tez ile Türk kültür hayatına transkripsiyonlu olarak takdim edilmektedir. Bu, elbette küçümsenmeyecek bir vak'adır.

Günümüz Türk kültürüne geçmişimizden malzemeler te'mini zamanımızda pek üzerinde durulmayan bir çalışma çeşididir. Bu kayıtsızlığa dikkati çekebilmek babından bile tezin bir mühim fonksiyonu bulunmaktadır. Malzemenin yalnızca tarih değil dil, edebiyat, folklor ve sosyoloji ilim dalları tarafından da kullanılmasına dair ümit ise teze cazibe kazandırmaktadır.

Tanzimata kadarki Osmanlı devri müslüman-Türk insan ve cemiyet hayatının yapısı ve hususiyetleri araştırmalarında mektuplar ihmal edilmemek gereken mühim belgelerdendir. Bu mevzuda da mektuplardan yeterince faydalanılamamaktadır. Mevzudaki araştırmacılara tez muhteviyatı, yeni belgeler takdim etmiş olmaktadır.

Başta Ankara Milli Kütüphane olmak üzere, bütün kütüphane-

SONUÇ

Tanzimat Devrine Kadarki Osmanlı Sosyal Hayatından Hakikî Mektuplar; Türk-Osmanlı insan ve cemiyet hayatının başlıca hususiyet ve niteliklerini tesbit çalışmaları için, vazgeçilmez ve en mühim kaynak türü olarak mütâlaa edilmelidir.

İnsan ve cemiyet psikolojisi; kıymet hükümleri; hayatı ve vakaları idrak tarz ve hassasiyeti, mektuplar vasıtasıyla Osmanlı sahası için tesbit kılınabilecektir. İnançları, gelenekleri, dünya görüşü, duygu ve düşünce hususiyetleri, kültür değerleri ile Türk-Osmanlı insan ve cemiyet hayatı, mektuplara aksetmiş bulunmaktadır.

Mektuplarla, elbette Türk tarihinin belirli bir devrinde olup bitenleri, küçük teferruatdar yakalama imkânı elde edilebilmektedir. Ama, en mühimi, bu belgelerin yalnızca tarih ilmi için müracaat sahası sayılması anlayış ve yanlışından kurtulmanın zamanının artık geçmekte olduğunun farkına varmaktır. Nitekim, Türk Dili ve Türk Edebiyatı tarihi için mektuplar, en az mürücaat edilen kaynak eserler olarak kalmıştır. Yeni bir zihniyetin bu kaynaktan dil ve edebiyat tarihi sahasında istifade etmeye teşebbüsü; nice mevzu ve meselelerin açıklığa kavuşup hallolduğunu gösterecek; birçok yeni mevzu ve meselelerin meydana çıkmasına sebep olacaktır. Yine folklor, sosyoloji ve psikoloji ilim sahaları için, Osmanlı insan ve cemiyet hayatının yapısı araştırmalarında mektuplar, ihmal edilmemesi gereken en mühim belgelerdir; fakat, bu ilimler de yeterince mektuplardan istifade edememektedir, (91)

(91) Nitekim Ankara Millî Kütüphane'de işler vaziyette bir mektup servisi yoktur. Türü şekil ve vesilelerle Kütüphane arşivine gelerek burada saklanan mektuplar, tetkik edilememektedir ve muhtevâsı, araştırmacılar için kapalı bir mücevher kutusu olarak kalmaktadır.

lerimizin arşivlerinde muhafaza edilen eski mektupların da araştırmalara açık tutulması arzusunu ifade, bu tez vesilesiyle bir daha tekrarlanmış olmaktadır.

Değişik kaynaklar titizlikle tesbit edilmiş, dikkatle taranmış ve bunlardan haberleşme gayesiyle yazılan Osmanlı mektupları seçilerek "içindekiler" kısmında görüleceği üzere; padişahlar, beyler, münevverler, tarikat büyükleri ve aile ferdlerine ait mektuplar şeklinde bir plan dahilinde gruplandırılıp yeni Türkçe'ye maledilmiştir. Mektupların bu çeşitten bir plan ve tasnife tabi tutularak günümüze aktarılması ilk defa bu tez ile gerçekleştirilmektedir. Yine, ayrıca, plan ve tasnif aynı sahada sonraki muhtemel çalışmalara nümune teşkil edebilecek seviyede görüldüğü için, tez; rehberlik vasfını da elinde tutmuş bulunmaktadır.

Başta yer alan bibliyografya da mektup mevzuunda yeni araştırma ve incelemeler için bir kaynak kıymetindedir. "Giriş" ile "metinler ve izahları"ndan sonra gelen "toplu değerlendirme" kısmındaki tahliller; mektup'u edebiyat ve nesir tarihimizdeki yeri; şekil, kompozisyon, konu, dil ve anlatım hususiyetleri bakımından eksiksiz bir şekilde tanıtmaya gayesiyle meydana getirilmiştir. Böylece tez, mevzuunu etraflıca ele alma anlayışının bir verimi şeklinde ortaya çıkma anlayışını da sergilemiş durumda bulunmaktadır. Sona eklenen indeks çalışmalarıyla metinlerin eski harfli şekilleri okuyucuya daha iyi hizmet gayreti neticelerinin bir tezahürü kabul buyurulmalıdır.

İnançları, gelenekleri, dünya görüşü, duygu ve düşünce hususiyetleri, kültür değerleri ile Tanzimat'a kadarki Türk-Osmanlı insan ve cemiyet hayatı, haberleşme gayesiyle yazılmış mektuplara aksetmiş bulunmaktadır. Tez, bu hükmü; metin, izah, tahlil ve değerlendirmelerle kendi sahasında ispata yönelmiş olmaktadır.

hattâ istifâde etmenin farkında bile olmamaktadır.

Mektuplar, Türk tarihinin belirli bir devrinde yalnızca tarih ilmi için müracaat eserleri değildir. Bu şekilde düşünmek ve buna göre davranmak, günümüz Türk ilim hayatı için hakikaten büyük bir kayıptır. Bu yanlışlıktan kurtulmanın zamanı çoktan gelmiş ve geçip gitmektedir.

ŞAHİS İSİMLERİ İNDEKSİ

A

Abdülaziz Ef., 49,50
Abdülkadir Bey, 8,23
Abdülkadir Karahan, 5
Ağazade Örfî Mahmud Ağa, 56,57
Ahmed Celâyir, 7
Ahmed Ef., 47
Ahmed Hân-ı Evvel, 28,29
Aişe Sultan, 28
Aksak Timur, 23
Ali Beg Zeyd, 27,28
Ali Emîrî Ef., 28,30,49,50
Ali Koç, 66
Andreas Gritti, 10,11
Angeli, 39
Aziz Mahmud Hüdâî, 52

B

Babadağlı Muhtarîzade Derviş Ahmed, 57
Bâkî, 45,46
Bayezid, 24

C

Cebrâil Aleyhisselâm, 12

Ç

Çukonik Ailesi, 66

D

Damad İbrahim Paşa, 33,34
 Demir (Timur), 7
 Derviş Ali, 31,55
 Derviş Yusuf, 55,56
 Dördüncü Murad, 18

E

Ebu'l Vefa Muhammed, 69
 Eğri Beylerbeyi, 17
 el-Hâc Ef. 19
 el-Hâc Nuri, 15
 Elmamlılı Sinan Ümmî, 53
 Emir Sultan, 12,13
 Esterhaz Mikloş, 41

F

Fâtiḥ, 2
 Fati(me) Kadın, 60
 Ferhad Çavuş, 9
 Feridun Bey, 2,3
 Fir'avn, 7
 Francesco Donato, 8,9
 Fuzûlî, 5

G

Gazi Hüseyin, 20
 Gazi İbrahim Paşa, 43,44
 Gazi Paşa, 36

H

Hacı Halil Ağa, 53
 Hacı Halil Ef., 20,21
 Hacı Hasan, 63
 Hafsa Kadın, 60
 Hafız Dede, 69
 Hafız Paşa, 51,52
 Halil Ağa, 52
 Halil Kalfa, 65
 Hasan Çavuş, 15
 Hasan Kalfa, 63,64,65,66,67
 Hasbî Ef., 42,43,44
 Hatice Sultan, 61,63
 Hazret-i Hasan Sezâî, 55,56,57,67,68,69
 Hazret-i Mısrî, 31
 Hazret-i Rəsûl Aleyhisselâm, 12
 Hekimbaşı, 34,35
 Hidayet Kalfa, 66
 Himmət, 37
 Hüdâyî Ef., 51
 Hüseyin, 17,18
 Hüseyin Bey, 44
 Hüseyin Paşa, 18,21,31,52,53,54

İ

İbrahim, 17,18
 İbrahim Gülşenî, 56
 İbrahim Hakkı Erzurumî, 4
 İbrahim Paşa, 43,59,61,62,63
 İbrahim Reis, 37
 İkinci Bayezid, 2,4

İkinci Murad, 2
 İkinci Süleyman Han, 32
 İran Şahı, 23
 İsf Aleyhisselâm, 11
 İspilat, 10
 İstapan, 40

K

Kadı Alâüddîn, 5
 Kânî, 5
 Kanunî Sultan Süleyman, 8,9,10,11,16,17,23,24,25,26,27,61,63
 Kapucıbaşı Hasan Ağa, 24
 Kara Yusuf, 7
 Kâtib Fahri Ef., 44
 Kaya, 37
 Kemal Edib Kürkçüoğlu, 5
 Kethudâ Bey, 42
 Kilis Beyi, 9
 Kızım Sultan, 33
 Köse Ali, 63,64,65
 Küçük Hüseyin Paşa, 35

M

Mahidevran Hatun, 63
 Mahmud (Hüdâî), 51
 Mehmed Bey (Mirilivayı Kilis), 39,40
 Mehmed Emin Bey, 10,11
 Mehmed Paşa, 26
 Mehmed Şah, 59,60
 Molla Fenarî, 11,13
 Muhammed (S.A.V.), 11
 Muhammedü'l Mısri, 53,54

Muhammed Paşa, 26
 Muhammed Üftâde, 51
 Musa Paşa, 41
 Mustafa, 44
 Mustafa Çelebi, 14
 Mustafa Kalfa, 66
 Mustafa Kethüdâ, 43
 Mustafa (Mora Mirliyası), 38, 39
 Müslim, 69

N

Nasuh Paşa, 28,29,30
 Nedim (şâir), 5
 Nef'i (şâir), 48,50
 Nikolaus Esterhazy, 41
 Niyazi-i Mısrî, 31,32,52,54

O

O. Şâik Gökyay, 72

Ö

Ömer Reis, 66
 Öziceli Mustafa, 66

P

Pankali, 42
 Palatinos, 41

R

Reis Efendi, 44
 Resulullah (S.A.V.), 19

S

Sadık Ef., 68,69
 Sadrazam Damad İbrahim Paşa, 32
 Sadrazam Nasuh Paşa, 50
 Sekban Deli Mustafa, 66
 Selim Han, 24,25
 Selim Kalfa, 65,67
 Senih, 5
 Seyyid Osman, 69
 Seyyid Vehbî (şâir), 5
 Sokullulu Mehmed Paşa, 2
 Sultan Birinci Ahmed Han, 30,31
 Sultan Birinci Mustafa, 18
 Sultan İbrahim, 18
 Sultan Mustafa, 15
 Sultan Üçüncü Selim Han, 18, 35
 Sun'ullah Ef., 51.52
 Süleyman, 11,37
 Sümbülzâde Vehbî (şâir), 5

Ş

Şah Tahmasb, 23,24,25
 Şehzâde Ahmed (Çelebi), 13,14
 Şehzâde Bayezid, 23
 Şehzâde Mustafa, 17,62,63
 Şehzâde Süleyman, 15
 Şeyh Ali Ef., 69
 Şeyh Gâlib (şâir), 5
 Şeyhülislam Mehmed Ef., 50

T

Tablen Gabus, 25
 Tâcî Bey, 2
 Tekir Selman, 66
 Timur, 8,22

Ü

Üçüncü Selim Han, 21
 Üçüncü Sultan Ahmed, 32,33,34,35

V

Valide Sultan, 19
 Velin, 9
 Venedik Beyleri, 10,37
 Venedik Doju, 8,9,11
 Veysî, 46,47

Y

Yahya b. Mehmed Kâtib, 2
 Yenge Kadın, 60
 Yıldırım (Bayezid) Han, 7,8,11,13,15,22,23

Z

Zadre Kenzine, 40
 Zanta Adası Beyi, 38
 Zehrâ, 69

YER İSİMLERİ İNDEKSİ

A

Acem, 8,45
Acem İklimi, 12
Ahiret, 12
Amasya, 14
Anadolu, 8,56
Ankara, 8
Ankara Millî Kütüphane, 4,32,54,76
Antakya, 12
Arab, 8,10
Arz-ı Rûm, 24
Avrupa, 2

B

Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü, 3,4,32,33,35
Bosna, 26
Budun, 25,26,44,65,67
Buhara, 12
Bursa, 13,51,53,54

C

Cennet, 22

D

Dünya, 12

E

Edirne, 52,53,56
 Egri (Eger, Erlau), 18,26
 Erzincan, 8
 Estergon, 42

G

Gelibolu, 13,14
 Gördes, 56

H

Haleb, 22,61
 Herat, 22
 Hind, 22

I

Irak, 22

i i

İslambol, 38, 54
 İstanbul, 17,21,24,28,47,49,51
 İstanbul Es'ad Efendi Kütüphanesi, 30
 İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, 4

K

Kâğıthâne, 33
 Kanije, 26
 Kars, 24
 Kilis, 9
 Koçhisar, 51

Konya, 24

M

Makarska, 10,11

Mağatya, 8,53

Manisa, 17

Medîne, 8

Mekke (Mekke-i Mükerrerre), 8,19

Mısır, 56

Millet Kütüphanesi, 50

Mora, 56

N

Naredva, 10,11

Nemçe, 41

R

Rum, 45

Rum İklimi, 12

Rum-ili, 8,10

S

Sa'd-âbâd, 33

Sivas, 8,27,28

Sivrihisar, 51

Spalato, 11

Ş

Şam, 22

Şibenik, 9

T

Tameşvar, 26

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, 3,4,9,11,21,35,46,61

Trogur, 10,11

Tuna, 42

Ü

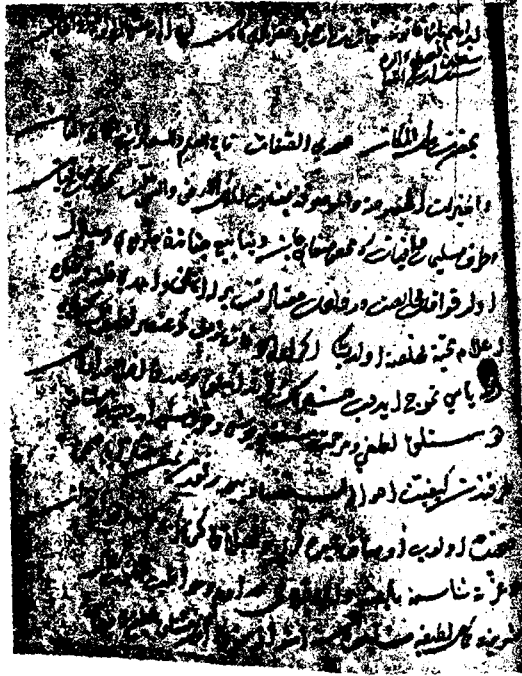
Üsküdar, 51

V

V.D.A. (Venedik Devlet Arşivi), 37,39,40

Venedik Limanı, 37

Vidin, 55

Şehzade Mustafa'nın annesinin Makbul İbrahim Paşa'nın Hanımına Mektubu

Şehzade Mustafa'nın Babası Kanuni'ye Mektubu

حضرت مهر افشاری کهنه زبان
خط با ایوان صورت بدر

مهر افشاری سعادت فکوه سوره خدیجه و خدیجه مسموع ما بومع اولمش ر
سوره و خدیجه کزین خدیجه کزین دعایه مشغول اولمش و خدیجه مناسبت مملکتون حوکت رضا
ما بومع بودر حضور خاطر ایله زاده کزین معین وی را اسم و غزات بودتک
توجه تالی بم منصور و نظیر اولمش رعایت اولمش تا اولمش و اسم

بمکتوب دینی وزیر اعظم عزیز المکتوب
ایصال اولمش

عزتی و سعادت اولمش صدر اعظم حضرت نینه هزار اعزاز و کرام بر سعادت فکوه بنم سعادت
اولمش اسلامبول فاطمه حسین باشای سعادت اولمش به اطفال آنها مکتوب
اینتدر حسین باشایک و جودر دین دولت و برادره سوره ناقصه بنم اولمش و خدیجه
ساده بودر قبول ابد کزین سوره ناقصه اینتر سه کزین ضرور معرود
ایصال اولمش خادم المعرا
بمکتوب دینی وزیر اعظم عزیز المکتوب
حسین باشای ایصال اولمش

عزتی و سعادت اولمش حسین باشای حضرت نینه حضور سوره ناقصه اولمش کزین
بودر حضرت کزین او غرامت اولمش خدیجه فاطمه کزین جمع لایح و لو اختصار اعزاز و کرامت حضور
اینتدر هر چه حسن نظر کزین لایح ایصال سعادت فضلی عزیز و خدیجه زاده اجیب
و هر حال خدیجه اولمش خدیجه سوره ناقصه ایصال سعادت ایصال اولمش خدیجه
مهر افشاری و اسم علی بن امیر المهدی
ایصال اولمش خادم المعرا
محمد المعرا

Niyazi-i Mısrî'ye Ait

Mektuplar

Handwritten text in Ottoman Turkish script, appearing as a dense, dark block of cursive script. The text is mostly illegible due to extreme contrast and noise in the scan, but some faint words like "اولاً" (firstly) and "ثانياً" (secondly) are visible.

بسم الله الرحمن الرحيم
اولاً ما كان مكتوباً في فكره عجايباً كنا ما تذكرك له بن عاين في امرين
ايديك يوم زماندن برد مکتوب ارسال ايلدو كذا كذا داي ايلسنم
حق تعالی قوللرينك كنا هن بوزخا ورتمايون يوم امرتد غنايشتم
ايديوب باغليد يويغوش كذا امدي بر سر ولد وطلا انا حاكم
بما يوب شفتك دن قوتلغك دن غميرت كذا كذا كذا كذا
بوزم طر مژدن ايكن كندوكن اسنا ايليوپ حصيدم كنا من
بوزم اوب آخريه بنالادو كوز حوق متغفر اولر امرت قالا امان قالا
بوغدي عفو كوز كرم اهللكو كدر روحم جهن الدين باينا كوز دو كي
طواشي ايجون طيشرب الدو قلمون بيگوروشن سزا اولدو كلر حوي
سزولك قوللر كوز معلوم شريفكرو اولامز كوز طواشي حوي شاه و بر
دوم الوب قوللند سز

Ibrahim Paşa'nın Hanımına Mektubu

يىلدىرەدىن دەپىرە قارشىلىق

شكر او اولو تىكرى يە اولسون كە بىزى مسلمان يارادوب عرب
وعجم پادشاهلاردىن اوستون قىلمىدۇر . صنوۋۋە تىكرىنىك يىغىمىلە
اوپىفەبىرك آل واولادى واصحاب كرامى اوزرىنە اولسون . اى
« دەپىرە » آدىلە آكىلان قودوز كوئىت ! اى زوم تىكفورىندىل كافىر
اولان دەپىرە ! بىلەكە ، مەكتوبى اوقۇدىم اى اوغورسىز . بىي بويە
ماصالارلەمى قورقۇدە جىسك ؟ بوبالارلەمى آلدادە جىسك ؟ بوقسە
عسكەرلەمى ھىندە كوردوكا يىمى بىكە دىيورسك ؟ بوقسە
ھرات ، عراق عسكەرلى كىمى صابورسك ؟ بوقسە ھىب
وشام دە كىلەر كىمى بىيورسك ؟ بونۇر دە بى قىچىك قوشنى
آكلامشۇردۇر . . .

سەك ايشك سوزۇندە دورەمى . عرض وناھوس يىتقى ،
قان دو كىدىن باشنە بىشى دىكادىر . بۇل ايسە كون طوغوشىدىن
باطى يە قادار اولان پادشاهلەك اولۇندىز . بىز عسكەرلەمىك
طوبومنى بىيىر-سەك وضمىلەرە ياردىمچىلەمىز دە دويدوك . بول
كىمى بىيىر-سەك وضمىلەرە دىن اوغورسىز . جىك ايشك ايشك بىر بىرەدىن
ايدىر ايدىلەر . جىك بىز سىمىز كىن اوغورۇندە جىك ايدىلەر
خادىمە خادىمىز . اكر سىن دونىق ايجىن بولۇمىز دە كوكىل كى
قارشىمىزە چىقارسەك بۇرە سكا فىج چىكەرز واوزمان آلمەك
بويوردوشى اولۇر . بىز اولۇمىز جىمىزى مائارىنى بو اوغورۇدە
نوكتەكارىدىن آخىرندە جىت اولۇر ايجىندىر . بىز ايشىمىز كوجومىز
دىن دىمىلەرە جىكاشمەك دىر .

بىلەكە بۇرە سوز بولابويە جىت مەيدانە كىرسەك قارىلەك
اوج طلاقە بوش اولۇن . اكر سىن كاپىرسەك دە بىن قاچار
وقارشىكە چىقىمىز . بىم قارىلۇم دە اوج طلاقە بوش اولسونلر .
سلام مسلمانلەك اوستونە اولسون آلمەك لىقى دە سكا وسكا
اوبىلەك قىامت قادار ھىيى اوستونە اولسون .

دەپىردىن يىلدىرەمە كەن بىرچى مەكتوب

تىكرى يە شكر . يىغىمە صلواتىدىن سوكر اى روم ديارىندە
پادشاه اولان يىلدىرەمە بىلەسەن كە بىز تىكرىنىك بوپورۇغىلە چوق
جىنكەر ايتىدۇر وخلق ھىيى بۇرە كوله اولدۇلر . بىلەسەن كە قارا
يوسف ايلە سلطان احمد جىلار بىز كىكىن قىچىمىز قودوسىدىن
سكا سىمىندىلر . سكا دە كىزى قاناسىن كە بو آدمىلر قىتە دوزوب پورد
يىقارلر . بونلر فرعون وھامان كىمى كافىرلر . اكر كىندىنى
قورومق دىلەسەك اولۇرى قوغ . بونلر سىك يوردونە كىشىلر ،
اى بىلەسەن كە بونلر اوغورسوزدۇر ، كىتەكلىرى بىلرە اوغورسوزلۇق
كوتورۇلر . بونلر روم ديارى پادشاهنىك آماندە اولمىدۇلر .
اولۇردىن ساقىنكوز وىرە دە بولۇرسە كىر باقەلا بوب قانلىق كىشىلر
صاقىن بو بوپورۇغىمىزدىن آخىرى ايش باجەبەك ، سوكر نەرسى
سۇدە بونلر بىز . بۇرە قارشى دورانلەك باشلىكە كىللىرى البت
دو بىشكۇردۇر . آره سۇدە اوغورسوزلۇق چىقىمەسەن . ھە جىكى
ھىچ كوزە آلدىرەمەك ، دوستونكە بۇرەمىدىن بىر سۇرە ئورۇنلر
بىشكۇرەك . بوسوزلۇك آلتىدە كوزو كىرى يىلدىرەمە جىمى ھىشى
اولۇمىدە ايشكۇر . سلام آلمەك اىمىزى طوبونلرە اولسون .

Yıldırım Han'ın ve Timur'un Mektupları

حضرت مولا فناری حضرت امیر قدس سره الذریز ایچون
یلدوم خاه کوندردیکی عرضک صورتیدر دیو بو محله

من کتاب اولاد...
انه من السیام زانه بسم الله الرحمن الرحيم والصلوة والسلام
على محمد حبيبنا الكريم اما بعد من اصف الماء الى
حافظ البلاد السلطان ابن السلطان مفضل آل عثمان ابو الجاهدين
ناصر الاسلام والمسلمين من الله تعالى طول حياتك وكثير اولادك
مسلاً الى يوم الدين معلوم اونه که پادشاه عايناه بزم رسول
محمد مصطفی عليه الصلوة والسلام من مقدم عيسى عليه السلام اصحابه
اوج بيغمبری انظقيه قومی تکذيب ايدوب قتل ايتکری وپه
اذا وجدان صکره يدنجی کون وبمضيل روايتده اوچنجی کون
اول تيلری قن ايدوب سونشی سونشی اولرینه کليرکن اولاعت
جبرئيل عليه السلام برصيحہ برله هلاک قیلدی جمیعنی فنا ایلدی
مقبول و محروم نه دنیا وه اخرت حاصل اولدی نمودباله من ذلك
ایدی بو امر عظیم ایچون پادشاه طابناهدن بزم دخی رجاسر
وتمناش اولدرکه شندیکی حالده اول قتلده امر ایدوگکیز
(ه ایتدیکیز « دیک اوله جق) کیمه اولاد رسولدن بر صاح
عزیزدرکه اهل ولایت و اهل کرامتدرکه معلوم دکادرکه روم
اقلینده بر بونجین آل رسولدن عزیزن قدم باصديش اوله الان
رايگان کویکوز اولمشردر عجم اقلینده ایتدیکیز وپه عجم
تخلف واره ماندر ووملغ (واک بری ، مبلغ اولسی عقله یاقین
مکمل مغ کبی یا اولش اولان یا اولش اولنه کوزک) بیش کشلر
کوندروب بخاردن (بخارا اولسه کوزک) سمی ایدوب کتوره ایدیکیز
حضرت رسول عليه السلام واکل التسل سلطانده دوشر اوله ایدیکیز
زهی سادات الهی که ظاهراً وباطناً سز مسخر اولمشدر دنیا کر
واخرتکیز معبوددر . زیاده اوله بویاً فویماً وایدن صکره بون
بویاً فویماً (کویکوز اوله جق) اولان امر سلطان طاباً امی کابیاه
یحی اشراييل مقوله منتقدن عند اولونان لردندر بی اشتباه امتلکی جیتندن
تخصوصاً که بونسل رسول عليه السلام دخی اوله وهم بز بوندن
کوردیکیز اشاری (اشارتی اوله جق) حضرت رسولدن صکره
بولردن ظاهر اولان کبی روایت اولونورکه زیرا دوتک
(دونکی اوله جق) کون کویکوز صیغه واحده ایله یعنی قرائت
ان كانت الاصبحة واحدة فاذا هم خمدون دیک برله فرق نفر
قولکوز برنفسده دوشوب قبولنده جان وپردیلر کندیز واروب
ایمان شهرله تازلرین قلوب جمله سنی دخی ایتدک شویله که بردخی
نحوه اولونه جوق قورقورکه اصحاب قورقور اولان صفا سز
شهریزده دخی واقع اولور ایددیکه بو کلام رجاسر قبول اوله
باقی امور رأی پادشاه عايناه کدر

من احب الفقير محمد حمزة
الفناری القاضی
بروسه
الحروسه
م

شاعر مشهور نغمی نك برمكتوبی [۱]

اول یكانه دورانه علاقه وانجذاب درون اول مرتبه دن افزوندرکه
کنجیده همیان تعبیر وسنجیده میزان تقریر اولمغه مجال ویا مکتوب
ایله اعلام وتفصیلنه احتمال اوله

خصوصاً صهبای حب وولالری بر وجهله هوشربای مخلص بی ریا
وتفرقه انداز جمعیت سپاه حواس وقوی اولمشدرکه بر لحظه ترتیب
صفوف سطور وضبط قلم منظوم ومنثوره توجیه خاطر امرمحالدر

دعای رفعتلرینه مواظبتنمز تفصیلی ایسه باعث القای تصدیق اولدیغندن
غیری خوش آمد کویان ایله همحال اولمغه راجع اولمق احتمالیله سد
باب تکلفات وطی تمصنات اسجاع وفقرات رسم خلوص وموالاته

اوفق ملاحظه اولتوب مخلصانه انها اولتورکه رشته سطوره کشیده
ودرون کاغده پیچیده قلوب صورت مکتوبده اهدا بیوریلان جواهر
کرانبها ایمن اوقانده وصول بولوب گاه محبوب زیبا مانند صدرسینه به

نهاده وگاه کل رغنا صفت نسیم تکریم ایله کشاده قلندقدمه هر لفظی
کوهر شچراغ کبی خانه درونی پر نور وهر اداسی جام مصفاوار دماغ
جانی مست صهبای سرور ایتدی . کویاکه

نه نامه در بوکه حسن بیان عنوانی

ایدرکشاده دل وطبع مستمندانی [۲]

قصیده سنی بومکتوبه جواب اولمق ایچون نظم ایتتمز دیه جکمز کلپور. الحق
مکتوب دکل سحرایله مصنوع بر جوان مطبوعدرکه اندام بالای دلرباکبی
حوزون ودلکش اوفحواسی درون شعر اکبی جواهر معانی ایله پرزب و بهادر.

اول سیدن یاران صفا دائماً دوشنه الباس پرنیان تحسین وکوشنه

[۱] جناب نغمی نك خط دست استادانه لری ملت کتبخانه سنده وازدر .

[۲] نغمی نك بو قصیده سی صدر اعظم نعوش پاشا حنفته در ۶۶ بیت

اولمق دیوانده موجوددر .

قای جواهر بارک الله و آفرین ایله تشریف و تزیین اوزره لردر .
نیاز مندزکه من بعد دخی بوجه اوزره باب معامله مفتوح اولوب
بیج دریا کردار لرندن سئوخ ایدن لائی اشعار آبدارندن اول طرف
اقتضارده اولان یاران تازه کویانک آثارندن ممکن اولان مرتبه ده
رساله همت و اهتمام بیوریله که بوندن زیاده احسان اولمز . خصوصاً که
نالب و شفای و شکوهی اشعارندن ممکن اولدقچه ارسالی لطف عظیمدر
تیلرده واقع اولان اشعارمزدن شیخ اسلام حضرتلرینه وحالا متوجه
یت الحرام اولان برادرلری عبدالعزیز افندی حضرتلرینه دیدوگمز
صیده لر حضور شریفه ارسال اولندی . [۱]

بعد الیوم دخی صدور ایدنلرک ایصالنده اهمال اولتمز . باقی
ممواره مسند آرای سریر سرور اوله لر .

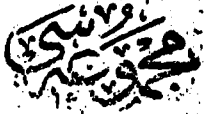
من المحب المشاق
نغمی

[۱] اوزمان اکثر مکتوبلره تاریخ قولدیغندن جناب نغمی نك بومکتوبنده
تاریخ یوقدر لاکن بیان ایلدیکی سعدالدین افندی زاده عبدالعزیز افندی ،
یکنجی دفعه روم ایللی صدارتی احرازدن صکره ۱۰۲۶ سنه سنده حج شریفه
توجه اولسنه و اولوقت ایکنجی برادری اسعد افندی ده شیخ الاسلام بولمسنه
نظراً جناب نغمی بومکتوبی ۱۰۲۶ سنه سنده یازمشی اولدینی نمایان اولور .
شیخ الاسلام اسعد افندی اولده بیوک برادرلری محمد افندی شیخ الاسلام
ایدی . نغمی نك دیوانده شیخ الاسلام محمد افندی حنفته بیس عدد قصیده سی
وبرادرلری قاضی سکر اسعد افندی حنفته ایکی قصیده سی و عبدالعزیز افندی
حنفته برقصیده سی موجوددر .

تاریخ وادبیات

ماه ۱۳۳۶

برگه نایب قیمتی مجری
پد چوق آرا ابرار نامه مجری

ابتداك شرف خدمت اجدادی فراموش
آثاره استیلا لوك رحمت اولنگز

ملك وملكه نافع ، تاريخ ، ادبیات ، فنون ، اقتصادیات و شئون سائره به
مباحث مفیده بی حاوی مجموعه شهریه در

وقتیله استانبول کتبخانه لریده کی کتب و ووراق نادره بی تد
ایلدیکم اتاده ایاصوفیه حوارینده اسمد افندی کتبخانه سند سل
احمد خان اول حضرت تبرینک اوچ عدد خط های نلرینه تصا
ایلشدم . زیر لریده شو مصرح عبارده بحرر ایدی .
خط هایون احمد خان اول علی روحه رحمة لرب الاجل
خطاباً الی الوزير الاعظم فصوح پاشا رحمة الله تعالی ،
تاریخی « نامه هایون شاهانه اولدقلری ایچون عیناً درج ایلیور

برنجی خط هایونلری (۱)

سلامه نصکرا : ایکی کون اولدی بر خبر کلدی . بو
مقیدلکدر . یوخسه هان امال اوزره میسون . بزده شهردن وقو
ونجه عرضی لازم اولان احوالدن بیلدر میه سین . بولجه قید ا
[۱] خط هایونلرده تاریخ یوقدر . نصوح پاشا ۱۰۲۰ هجری الاخ
صدر اعظم اولوب اوسته ذی الحجه سنه سلطان احمد خان اول کریم سی
سلطان عهد اولمش و ۱۰۲۳ هجری رمضانک بگری اوچنده پاشای
آیه امامه ایلیش اولغله شو خط هایونلر بالطبع بوت لره نأددر .

اوله سن . بو خط شریفم وارچک صیقجه صیقجه غبرک بیلدر .
ندن حالا یبولماه سن . سلطنت احوالیله و فقرا احوالیله مقید اولاسن .
سکا شکر کوندردم . سنده قوردکی خدمت هایونعه قوی اولاسن .
کریمه پایشه سلطانه سلام ایدرم بیخدر بیلدر سن .

ایکنجی خط هایون

سحر ترسانه دن کچدم . هیچ کسه مقید دکلدر . بو یجه قیددر .
هر زمان تنیه ایلرم . نوروزده [دوئمانی] چقر دیو . وسن حاضر در
چیقزدم [در سین] نه نوروزده ونه خضرده چقدی .
سکا دوشر می کذب ایله سن . نیم سکا اعتماد اولدوغیچون
هر سوزگه اعتماد ایلدم . شمد نصکرا قنی سوزینه اعتماد ایدیم .
بیلرم شمدی گاه قش عذرینه ، دنیا تاویلنه یایش سن کرک .
اعتقاد ایلم . مادامکه امر شریفم یرین بولوب چقارمینجه . کوز آچوب
مقید اولاسن .

اوچنجی خط هایون

هو

بو قدر تنیه هایونم اولدی دوئمانه قید ایله . بو کون اول قادن
کچدم . هیچ حرکت یوقدر . نذر اصلی یوقدر . دیدم هان سویله شلوب
قالماسون . دیدیکم ظهوره کلدی ، ایدرم . ایدرم دیدک . هان بندن
کتدیکن کی اوندک . بوکا بوجهه رضاه هایونم یوقدر . مقید اولاسن .
سکرا عنایته مظهر اولاسن . بوتنیمدن سکرا امال اولدغک . معلوم
سعادت اولسون .

هان هوا ایله قید ایدوب اشافی یوقاری کز می بیلدر سن .
شمدی بو خط شریفم واردینی کی دنیا عذرینی و دنیا تاویلنی ایله سن کر کدر .
کوزلرک آچوب مقید اول . عذرلرک و نذرلرک بوجهه مقید اولماز
بیله سن .

جناب مولای متعال منزہ عن النظیر والمثال

شوکتلو کرامتلو قدرتلو عظمتلو ولی نعمت بی منتم مرحمتکافی افندم پادشاهم
حضرتلرینک مبارک وجود مسعود ملوکانه لرین جمیع آلام و اکداردن امین وسالم و
دولتمز عمرل احسانیه سریر سلطنتلرینده الی یوم القیام قائم ایلیه آمین بالنی الامین شوکتلو
افندم بو قولکوز نمرتبه مبتلای علت اولدیم معلوم شاهانه لریدر بحسب البشریه کنناهه
مستترق اولدیشمدن بشقه قتی وافر دینم دخی تراکم ایتمکله سائر کنشاهلرم جناب
ارحم اراحمینک عفو و مغفرتنه منوط اولوب انجیق قول بورچندن قورتلقی بهر حال
صاحبلینه ادا ایلمکله محتاج اولدیشندن عمرمقدم تمام اولدقدن دینمی ادا وخصوصات
سائرمی تنظیم مکة مکرمه پایه سیله مکرم سابقا غلطه فاضیلی الحاج خلیل افندی قوللری
وصی مختار نصیب ویر قطعه وصیت نامه دخی تحریر ایلدم انجیق مجموع اموالم دینجه
تخصیص اولنسه ده وفا ایچیوب ینهمدیون فاله جم حسیله مقاطعاتمک دخی ایکی سنه لک
فاضی احسان هایون بیوریلور ایسه دینکم ادا سنه مدار اوله جفته بناء وصیتنامه جا کرانم
کال حجاب ایله مبارک رکاب هایونلرینه تقدیم اولندی شمدیه دک حکم اولان عنایت و احسان
هایونلرینک بر زره سنک شکرینه قادر دیکلم و عمرم اولدقجه جالشسم و باشی سجده دن
قادر ماسم ینه مکافات قدرتم یوقدر بوباده قول بورچندن خلاص اولمغلم دخی شوکتلو
افندمک مرحمت و شفقت هایونلرینه فالمشدر والله المظیم شوکتلو افندمه امتنان ایتک دکل اشبو
دینم سفرل سببیه تراکم ایدوب ادا سنه موفق اوله مدم بکا ولی نعمتم افندمدن غیره کیم
مرحمت ایدر افندمک بر طاجز قولیم امان افندم الله عشقنه رسول الله حرمتنه عزیز شریف
باشکوز ایچون دولتلو ولی نعمتم والده سلطان افندمک مبارک باشیچون اولسون اخره مدیون

کنهای و حضور رب العالمینده بورچلو ننده ذلیل اولمقلقی روا بیورمه اول و اخر افندمدن
غیره کسه م یوقدر عمرم وار ایسه جانم ننده اولدقجه افندمک هر خدمتته یوزم اوستنه
چالشورم وقت مقدم کلش ایسه الله افندمه چوق عمر ورسون شوکتلو افندمک مرحمتنه
فالمشدر امان افندم قولکی محزون ایتمه لطف و احسان کیزی بو باده دخی میدول بیوروب
وصیتنامه جا کرانم بالاسنه مبارک خط هایونلریله بوکوله لرین مسرور بیورمکزی وحل الهی
ظهورنده اموال جا کرانمه فرد کسته نک مداخله سنی تجویز بیورمیوب خزینه کتخداسی اغا
قوللری تعیین رله مومی الیه حاجی خلیل افندی قوللریله برابر تحریر و تنظیم عنایت علیه کزی
نیاز ایدرم بعض ماددری افندی مومی الیه قوللریله لساناً افاده ایلدم رکاب هایونلریله
بوز سوردیکنده تقریردن معلوم شاهانه لری اولور الهمتالی افندمک عمرو اقبالی مزداد
وایکی جهانده شاد و برسراد ایلیه آمین هر حالده لطف و مرحمت و عنایت و شفقت شوکتلو
مهابتلو کرامتلو قدرتلو عظمتلو ولی نعمتم مرحمت کافی افندم پادشاهم حضرتلرینکدر.

بنده

غازی حسین
قیودان دریا

Hüseyin Paşa'nın Üçüncü Selim Han'a Mektubu

حالا قدیمی دوستلرمزدن و بود دفعه دوستلق طلب ایدن ملوک وقرالرد دوستلرمزدن
وسندن مفصل ومشروح نامه لکلوب حضور هما یونمزده من اوله الی آخره قرأت اولنوب
مفهوملری معلوم عزتم اولمشدر و تحریرو تقریر اولنسان مصلک جله سی حیر قبولده واقع
اولوب بوند نصکره دوستلق اوزره اولیق مراد ایدن ملوک وقرالرد دوستلرمزک ایلیجیلری
آستانه سعادتله کلوب ملاقی اولدقده سائر ملوک وقرالرد ایلیجیلری نه منوال اوزره رعایت
وجایت اولنوب زادوزواده لری نه طریقله عنایت اولنه کلد بسه انلرک دخی ایلیجیلرینه
اول اسلوب اوزره رعایت اولنور و سنکله تبلین غابور سن حالابدون محافظه سنده اولان
دستور مکرم الخ وزیرم محمد پاشا ادام الله اجلاله بدون قلعه سنک واولجانلرده اولان ممالک
محر و سه مک سرحدلری حفظ و حراستنده اولیق اوزره عساکر نصرت مائزده سردار تعیین
اولنوب بدون و بوسنه و طمشوار و قنیره واکری ابلنلرنده واقع سبجاق بکاری وعموما عسکری
بدون محافظه سنده درنک وجعیت ایدوب حاضر و آماده اولملری باینده فرمان عالیباشم
صادر اولمشدر ایلمدی سندخی مشارالیه سردارم ایله خبرلشوب بکدل و یکجهت اولوب اقتضا
ایدرسه خانه واروب تحت حکومه تنده اولان عسکری جمع ایدوب و برمناسب بره قونوب

وزیر مشارالیه ایله اتفاق وانحساد اوزره اولوب حالا آستانه سعادتله دوستلق اوزره اولیق
مراد ایدن ملوک وقرالرد اطنا هت ایتدکد نصکره انلرله سندخی مصالحه ومعاضده ایدوب
دوستلق اوزره اوله سن وانلرایله بکدل و یکجهت اولوب اقتضاسینه کوره عمل ایلیه سن
هر احوال مشارالیه وزیرمه تقویض اولمشدر حسن اتفاق ایدرک مناسب کورلدوکی
اوزره حرکت ایدوب سرحد منصور من محافظه اولنه و دشمن ظهور ایدرسه دفعنده تقید
ایلیه سن

ایرانی شاه طهماسب به پادشاه عثمانی سلطان سلیمان اولی نامه
سورنیدر

بسم الله الرحمن الرحیم
ایرانی شاه طهماسب شاه شویله معلوم اوله که کند و خطک ایله مکتوب کوندروب سده
ربیع تکام بنیدل نین قوجی باشی حسن اقا ایله اغز سبار شن ایدوب عهد و پیمانلریله
نیم سنکله یازیدی اولخلاری ایله طوتوب حبس ایتدوکم خاطر شریف پادشاه ایچوندر
نیم روزمان هانویه اسلام خیمه یوقدر اما یونک کی خدمت عظیمه مقابله سنده کلی
احسان اوزارم دیش سن چون جمع ایبانه عهد و پیمان معتبر اولوب کفر ایله اسلام اراسی
عهد و پیمان ایفرق اولور بینه علی ذلک ضایت خسروانه مدن طقوز کره یوزیک
کوندروب سده اولور بینه اولور بینه علی ذلک ضایت خسروانه مدن طقوز کره یوزیک
اوزره یوز کره کندی عظیمه آیدر ایله یازیدی اوغلانلریله کوندره سن تائده انعامی
تسلیم ایدر و طر من القس لوقشیدی ویرل مادامکه اولطرفدن نصیر وضع اولیه نسلا
ایدر لیل واصلایله اصل مائیزده مخالفت اولوب دوستلقین قبری نسنه واقع اولیه
ایر اولانین خلاف کلزار اولانک سوزی ایدر والسلام

✽ بودخی پیر افندیمن حصر تلرینک باجیلرندن برینه نحر بر ✽
✽ ایلد بکدر ✽

بیم بصر بصیرتم اوغلم سنی هر حالده الله وارنلره امانت ایتدم حق تعالی
انجامکی خیرایله اخشام ایله امین و فیککی غنیمت یلوب نفسکی
بلکه چالسه سن زیر ابدنکه فیض واحسان اولان قوی اماندر
فرضت الله ایکن تحصیل کاله و فیککی صرف ایله سن دائماً نفسکه
مخالفت اوزره اوله سن خلقک جورینی مجاهده نفس هدا ایدوب
تحقیق ایله روحک قوت بولور باطننده توفیق بولور سک دنیانک
و فیککی اوج بولور کوندر الدنوب فرصتی قوت ایتوب مجاهده دن
خالی اولور سنک مجاهده نحرستاده درتقیل و بطل آدمیره اویمه سن
و حقدن ایله نور سینه سن اهل سنت شریعت و طریقتی محکم اولنلره
یاروقر نداسن اول بو طرفه کلک مراد ایتدکده آخرت قرینده
ایلد بکدر ایله اولوب کوریشوب بعده طرفه کله سن و سنی

✽ بودخی مخدوم مکرملری کرامتو صادق افندی ✽
✽ حضر تلرینه نحر بر بیورد قلر بدر ✽

بیم بصر بصیرتم اوغلم سنی هر حالده الله وارنلره امانت ایتدم حق تعالی
انجامکی خیرایله اخشام ایله امین و فیککی غنیمت یلوب نفسکی
بلکه چالسه سن زیر ابدنکه فیض واحسان اولان قوی اماندر
فرضت الله ایکن تحصیل کاله و فیککی صرف ایله سن دائماً نفسکه
مخالفت اوزره اوله سن خلقک جورینی مجاهده نفس هدا ایدوب
تحقیق ایله روحک قوت بولور باطننده توفیق بولور سک دنیانک
و فیککی اوج بولور کوندر الدنوب فرصتی قوت ایتوب مجاهده دن
خالی اولور سنک مجاهده نحرستاده درتقیل و بطل آدمیره اویمه سن
و حقدن ایله نور سینه سن اهل سنت شریعت و طریقتی محکم اولنلره
یاروقر نداسن اول بو طرفه کلک مراد ایتدکده آخرت قرینده
ایلد بکدر ایله اولوب کوریشوب بعده طرفه کله سن و سنی

سید عثمان ایله صدر دوات اوغلو مه کوندر دم اورانک ممکن مرتبه
امورینه فیصل و یروب کوندرسه کر کدر حق تعالی خیرایسه احسان
ایله بیم اوغلووم برشی ایله باغلمیه سن بابا که اویمه سعی ایله سن
زیرا دنیا به باغلانلر صکره پشیمان اولشلردر * تکیده اولان
حافظ ده ده و کوچکلر دعا ایدر لر همشیرک زهرام کری کبی
دعا کده در پیوک همسیره نک ابوالوفا محمد نام لطیفنده بر اوغلی
اولشدر الله تعالی سزیده آئیده همرا یلیه آمین الباقی هو الله

✽ بودخی ول نور حدیقه عالم ولایتک موحی ایله جناب لرینه در ✽
✽ نحر بر زلدر ✽

اوغلم درویش یوسف حق سبحانه و تعالی پیرلرک روحانیتی ایله دائماً
ترقی زده اولوب صوری و معنوی فیض طریقتله بر خوردار اوله سن
کوریم سنی آداب طریقتله بر خوشبجه سعی ایدوب تخلقوا باخلاق
الله ایله متخلق اوله سن و خنقه حسن خلق ایله معامله ایله سن
و هر کسی حقه توسط ایدوب خیرلی ایشه قول اولزایه سن و پیرلرک
خدمتی عین سعادت یلوب جله وقتی قولالقرینه صرف ایدوسن
و هر قنده اولور سک پیرک خدمتده سن * سنی تعیین ایتدیکم محلی مهور
ایتمک سعی ایله سن و کندک دخی مهور اولور سن سنی هر حالده
جناب الله امانت و پیرک روحانیتده سپارش ایلدیم بن سندن
خوشنودم الله وارنلر خوشنود اوله هر حالده سنکله یله ایم المده
اولیه سن جله احبا به سلام و دعای تبلیغ ایله سز بر قاج ایون
فدائی کوندر لدی محانه وضع ایله سن

✽ باباطاغلی مختاری زاده درویش احمد اشارت پیورد قلری ✽

اوغلم جانم الله معینک یرم دستگیرک اولوب و اراق بر زخندن
هر وجهله سلامتده اوله سن درویشلک مسلک محمد بدر هر کسه
اول صفات جلیله فیض اولماز درویشی عیب پوشی زهر نوشی
سز پوشی در جناب الله بونعت عظمایی اهل الله احسان ایدر
نفسه هر نه کوچ کلورسه انسانه اندن خیرلی سی اولمز مکتوبک
کلسدی معلوم اولدی انشاء الله وسعت قلبه نائل اولور سن
هر خصوصده جناب باری به امانت ایتدم دائماً طرفه ربط
و توجهدن خالی اولیه سز بن اونتم سنی کوزم نوری سنده آک
کاهکه بو مهجوری الباقی هو الله

لبودان دریا پاشا حضور لرینه
سلام ایدرم نجمن خدایه امانت اولهمن همان حق تعالی شغال احسان ایلیه
کاغذ لرینی کورددم بیچون بویله وسوسه به ذاهب اولمش سن علم الله حکیم باشی یمن
ایده بور حوف اوله حق برشی بو قدر دیوهم ماذاله اوله برشی اوله بن سنی هیچ بورجلو
یا تردرم انشالله سن بکا چوق خدمت ایدرسن بویله قورندیلری دروندن بیقاروب
علاجه دقت حکیملرک سوز لرینه نمانت اتمیسن کسندیجی صیجق طوتمسن انشالله
صحت بولورسن

Hüseyin Paşa'ya Üçüncü Selim'in Cevabı

تحيات طبيات انخافندن صكره انهای داعی فقیر بودر که مزاج شریف فکر نیجه در
خوشی سز زحمت لرله حالکز ندر تدبیر امور جمهور جناب رفیع کزه تفویض اولمش
حضرت رب عزت تأیید و تسدید ایدمه صنع الله افندی محبکز فتوی اوزر بنه تقوایی
و اختلاط اوزر بنه کوشه انزوایی ترجیح جانبداره ایکن امر سلطانی وارد اولمش
حضرت قادر مطلق خیرل تقدیر ایتمش اوله عبادینه انفعی میسر ایدمه (ان الله
یفعل ما یشاء) (وله قدس سره) (الفقیر محمود)

Aziz Mahmud Hüdâyi'nin Mektubu

شهبزاده حضرتلرینک طرفندن فرمان هما یونه جواب
درگاه سعادت قرین و بارگاه دولت مکین صوبته عرض بنده کمترین بودر که
حالی اعمده الاعظم والافاخم لایم حسن چاوش زید قدره ابله وارو اولان حکم
شریف جناب مطاع اوزر همان تبارک کوروسه بلا تا ابرار سوی هما یونه ملحق
اوله سنی اولور بنسایه الله تعالی انی فرمان درگاه و خلافت عنوا کور
(کمترین درگاه سلطان)

Şehzade Süleyman'ın Babası Yıldırım

Han'a Cevabı

Ofen, 19. Dez. 1643. — 7. Šavval 1053.

Mūsā, Ofner Bejlerbej, an Nikolaus Esterházy.

Die Ausschreitungen der heimkehrenden kroatischen und ungarischen Truppen hätten ihn den Sieg der Kaiserlichen bereits wissen lassen. Es schein ihm doch das Beste, den Frieden zu bewahren.

Orig. Arch. Est., Nr. 74.

5

هو

افتخار الامراء العيسويته مختار الكبراء في ملة المسيحيته مصلح مصلح
 جاهر طايفه التصرائيه صاحب اذبال الحشمة و الوقار بالفعل ماجار مملكتريتك
 پلاتينوشى اولان دولتو دوستمز استرهاز مقلوش ختمت عواقبه بالخير قبلنه
 دوستلغه لايق سلامه سلامت انجام و محبته موافق پيام مودت ارتسام
 ابلاغندن صكره انها و اعلام اولنان بودرکه حاليا ادمركز يديله دوستلق 10
 كاغذكر كلوب ترجمه اولنوب هر كه يازلمش ايسه معلوممز اولمشدر بودغه
 نمچه ايمراطوري دوستمز ايچون دشمنلرته غالب كلكرينى يازمش سز بو
 قيشدن مقدم سفردن دونوب يرلرته كن خروات و ماجار عسكرى تك
 طورميوب دشمنه غالب كلكرينى بلدرمك ايچون الايلر ايله قبيزه آلتنه
 سكرتدكرندن و پانقلينك دخي آتلو و يايا آلايلرله استرغون قلعه سنه ياقن 15
 يره كلوب استرغون غازيلريني بوصويه چكمك استدكرندن دشمنلرته غالب
 اولدقرينى آكليوب و آلدردن آلتان ديلردن هپ خبر المشوز بو سنه
 مباركه ده طونه صويي مقدمه بوزلماغله سز دوستمزدن كيجه خبر كلمشدر
 بو دوستكز اخباري مقدمه المشوز در همان ايكي طرفه لايق اولان صلحه رعايت
 اوزره اولنوب تك طورمق استمينرى ضبط ايلمكدر باقي نديمك لازمدر
 هيشه صاغلقله ايلكلرده اولدو عجزى استرز تحريراً في ۷ شهر شوال المكرم
 سنه ثنت و خمسين و الف بمدينه بدون المحروسه

Am Rande die Pençe, das Şahh: 1 S فقير عبد موسى پاشا صح

Musa'nın Esterházy için Mektubu

(Eger = Erlau,) s. d.

Bittgesuch Ibrāhīms, des Bejlerbejs von Eger, um Verleihung eines Sandžaks an seinen Sohn Hüsejn.

Orig. Arch. Est., Nr. 91.

هو

درگاه فلک مدار و بارگاه کردون اقتدار ترانه عرض بنده بمقدار
وزره خاکنار اولدرکه درگاه عالی متفرقه لردن اولوپ بو قولرینک
صلی اوغلی اولان رافع عرض عبودیت حسین قولری یرار و سرحد
متصوره نشو و نما بولش امکدار بنده لری اولدوغندن ماعدا بو قولرله
واقع اولان سفرلرده و خدمت محافظه لرده موجود اولوپ خدمت کثیره سی
وجوده کلمش عمل مرحمت و مستحق عاطفت بنده لری اولغین بو آندک
وجوده کلان خدمات کثیره سی مقابله سنده مراحم کامله شهریاریدن حالنه
مناصب سنجاق ایله بهره مند بیورلق رجاسنه عرض اولندی باقی فرمان
درعدلکدر
بنده ابراهیم مرحمان اکره حاله

¹ Siegel (Durchmesser 15 mm) auf der Rückseite, unten, in der rechten Ecke, so schwach abgedruckt, dass ich von der Legende nur einzelne Wörter, darunter den Namen Ibrāhīm ابراهیم, auszunehmen vermag.

Eğri Beylerbeyi'nin Sultan'a Mektubu

عنه اعلايه ونديك بکلرندن کلن مکتوبک صورتیدر
یوجه لردن یوجه دولتلو ومقابلسز پادشاه حضرت سلطان سلیمان شاه شاهنشاه اسلام
اناطولنک وروم ایلنک و عربک و عجمک ونیجه مملکتلرک پادشاهیدر اندر امن غریقی که اللہک
عنایتیله وندیکنک دوزی دعالر و ثنالرکه یوجه لکنه لایق اولا بوندن اقدم امر شریف کلوب
رادوا¹ ومقارسمه² نام اسکالرک امینی اولان محمد امینه سعی ومعاونت ادوز دیو
بیورلش الله معلومدر که بز دولتلو پادشاه حضرتلرنه سعی اولدیغن استروز زیرا اول دوستلق
ومحبت که ماینمزددر ممکن اولانی بزم جانبزده سعی واستقامت ایتمک مقصود ادندک
طروغور³ نام قله واسپت نام حصار بکنه بو ذکر اولان حصارلرک بکلرنه یازب سپارش
اولمشدر که مزبور امینه واسکلرله ورعایالره ممکن اولدقیجه معاونت ایده لر انلر دخی مزبور
امینک مقصودی اوزره سعی ومعاونت اولماغچون دفعاتله تنبیه اولندی زیرا بزم مقصودمز
بودرکه دایما پادشاه عالی جنابک مقصودی اوزره اولوز الله سبحانه وتعالی دن داروز که
دولتلو وعظیم پادشاهک عمرو دولتی وسلطنت وشوکتی یوما فیوما مترقی ایلیه

Hanedik Beylerinden Kanunî'ye Gelen Mektup

مکتوب از حضرت سلطان احمد چلبی به درگاه اعلی
برای تنبیه رسیدن بگلیولی

آرای جهان آرایلی از ره مخفی اولیه که بوندن اول حسن تدبیرلی ایله
درگاه فلك اعتباردن فرمان واجب الاذعان وارد اولب مضمون میموننده کلاسن
ملاقات شرف بخشه مستعد اولاسن دیو امر اولندخی سبیدن امتثالاً للامر
المالی .

بیت: جان کبروار، میان بسته نگری، میان جان بسته
اول قبه اقبال و کعبه امانت حرم محترمی طوافنه متوجه اولب عون عنایت الهی
و بمن همت پادشاهی ایله مبارک محرم الحرام آینوک بکرم دردیحی گونده گلیولی
معبودن گچمک میسر اولدی، ایله اولسه موصل عقیقه بحبت افتخار ارباب
الاختصاص مصطفی چلبی بندلی رزقت سلامت شرف خدمته ارسال اولندی،
ان شاء الله العزیز سعادت ملاقاتلی ایله | مستعد اولدقه موجود که عادت
قدیمه لری از ره اوده خصوصنده نظر عنایت و همت عالی لری دریغ بیورلمیه، چون
غرض عرض خات و مجاری احوالذی بو مقدره اقتضار اولندی، ظل وجود
مدود باد برب العباد .

Ahmed Çelebi'nin Mektubu

* و سبک تعریض و رجایی شامل بر تذکره سیدر *
جناب مکرم لری طرفزدن استفسار امر محال
و ارسال اخبار رتبه استعمالده برخیا اینکن برده
پدر لریله ارسال نارنج و برد فعد دخی پاشامز
احمد اندی ایله اتصال سلامی رنج اولمشیدی
ظرف شریف لردن نه قبولنه رحمت بته رده
اسارت بیوردیکر زهی نسیان و فراموش زهی
حقرده اوذن خاموشی بزخود کالاول دعاده
و کوم خاطر نواز لری رجاهیز * زهی تصور باطل
زهی خیال محال *

* ازین جانب فراموشی محالست *

* وزان جانب نمدانم چه حالست *

بوانتاده محله کره قریب و اولظرفده غریب اولدی
نه وار پدر زیارتنه کلد کده جایی غربت مکانه سایه
اندازینت بیورسه کز رتبه رفعتکر دخی عالی وجیب
سعادت لری دعوات سیم وزر ایله مالی اونور ایدی

Veysi'nin Mektubu